

سلسله نشست های تخصصی

نشست سی و نهم ■ کیفیت زندگی در سکونت گاه های غیر رسمی
(نمونه موردی: شهرک کبیرا، ناپروبی)، برای شهر
سخنرانان: دکتر گیتی اعتماد، دکتر فرزین فردانش

نشست چهل و یکم ■ مناسبک شهری محرم به مثابه حافظه اجتماعی
وفضایی شهر
سخنران: دکتر رضا سعودی نژاد

نشست چهل و یکم ■ بررسی و ارائه راهکارهای توانمند سازی اجتماع محور
باتاکید بر مشارکت های مردمی
سخنران: دکتر نوید سعیدی رضوانی

۱۳۹۲

نشست های ۳۹-۴۰-۴۱

شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران

سلسله نشست های تخصصی ■ نشست های ۳۹-۴۰-۴۱ شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران

دانشگاه شهید بهشتی
شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران
تهران

زیر نظر دفتر مطالعات کاربردی و امور ترویجی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انجمن مهندسان
کشاورزی، شهرسازی و
معماری ایران

سلسله نشست های تخصصی (نشست های ۳۹-۴۰-۴۱)

اسناد نشست های تخصصی شرکت عمران و بهسازی شهری

به اهتمام: محسن توسلی، خدیجه رضازاده

زیر نظر دفتر مطالعات کاربردی و امور ترویجی

طراح گرافیک: سپیده ابراهیمی رحمتی

ناظر چاپ: مهید توانائیان

چاپ نخست: ۱۳۹۳ | شمارگان: ۱۰۰۰

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه عصر انتظار

دفتر مرکزی: تهران- میدان ونک- خ شهید خدایمی - پ ۵۱

تلفن: ۱- ۸۸۷۸۸۸۶۰ | شماره: ۸۸۷۷۹۸۹۲

آدرس پست الکترونیکی: Motalaat@udro.ir

وب سایت: www.udro.org.ir

مرکز تحقیقات و پژوهش‌های
مللی برنامه‌ریزی و ساخت‌وساز
شهرها

سلسله نشست‌های تخصصی

نشست سی و نهم ■ کیفیت زندگی در سکونت گاه‌های غیررسمی (نمونه
موردی: شهرک کبیرا، نایروبی)، برابری شهری

نشست چهلیم ■ مناسک شهری محرم به مثابه حافظه اجتماعی و فضایی شهر

نشست چهل و یکم ■ بررسی و ارائه راهکارهای توانمندسازی اجتماع محور
با تأکید بر مشارکت مردمی

سخنی در آغاز

علی رغم زحمات بسیار صاحب نظران، مدیران و متخصصان در حوزه‌های مرتبط به بازآفرینی شهری در کشور که به صورت مطالعه و پژوهش، طرح و یا تجارب عملی رخ داده‌اند، کمی توجه به مستندسازی و درج این تجربیات به صورت مکتوب امکان بهره‌برداری و درس‌آموزی جامعه تخصصی را محدود و گاهی غیرممکن ساخته است. تورق و تجسس در بسیاری از اسناد و آراء به جا مانده از تجربیات متعدد، نشان می‌دهند مستندسازی تجربیات مرتبط در حوزه عمران و بهسازی شهری ایران غالباً یا به کلیات پرداخته‌اند و یا به صورت رسمی نقشه‌ها و گزارش‌هایی را که دلالت بر شرح خدمات و یا سایر اسناد دستوری دارند در خود محفوظ داشته‌اند. لذا ادبیات شفاهی در ذهن اندیشمندان، طراحان، مجریان و مدیران پروژه‌های بهسازی و نوسازی شهری و نیز تجربیات توانمندسازی همواره به عنوان گنجینه‌ای از آموختنی‌ها مورد غفلت واقع گردیده‌اند.

شرکت عمران و بهسازی شهری در چارچوب جلب یکی از مأموریت‌های خود به عنوان متولی امر بازآفرینی در بافت‌های شهری ایران، ضمن برگزاری نشست‌هایی که امکان مطرح شدن آراء و اندیشه‌های ذهنی افراد مذکور را فراهم می‌سازند، در صدد بر آمده است تا با جمع‌آوری و ثبت این ادبیات شفاهی امکانی برای بهره‌مندی حرفه‌مندان، دانشگاہیان و متولیان شهری و ... را ایجاد نماید. بدیهی است این امر علاوه بر کمک به ثبت آراء و اندیشه‌ها و تجربیات متنوع در هر مقطع زمانی فرصتی برای به بحث گذارده شدن بیشتر و نقد آثار و تجربیات را ممکن می‌سازد.

در این نشریه اولین نشست‌های تخصصی برگزار شده توسط شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران در سال ۱۳۹۲ پیاده‌سازی و ثبت گردیده‌اند. لازم به ذکر است متن ارائه شده قبل از چاپ به تأیید سخنرانان محترم رسیده و سعی بر آن بوده تصاویر درج شده غالباً از مدارک ارائه شده در نشست‌ها باشند. شایان ذکر است که کیفیت و خوانایی نامناسب برخی از تصاویر تنها به دلیل اهمیت اطلاع‌رسانی و مستندسازی مباحث ارائه شده در نشست‌ها بوده است.

دفتر مطالعات کاربردی و امور ترویجی

شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران

۳۹

نشست سی و نهم

کیفیت زندگی در سکونت‌گاه‌های غیررسمی

(نمونه موردی: شهرک کبیرا، نایروبی)

برابری شهری

نشست روز جهانی اسکان بشر

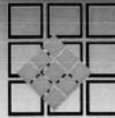
مختصران:

خانم دکتر لیلی اعتماد (کینیت زندگی در سکونتگاههای غیر رسمی، نمونه موردی: شهرک کیهان، نایروبی)
آقای دکتر فرزین فرداوش (برابری شهری)

تاریخ برگزاری نشست: ۱۳۹۲/۰۷/۱۵، ساعت ۱۵

محل برگزاری نشست:

خیابان ولیعصر، خیابان شهید خدای، شماره ۵۱، شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران

وزارت راه و شهرسازی
معاونت عمران و بهسازی شهری ایران

پهناکار، مؤسسه‌ای بهسازی مناطق باسکان شهری آسیا - اقیانوس

پوستر نشست سی ونهم

نشست سی و نهم: کیفیت زندگی در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی
(نمونه موردی: شهرک کبیرا، نایروبی)، برابری شهری

۱۵ مهرماه ۱۳۹۲

سخنرانان: دکتر گیتی اعتماد، دکتر فرزین فردانش

چکیده:

در ابتدا، پیام ویژه دبیر کل سازمان ملل متحد به مناسبت روز اسکان بشر با موضوعیت جابجایی شهری و کاهش اثرات مخرب آن توسط نماینده ایشان خوانده می‌شود. سپس دلایل مطرح شدن این موضوع و روش‌های رسیدن به شهرهای کارا و پایدار بطور مختصر گفته می‌شود. در ادامه دو سخنران بعدی در مورد کیفیت زندگی در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی، نابرابری شهری و عوامل ایجاد آن را توضیح می‌دهند. در ادامه به صورت پرسش و پاسخ، راه‌های مواجهه با اینگونه مسائل مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد.

رزومه سخنرانان:

- کارشناسی ارشد معماری و دکترای شهرسازی از دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- کارشناس دفتر فنی وزارت کشور ۱۳۴۸-۱۳۴۶
- مدرس دانشگاه شیراز ۱۳۴۸
- کارشناس معماری و شهرسازی در مهندسان مشاور ۱۳۵۱-۱۳۴۶
- استادیار و مدیر گروه شهرسازی دانشگاه ملی ایران، تهران ۱۳۵۹-۱۳۵۱
- مؤلف و مترجم کتب و مقالات در زمینه شهرسازی و معماری

مقدمه به مناسبت روز جهانی اسکان بشر:

دکتر گری لوئیس:

(توضیح: این قسمت ترجمه فارسی صحبت آقای گری لوئیس می باشد) با سلام و خوش آمد گویی ویژه به آقای دکتر ایزدی و همکاران و حضار محترم اینجانب پیام ویژه دبیر کل سازمان ملل جناب آقای بانکی مون را قرائت می کنم که راجع به روز جهانی اسکان بشر با موضوع جابجایی است. برای بیش از نیم قرن، بسیاری از کشورها رشد سریع داشته و افزایش استفاده از وسایل نقلیه موتوری را تجربه کردند. این امر موجب پراکندگی شهری و حتی تقاضای بالاتری برای سفر موتوری با طیف وسیعی از پیامدهای زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی است. حمل و نقل شهری منبع اصلی انتشار گازهای گلخانه ای، دلیل آلودگی هوا و آلودگی صوتی و علت بسیاری از بیماری ها است. ترافیک غیر قابل تحمل توسط سیستم های حمل و نقل، مسئول هزینه های قابل توجه اقتصادی و بهره وری چه برای مسافران و چه حمل و نقل کالا می باشد. این چالش ها از مهمترین عوامل در شهرهای کشورهای در حال توسعه اند. این در حالیست که حدود ۹۰٪ از رشد جهانی جمعیت در دهه های آینده رخ خواهد داد. در حال حاضر این شهرها در تلاش برای پاسخگویی به افزایش تقاضا برای سرمایه گذاری اند، جابجایی شهری فقط یک سؤال برای ساخت جاده ای دیگر و یا گسترده تر نیست، بلکه ارائه سیستم های مناسب تر و کار آمد است که در خدمت بسیاری از مردم در بهترین حالت و با عادلانه ترین شیوه می باشد. این شامل تشویق فرهنگ انتقال استفاده از خودرو، قطار، اتوبوس، دوچرخه و آوردن پیاده بیشتر به پیاده رو هاست. مردم باید با سرعت و خیال راحت قادر به رسیدن به محل کار، مدرسه، بیمارستان و مکان های تفریحی باشند. مردم این کارها را با سرعت و خیال راحت انجام دهند. جابجایی شهری مناسب می تواند موجب بازسازی مراکز شهری، افزایش بهره وری و ایجاد یک شهر جذاب برای همه کاربران از سرمایه گذاران تا ساکنان و بازدید کنندگان باشد. حمل و

رزومه سخنرانان:

- لیسانس و فوق لیسانس و دکتری معماری از دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی
- عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
- عضو هیئت تحریریه نشریه هفت شهر
- مؤلف و مترجم چندین کتاب و مقاله در حیطه شهرسازی و معماری

نقل شهری مرکزیت توسعه پایدار است. اجازه دهید در این روز جهانی اسکان بیشتر متعهد شویم به ساخت شهرهایی برای دسترسی همه. خیلی متشکرم.

دکتر علی رضا اسماعیل زاده:

بسم اله الرحمن الرحيم. با سلام خدمت همه سروران گرامی من سعی می‌کنم پیام مدیر اجرایی برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد و معاون دبیر کل سازمان ملل را برای شما قرائت کنم. هر سال اولین دوشنبه ماه اکتبر ما انعکاسی از شهرها و آنچه می‌خواهیم شبیه شهرهای آینده ما باشد را داریم. امسال سازمان ملل متحد موضوع جابجایی شهری را به خاطر نقش مهم آن در تحرک و دسترسی به کالا و خدمات برای کارآموز نمودن شهرها انتخاب نمودند. قابلیت تحرک پذیری نه تنها بخش مهمی از طراحی شهر، بلکه کمک بزرگی به بهبود نحوه زندگی در آن شهر به خاطر کاهش ترافیک و مسئله آلودگی هوا است. همچنین جابجایی شهری به پتانسیل های اقتصادی نیز امکان نمود بیشتر می‌دهد. جابجایی شهری نقش مهمی در دسترسی عادلانه به کالا، خدمات و فعالیت‌هایی مانند کار، آموزش و پرورش، مراقبت های پزشکی، خرید و همچنین فعال نمودن مردم در مشارکت های مدنی است. علاوه بر این مشوقی برای سوق دادن مسافران از استفاده اتومبیل به استفاده از قطار، اتوبوس، دوچرخه و استفاده از پیاده روها خواهد بود. باگذشت زمان هزینه های استفاده از خودرو بیشتر نمایان می‌شود. از جمله پراکندگی مراکز شهری، آلودگی هوا، آلودگی صوتی و تغییرات آب و هوایی، حوادث رانندگی و اختلافات طبقاتی نیز بیشتر و بیشتر نمود می‌گردند. تحرک مسئله ای فراتر از حمل و نقل است. تحرک همان جابجایی شهری است اولویت اصلی در طراحی شهری باید تمرکز بر قابلیت دسترسی باشد، نه تنها افزایش طول و ظرفیت زیرساخت ساختمان های حمل و نقل شهری. طراحی بهینه و به حداقل رساندن منطقه بندی موجب استفاده راحت تر از کالا و خدمات مورد استفاده و همچنین فرصت های سرمایه گذاری خواهد بود. شهرهای فشرده در مقایسه با

شهرهای گسترده می توانند تمیز تر و اثرات کمتر محیط زیستی داشته باشند. ما هرگز شاخص های زیست محیطی را به بالا بردن استانداردهای زندگی ترجیح نمی دهیم. اما این امر که خواهان توسعه فضای پایدارتر شهری در جهت مطلوب تر هستیم حیاتی است. ما باید اطمینان از طراحی خوب، پایدار و قابل دسترسی برای همه برای شهرهای آینده باشیم.

دکتر محمد سعید ایزدی:

خیلی ممنون از آقای گری لوئیس و دکتر اسماعیل زاده. همانطور که می دانید روز جهانی اسکان بشر بهانه ای است برای حساس کردن کشورها نسبت به مسائل و چالش هایی که پیش رو دارند و اصرارش بر توجه دادن سیاست گذاران، مدیران، متخصصان و تقسیم تجاریشان با یکدیگر است. این از اهداف اصلی است که به بهانه های مختلف از جمله روز جهانی اسکان بشر ترتیب داده شده. نکته آخر تأکید مجدد بر ارتباط موضوع امسال و ماموریت های عمران و بهسازی شهری است که فکر می کنم این، موضوع حساسی است. عمران بهسازی شهری ایران همانطور که همه دوستان خبر دارند موضوع و مأموریتش برنامه ریزی برای ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان و شهروندان است. دستیابی به یک شهر کارآمد است و شهری با تراکم بهینه. اینها همان چیزهایی است که در پیام امروز که قرائت شده، مشاهده کردید. تراکم بهینه شهری، شهرهای کارآمد و... که ارتباط موضوعی مستقیم دارد با ماموریت ها و اهداف شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری، که در بین بقیه سیاست های توسعه شهری، دارد به بحث توسعه از درون می پردازد. فکر می کنم مورد توجه جهانی است و در ابعاد مختلف در برنامه های مختلف به آن تأکید می شود. از همه عزیزان و متخصصین خواهش می کنم که کمک بکنید تا ما بتوانیم به آن شهر کارآمد و پایدار دست پیدا کنیم. ممنونم.

دکتر گیتی اعتماد:

باسلام خدمت همه حضار، خوشحالم از فرصتی که پیش آمده به مناسبت روز اسکان بشر من یک تجربه و بازدید که از یک شهرک زاغه نشین کیرا در نایروبی داشتم خدمتان ارائه بدهم. امیدوارم روزی برسد که ما دیگر زاغه نشینی در دنیا نداشته باشیم من قبل از اینکه راجع به کیرا صحبت کنم، مقدمه‌ای راجع به سکونت گاه‌های غیر رسمی می گویم. در ایران بیشتر ما با دو مشخصه سکونت گاه‌های غیر رسمی را تعیین و تعریف می کنیم یکی جایی است که ساختمان‌های مسکونی یا خدماتی‌اش بدون مجوز از طرف مقامات باشد یعنی ساختمان‌ها غیر قانونی ساخته شده باشند و جایی که زمین آن ساختمان‌ها سند قانونی ندارد یا به صورت سند دست‌نویس است. یا زمین‌های تصرف شده توسط ساکنین هستند که ما در ایران کمتر داریم چون مسلمان هستیم و می‌گوییم این زمین غصبی است و نماز ندارد ولی مثلاً در کشور افریقا ما زمین‌های تصرف شده داریم که در رویش سکونت گاه‌های غیر رسمی بدون لوله کشی آب، شبکه برق یا دسترسی بدون مجوز به آب و برق ساخته شده است. جالب آن که در ایران نیز این موضوع وجود دارد اما گاز را نمی‌توانستند به صورت غیر قانونی بدست بیاورند چون کار خطرناکی است. زمانیکه ما از ساکنین سکونت گاه‌های غیررسمی در ایران پرسشنامه پر می‌کردیم، هیچ وقت تقاضای آب و برق و تلفن نمی‌کردند چون آنها را بطور غیر قانونی بدست می‌آوردند فقط می‌گفتند نیاز ما به لوله‌کشی گاز است. بطور کلی محلی با مسکن نامناسب و ناپایدار، تراکم بالای کیرا یکی از معروفترین شهرک‌های زاغه نشین دنیاست و دومین زاغه نشین افریقای جنوبی است. جمعیت نایروبی حدود چهار میلیون نفر است که متأسفانه از این چهار میلیون نفر حدود سه میلیون نفر زاغه نشین هستند و این در دنیا نادر است که در پایتختی سه چهارم جمعیتش زاغه‌نشین باشند. جمعیت کیرا طبق آمارهای رسمی حدود ۲۰۰ هزار نفر است. ولی خودشان می‌گویند حدود ۵۰۰ هزار نفر و حتی بیشتر است و موقعیتی که جمعیت بیکاری بالا و

کمبود شدید خدمات عمومی را سکونتگاه‌های غیررسمی می‌گوئیم.

چه دلایلی باعث ایجاد سکونتگاه‌های غیررسمی می‌شود:

- عدم جذب اقشار وسیعی در زندگی متعارف شهری یا در اقتصاد رسمی
- عدم برنامه‌ریزی مسکن برای اقشار و خانوارهای کم‌درآمد
- نبود تسهیلات بانکی برای مالکین زمین بدون سند یا حتی با سند اما بدون پشتوانه
- ضوابط نامناسب طرح‌های تفصیلی (بالا بودن اندازه تفکیک)
- قیمت بالای مسکن در رابطه با درآمد خانوار
- هزینه‌های نامناسب تهیه جواز مسکن
- ناکافی بودن تسهیلات بانکی در رابطه با هزینه واحد مسکونی
- عدم امکان تهیه مسکن برای اقشار کم‌درآمد در بازار رسمی مسکن شهری

کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی چگونه است:

- نبود یا کمبود خدمات اولیه (فضای سبز، آموزشی، بهداشتی و غیره) حتی نبودتوالت و حمام، جمع‌آوری زباله
- نبود شبکه‌های زیرساختی نظیر: آب، برق، تلفن، گاز
- تراکم بالا در واحد مسکونی و در اتاق و در نتیجه:

■ بیماری‌های جسمی و روحی

■ سوء تغذیه

■ جرائم بالا

■ بیکاری بالا

■ بی‌سوادی بالای جمعیت

■ افت تحصیلی در جوانان به خاطر محرومیت‌هایی که دارند

من به عنوان تجربه شهرک کبیرا (Kibera) را خدمتتان ارائه می‌کنم. من زاغه نشینی‌های مختلفی را در کشورهای گوناگون دیدم مثلاً در فیلیپین یک محله زاغه نشین دیدم که بسیار متراکم بود مثلاً در یک کلبه دو متر در دو متر یک زن و شوهر با هشت بچه زندگی می‌کردند البته خیلی تمیز بود. من

وقتی از آنها پرسیدم چگونه اینجا زندگی می‌کنید، خانم خانه به من نشان داد که چگونه بچه‌ها را روی تخته‌هایی که مانند کشور روی هم قرار می‌دهد، می‌خواباند و زن و شوهر در قسمت همکف می‌خوابیدند. همه اینها را من دیده بودم اما واقعاً وقتی که به کیرا رسیدم شوکه شدم.

کیرا یکی از معروفترین شهرک‌های زاغه‌نشین دنیاست و دومین زاغه‌نشین آفریقای جنوبی است. جمعیت نایروبی حدود چهار میلیون نفر است که متأسفانه از این چهار میلیون نفر حدود سه میلیون نفر زاغه‌نشین هستند و این در دنیا نادر

■ سکونت‌گاه از شهر کیرا

است که در پایتختی سه چهارم جمعیتش زاغه نشین باشند. جمعیت کیرا طبق آمارهای رسمی حدود ۲۰۰ هزار نفر است. ولی خودشان می گویند حدود ۵۰۰ هزار نفر و حتی بیشتر است و موقعیتی که دارد در حاشیه نایروبی است و کاملاً چسبیده به شهر است. یعنی هیچ فاصله‌ای بین نایروبی و این شهرک وجود ندارد و ۵ کیلومتری جنوب غربی مرکز شهر نایروبی است. جمعیت اولیه را پناهندگان سودان به کنیا از سال ۱۹۱۸ تشکیل دادند. کیرا به معنی جنگل است و علت اینکه این اسم را برای این محل گذاشتند بخاطر این بوده که ابتدا این شهرک به صورت آبادی‌ها و روستاهای پراکنده‌ای در جنگل بوده که پناهندگان یا قبائلی که به آنجا مهاجرت کرده بودند، در داخل آن جنگل بوجود آوردند. البته الان اثری از جنگل وجود ندارد و درختان به خاطر وجود سکونت گاه‌ها از بین رفته اند. بعد از آن در جنگ جهانی اول تعدادی از سربازان دولت استعماری انگلیس (در آن موقع کنیا جزو مستعمرات انگلیس بود) در کیرا ساکن شدند بعد از تسلط انگلستان و رشد صنایع در کنیا، کیرا مقرر کارگران صنعتی شد و رشد کیرا به علت مهاجرت از نقاط مختلف کنیا افزایش پیدا کرد. بعد از استقلال کنیا در سال ۱۹۶۳ چون این رشد و این مهاجرت روستا به شهر همینطور ادامه داشت، ساکنین قبلی کیرا شروع به خانه سازی کردند و اتاق‌هایی را برای اجاره ساختند. در حال حاضر بسیاری از ساکنین کیرا افراد مجرد مهاجر و جویای کار هستند. با اینکه دولت جدید کنیا، کیرا را غیر قانونی اعلام کرد ولی شهرک با این وسعت و جمعیت در جای خودش باقی مانده و به رشد خودش ادامه داد. حتی ۲ ایستگاه پلیس در شهرک وجود دارد ولی امنیت شهرک توسط خود مردم تامین می شود و جایی نیست که به تنهایی بشود رفت. غیر از پلیس و کسانی که مسئول امنیت محلی هستند، هر محله برای خودش یک رئیس یا نائب رئیس از اهالی محل دارد یعنی نقش پلیس در آنجا بسیار کم‌رنگ است. اما جالب اینکه دزدی و ناامنی به نسبت، در کیرا پائین است. در کیرا هم مسیحیان و هم مسلمانان و هم افرادی بدون مذهب زندگی می کردند. هماهنگی نسبی که در کیرا مشاهده می شود زائیده این جمله

انجیل است که می گوید بهتر است سبزی بخوریم در جایی که صلح و آرامش وجود دارد تا گوشت خوردن در جایی که نفرت وجود دارد. چیزی که آنجا جلب توجه می کرد فعالیت زیاد یک کلیسا بود. بخصوص برای جوانان تا برنامه هایی برای آنها ترتیب داده شود که آنها را از جرم و جنایت و خشونت باز دارند. متوسط خانوار در کیرا حدود ۷ نفر بود هر اتاق کوچک متعلق به یک خانواده بود و متاسفانه اعتیاد در بین جوانان بسیار زیاد بود و وجود افراد از قبایل مختلف گاه موجب اختلاف ها و آشوب ها و بهره برداری های سیاسی می شد. حدود ۲۰٪ از ساکنین مبتلا به ایدز هستند و یکی از مسائلی که متاسفانه در آنجا وجود داشت مسئله فحشا بود. شغل بسیاری از مردم کیرا همانطور که گفتم قاچاق مواد مخدر و فحشا بود و بیشتر فعالیت های اجتماعی در کیرا توسط بخش خصوصی صورت می گرفت. سرپرست خانوارها عمدتاً مردان هستند و تعداد معدودی از زنان سرپرست خانوارند. هیچ گونه سیستم جمع آوری زباله در کیرا وجود ندارد.

خانه‌ها فاقد توالت هستند و این خیلی وحشتناک بود. من زاغه‌هایی را که در گذشته دیدم اگرچه توالت در خانه‌هایشان نداشتند اما توالت عمومی در نزدیکی‌شان داشتند و تعداد توالت‌های عمومی زیاد بود اما در کبیرا این مسئله مشکل‌زا بود و به همین خاطر مسئله فاضلاب و مشکل توالت باعث آلودگی زیادی در شهر شده بود. توالت عمومی که در آنجا پیدا کردیم رایگان نبود و هزینه‌ای حدود ۲۰ شیلینگ کنیایی برای هر بار باید می‌دادند. (تصاویر ۳، ۴ و ۵) مشکل نبود آب آشامیدنی وجود داشت و آب را یا باید از شیرهای عمومی تهیه می‌کردند یا بطری‌های آب می‌خریدند که برایشان از نظر هزینه سنگین بود. هر ۳، ۴ ساعت یک قطار بین شهری از کنیابه اوگاندا می‌رفت از وسط این شهر که عبور می‌کرد روی ریل‌ها هم زباله جمع شده بود تمام معابری که دیدیم پراز زباله بود. (تصاویر ۶-۷)

■ تصویر ۳

■ تصویر ۴

■ تصویر ۵

■ تصویر ۷

برای کاهش زباله‌ها، یک قسمت‌هایی را آتش زده بودند که واقعاً تنفس را سخت می‌کرد. از نظر کالبدی خانه‌ها بسیار فشرده بود و کوچه‌ها بسیار نامنظم و تنگ بود امکان دسترسی و عبور ماشین در آنها وجود نداشت. نایروبی شهریست مدرن و شیک و اصلاً تصور نمی‌کنید که چنین شهرک زاغه‌نشینی در اطراف آن باشد. راهنمای ما جوانی بود که همانجا دنیا آمده و بزرگ شده بود و چون جوان با استعدادی بود در دانشگاه بورس گرفته و رشته توسعه را خوانده بود. الان برای یک نهاد مردمی کار می‌کند و صنایع دستی با بازیافت زباله درست

می کردند و ایشان در زمینه کمک به مردم خیلی فعال بود. متشکرم.

دکتر فردانش :

بسم اله الرحمن رحیم موضوع برابری شهری موضوعیست که جدیداً اهمیت پیدا کرده است و در مجمع جهانی شهری و اجلاس جهانی شهری سال آینده، عنوانش دقیقاً برابری شهری است چرا؟

اول از همه باید بدانیم یک فرقی بین برابری شهری و مساوات وجود دارد. یک واژه ای بود به نام (equality) برابری یا یکسان بودن وجوه زندگی، مثل درآمد آن گونه می گفتیم که مساوات دارند. اما وقتی صحبت از برابری می شود بیشتر منظور برابری فرصت هاست یعنی یکسان بودن فرصت هایی که افراد جامعه دارند برای رشد و بهتر کردن زندگی خودشان اینها می تواند در آمد دسترسی، بهداشت، درمان، آموزش و غیره باشد.

ما نابرابری را جهان در عرصه های مختلف می بینیم در بحث جنسیت است در مورد جوانان داریم و همچنین در مورد سکونت گاه های نابسامان. در شهرها مخصوصاً در مورد سکونت گاه های نابسامان ما مرزهای نامرئی را در خیلی از شهر ها داریم که شکافی ایجاد می کند بین داراها و ندارها. بعضی اوقات بین مرکز شهر و حومه اش است. مثل نایروبی، بعضی جاها شمال شهر، جنوب شهر است و در بعضی ها شرق و غرب شهر است. یک چیزی شبیه بالادست و پائین دست وجود دارد. ما وقتی این مرزها را در شهرها داریم یک طرف جایی است که محرومیت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... دارد. در دنیا این وضع در حال بدتر شدن است. مثلاً در ایالات متحده در سی سال گذشته تقریباً درآمد ۱٪ مردم مرفه این کشور ۲۷۵ برابر شده در حالیکه درآمد ۲۰٪ مردم فقیر آن کشور ۱۸٪ افزایش پیدا کرده است (درآمد خالص با حذف تمام مالیات ها). مقاله ای در نشریه **finance and development** در سال ۲۰۱۱ این موضوع را کاملاً توضیح داده است من به این مقاله در توضیح وضعیت نابرابری در جهان استناد می کنم. ضریب جینی در

دنیای اندازه‌های مختلف دارد یک سری کشورها هستند که کم و بیش در آنها مساوات برقرار است مثلاً در سوئد حدود ۲۰-۳۰٪ است. در بیشتر کشورهای دنیا از جمله ایالات متحده عدد ضریب جینی حدود ۴۰٪ است. در جهان جمع عدد ضریب جینی حدود هفت است که نشان می‌دهد دنیا از نظر توزیع درآمد، خیلی نابرابر است. در کشورهای مختلف شرایط‌های مختلف داریم مثلاً همانطور که می‌دانید چین در سال‌های گذشته، اقتصاد بالنده و رشد روز افزون داشته است. ولی ملازم با این تغییر ضریب جینی و نابرابری جدی، در درآمد بوده است. مثلاً در هند حدوداً جمعیت روستایی نسبت به جمعیت شهری ۱/۲ درآمد دارد. در ایران متوسط درآمد شهرها ۲ برابر است و در چین حدوداً ۳ برابر است. نشان می‌دهد که صنعتی شدنی که چین دنبال کرده است باعث نابرابری شده است. در ایالات متحده ضریب جینی در حال افزایش است یعنی نابرابری اجتماعی رو به افزایش است. آن یک درصد دارای دنیا، تقریباً ۱۴٪ از منابع دنیا را در اختیار دارند و آن ۲۰ درصد (دو دهک پایین) ندار دنیا ۱،۲۷٪ از منابع دنیا را در اختیار دارند. در نتیجه در دنیا نابرابری به شدت احساس می‌شود و روز افزون است. اطلاعاتی که من در مورد ایران ذکر می‌کنم برگرفته از زحماتی است که دوستان در شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران کشیده‌اند و در ۳۵ سکونت‌گاه، نمونه‌گیری کرده‌اند. در ایران در این ۳۵ شهر حدود ۱۳٪ شان سکونت‌گاه‌های غیر رسمی دارند. بعد خانوار در سکونتگاه‌های غیر رسمی کمی بیشتر است و جمعیتی که در این ۱۳٪ شهر متمرکز است خیلی بیشتر از جمعیت خود شهر است. از نظر فضاها، بیشتر سرانه‌هایی که ما در سکونتگاه‌های غیر رسمی داریم، نسبت به بافت اصلی از همه نوع خدمات کمتر دارد (مسکونی، تجاری،... و هر چه به قسمت‌های کلیدی تر می‌رسیم مثل مهد کودک و غیره که با رفاه مردم ارتباط دارد، اینها درصدش کمتر می‌شود) پس در ایران هم این نابرابری کالبدی و شهری را داریم. در واقع یکی از مسائل جدی که شرکت مادر تخصصی به آن پرداخته همین رفع نابرابری شهری بوده است. چرا این نابرابری در دنیا زیاد می‌

شود؟ اصلاحات اقتصادی، فروپاشی بلوک شرق و حذف سیاست‌هایی که در پی ایجاد برابری بودند، ساختار اداری اقتصادی که در بسیاری از کشورها حاکم است مثل امریکا، دولت و یا شرکت‌هایی که دولت را می‌گردانند با سودجویی‌هایی باعث افزایش درآمد در یک قشر و کاهش درآمد در قشر دیگر حاصل شود و چیز دیگری که ما در ایزان داریم، اقدامات خیرخواهانه دولت است، مثلاً در ایران که دولت سعی کرده خدمتی انجام دهد که عملاً به نابرابری شهری دامن زده است مثل مسکن مهر که با نیت خیر شروع شد اما در واقع مجموعه‌هایی درست شد که کاملاً با شهر اصلی نا برابری را براند. یک گزارشی IMF در چند سال پیش داده است با همین عنوان. ما می‌گوییم یک شهر یا ده آباد بهتر از ده شهر خراب. در این گزارش مفصل گفته می‌شود که چگونه می‌شود یک ده آباد و چند شهر خراب داشت و اسم این را توسعه پایدار گذاشت یا چقدر می‌شود این ده را نگه داشت و رشد داد و اطرافش روز به روز شهرها خرابتر شوند. این نوع توسعه به خیال ما چقدر پایدار است. در کل کشور ما چقدر می‌توانیم محلاتی نظیر مجتمع‌های مسکن مهر با نابرابری شهری و نیازهای زیاد بسازیم و امید داشته باشیم این سیاست ما بجای درستی برود؟ یا شهر چطور می‌توان اسم این را توسعه پایدار گذاشت؟ خیلی متشکرم

نقد و بررسی و پرسش و پاسخ

پرسش:

ضمن تشکر از اینکه این جلسه را ترتیب دادید یک نکته‌ای را خدمت آقای دکتر اسماعیل زاده غنیمت می‌دانم این است که این شعارهایی که در این نشست‌ها مطرح می‌شود خیلی خوب است اما حاصل اینها برای ما چیست؟ چه جمع‌بندی را برای کشورمان می‌کنیم و آنرا پیش می‌بریم؟ من فکر می‌کنم در کشور ما موضوعات دیگری در الویت بالاتری مطرح است مثلاً برنامه M&E (MONITORING AND EVALUATION) که در مورد توسعه و عمران در بعضی از

کشورها مثل مصر در حال انجام است و سازمان ملل آنرا دنبال می کند. چرا ما در کشور ما پایش و نظارت نداریم دستگاه های ما تابع هیچ نظارتی قرار نمی گیرند. نمونه اش را در ۸ سال گذشته در مسکن مهر دیدیم که متخصصان گفتند که این برنامه تبعاتی خواهد داشت ولی بدون توجه به آنها این ماجرا دنبال شد و به اینجا رسید. می خواستم ببینم آیا چنین برنامه هایی را، دفتر سازمان ملل و HABITAT در ایران نباید دنبال کند؟

و الویت های خاص کشور را نباید مشخص کند و آنها را سرلوحه اقداماتش قرار دهد؟

پرسش:

آقای مهندس روستا من می خواستم پرسم این توانمند سازی سکونت گاه های غیر رسمی قطعاً هزینه هایی را در پی دارد. سئوالم این است که آیا برآوردی شده است که این هزینه به چه میزانی است و منابع آن چگونه و در چه مدت زمانی باید تعیین شود؟

پرسش:

عرض من برمی گردد به فرمایشات دکتر بنیادی، می خواستم پرسم آیا هیچ ارزیابی از عملکرد هر کدام از تم های انتخاب شده (در سازمان ملل) در مقیاس جهانی و مرحله ای می شود؟ و اگر یک تمی به نتیجه نرسیده آیا لازم است که تم دیگری انتخاب شود آیا این تمها فقط شکل ظاهری و صوری دارند یا اینکه یک ارزیابی و پایشی روی این موضوع وجود دارد؟ عرض دوم من در ارتباط با فرمایشات خانم دکتر اعتماد است ضمن تشکر از ایشان که در سخت ترین شرایط به دنبال علم و دانش در حوزه تخصصی خودشان هستند. کیبرواقعاً وضعیت اسفباری داشت از طرفی دولت هم آنجا رارها کرده و چشم پوشی کرده است و از طرفی گفته است که سکونت در اینجا غیر قانونی است این وضعیت فاجعه انگیز است. آینده این جمعیت چه خواهد شد؟ واقعاً هیچ چشم انداز و امیدی وجود ندارد؟ واقعاً

وقتی من با سکونت گاه های غیر رسمی خودمان مقایسه می کنم از طرفی خیلی متأثر می شوم و از طرفی دیگر خیلی خوشحال می شوم سکونت گاه های غیر رسمی ما که شناسایی شده و کارهم روی آنها انجام شده بخش هایی هستند که سند مالکیت هم دارند آب ، برق گاز و فاضلاب هم دارند تنها نا امنی و ناپایداری ابنیه و کم برخورداری از خدمات شهری در آنجا معضل است.

مهندس مراوتی:

بسم اله الرحمن الرحيم در تمامی این مطالعات آنچه که اتفاق می افتد و گفته شد، وضعیت موجود را طرح می کنند و گاه گاهی هم یک پیشنهادی برای اینکه این معضلات از حوزه حاشیه نشینی برطرف شود می باشد. ولی توجه به بحثی که پیشگیری صورت بگیرد، کمتر است. در خیلی از سکونت گاه های غیر رسمی در ایران مثل چابهار، زاهدان، مشهد، به بستر جلوگیری از توسعه آنها کمتر توجه می شود. به عبارتی سخت گیری های خاصی که سبب هزینه های سنگینی برای حاشیه نشین ها می شود و موجب روی آوردن آنها به کارهای غیرقانونی می شود. امروزه در کشورهای پیشرفته دنیا شهرکهای ساخته می شود که قبل از اینکه افراد به سمت حاشیه نشینی روند، بستر زندگی مطلوب تر از حاشیه نشینی را برایشان فراهم می کنند. انتظار است وقتی که این گزارشات تهیه می شود، لااقل به بخش هایی که کارهای موفقیت آمیز در این راستا انجام می دهند هم اشاره شود. من نقاطی را در ایران دیده ام که از شرایط کبیرا چه بسا بدتر است. لذا امیدوارم به این بخش هم انشالله توجه شود تا خروجی این جلسات اثر گذار باشد. متشکرم

دکتر اسماعیل زاده:

با تشکر از پرسشستان این تم ها (theme) براساس یک سری گزارشات انتخاب می شود. اینطور نیست که هر سال ما یک تم را انتخاب کنیم و یک مراسمی داشته باشیم و سال بعد، تم بعدی و همینطور الی آخر. مثلاً تم سال گذشته تغییرات اقلیمی بود. روی هر تمی گزارش جهانی تهیه شده و الان تمامی آن گزارشات در

وب سایت UN HABITAT در دسترس است. بجز تم امسال که فقط خلاصه اش در دسترس است. و گزارشات هم در سطح جهانی تهیه می شود و می دانید که اگر گزارشی در سطح جهانی بخواهد مطرح شود باید خیلی از کارشناسان در کشورهای مختلف درگیر شوند تا این گزارشات را تهیه کنند و متدولوژی اش فراهم و تصویب شود و ابلاغ به کشورهای مختلف شود بعد یک سری از کارشناسان، مشاورانی را به خدمت می گیرند و نهایتاً آنها اطلاعات و داده ها را جمع آوری می کنند و در غالب آن متدولوژی به UN HABITAT منعکس می کنند. همه اینها جمع می شود و می شود آن گزارشی که مثلاً در گزارش جهانی وضعیت تم امسال تهیه شده است.

گزارشات بسیار سودمند و ارزشمندی است به خصوص که وضعیت کشورهای مختلف را نشان می دهد. البته اینطور نیست که وضعیت همه کشورها را نشان دهد وضعیت کشورهای منتخب را نشان می دهد. اما سعی کردند کشورهایی را انتخاب کنند که در حوزه خودشان نمایانگر وضعیت کشورهای همسایه باشند. این می شود گزارشی از وضعیت این کشورها و در انتهای این گزارش معمولاً توصیه هایی است که به کشورها و دولت ها ارائه می شود و بعد این دولت ها هستند که باید این توصیه ها را بسته به وضعیتی که دارند اتخاذ کنند و آنها را تبدیل به سیاست گذاری کنند و بعد این سیاستها را اجرا کنند و نتیجه بگیرند. از اینجا به بعد وظیفه دولت هاست نه UN، UN کاری که می تواند انجام دهد این است که مفهوم را جا بیاورد در جامعه بین المللی باهمین گزارشاتی که عرض کردم. یک سری گزارشات داریم که گزارشات موضوعی یا تماتیک نیستند. اینها گزارشات عمومی هستند مثلاً وضعیت شهرهای جهان در این گزارشات سعی می کنند مفاهیم و موضوعات مختلف را در شهرهای آن منطقه یکی یکی و بطور خلاصه به آن برسند. بنابراین اگر تم امسال جابجایی شهری یا تحرک است و سال گذشته تغییرات اقلیمی بوده است، این تم ها را با در نظر گرفتن تم هایی که مورد نظر در خود منطقه و یا آن کشور یا شهر بوده به عنوان تم های بومی جمع آوری می کنند. این از آن جا به بعد دیگر وظیفه دولت هاست اگر بخواهند اینها را بعنوان مبنای سیاستگذاری خود

قبول و رویش کار می‌کنند و در مجلس تصویب و بعد اجرایش می‌کنند. بنابراین فکر میکنم که UM در این زمینه خوب کار کرده است و توانسته است این تم‌ها و موضوعات را خوب پرورش دهد و در اختیار حوزه سیاست‌گذاری در کشورهای مختلف قرار دهد. متشکرم.

مهندس روستا:

البته آقای دکتر بنیادی یک نکته ای هم وجود دارد در ارتباط با بحث این شعارها و تم‌هایی که انتخاب می‌شود براساس گزارشاتی است که از کشورها می‌گیرند بیشتر هدف این است که توجه جامعه جهانی را به تهدیدها و چالش‌های اصلی شهری جلب کنند. آن نکته ای که آقای مهندس چابلی پرسیدند در ارتباط با منابع توانمندسازی به نظر من اصلاً موضوع سکونتگاه‌های غیر رسمی در ایران خودش منبع تولید ثروت بود. شما وجود نزدیک به ۴۰۰،۳۰۰ هزار مسکن غیر رسمی بدون هیچ هزینه ای دولتی نشان از توانمندی این آدم‌ها می‌دهد. آخرین اطلاعاتی که داشتم ۶۷ شهری که مطالعه کرده بودیم نزدیک به ۳۶ هزار میلیارد تومان ما نیازمند منابع بودیم برای ۳۷۵ محله غیر رسمی در ایران که این عدد بزرگی است که یک سوم آن سهم دولت است که امکان پذیر نیست. بنابراین باید دنبال شیوه‌های دیگری مثل مشارکت و حضور مردم بود. نکته ای که آقای مهندس مراوتی راجع به پیشگیری از اسکان‌های غیر رسمی عنوان کردند، یک تصور غلطی که ما از پیشگیری داریم این است که همه فکر می‌کنیم نباید بگذاریم کسی وارد شهرها شود و هنوز تصور می‌شود که اسکان‌های غیر رسمی ناشی از مهاجرت‌های روستایی است در صورتیکه این نیست خیلی از کسانی که در تهران زندگی می‌کنند به حاشیه‌ها پناه می‌برند، به خاطر تبعیضات شرایط اقتصادی و اجتماعی خود شهرهاست.

نکته دوم بحث باز تفکیک و باز تقسیم فضاهای موجود است، نسل دوم و سوم آمده است و به آموزش اشتغال، مهارت و فرهنگش رسیدگی نشده است و چرخه

فقر ادامه پیدا کرده است. اینگونه خانه های ۱۰۰متری به دو تا ۵۰متری تبدیل شده است. بخاطر اینکه مثلاً یکی از بچه های خانواده ازدواج کرده است و به ناچار همان خانه را تقسیم کرده اند در بافت های فرسوده پدیده ای به اسم پشت بام نشینی رایج شده است. ما باید به دنبال این باشیم که چنین محلاتی با این شکل ایجاد نشوند و گرنه ساخت خانه هایی با متراژ ۶۰، ۵۰ متر که با طرح و ضابطه شهرسازی و معماری باشند اشکالی ندارد، لذا اساساً مسئله پیشگیری از اسکان غیر رسمی به معنی این نیست که ما در شهرها را ببندیم و مانع از ورود افراد شویم. به معنی این است که ما چگونه این اجتماعات را جذب اقتصاد شهر کنیم. در حال حاضر، متأسفانه آماری راجع به این افراد در اقتصاد شهری وجود ندارد. خیلی از مشاغل پایین شهر را این آدم ها انجام می دهند اما هیچ وقت آنها را در محاسبات اقتصادی شهری نمی بینیم. از طرفی اینها تولیدات شهری را مصرف می کنند و کمک به اقتصاد شهر می کنند. پویایی در اقتصاد شهر بوجود می آورند و مطمئناً مثال معروفی است که اگر فقیر نباشد، ثروتمندی وجود نخواهد داشت. لذا به بحث پیشگیری از یک طرف از این بعد نگاه کرد و از طرفی دیگر بحث پیشگیری یک بحث کاملاً آمایشی است. یعنی حضور سایر نهادها و دستگاه ها پر تاثیر است. ما نیازمند تغییر نگرش هستیم من با بحث جلوگیری از سکونت گاه ها مخالفم. پیش نگرایی از گسترش اسکان غیر رسمی لازم داریم که برای اسکان این آدم ها در فضای شهری با استطاعت خودشان برنامه ریزی کنیم.

دکتر اعتماد :

من در کبیرا زیاد امیدی به دولت ندارم مثل مقاوم سازی در ایران که ما نمی توانیم زیاد از دولت انتظار داشته باشیم. من به توانمند سازی خود مردم اعتقاد دارم. همانطور که مهندس روستا گفتند. اگر کسی توانمند شود مسکن را خودش درست می کند، نیازی نیست شما برایش مسکن بسازید، آن هم از نوع مسکن مهر! بنابراین باید به مسئله

توانمندسازی و آگاه کردن مردم نسبت به حقوق شهروندی شان پرداخت. و از دولت انتظار داشته باشند به جای آنکه منتظر دولت باشند.

مهندس علیرضا ابلقی:

من از نزدیک شاهد کبیرا بوده ام بحث کبیرا بیشتر بحث زمین است یعنی کسانی که آنجا ساکن هستند آنجا را تصرف کرده اند و بعد رویش کپر نشینی و زاغه نشینی با مواد ارزان قیمت درست کردند و آنجا ساکن شدند و الان چند نسل گذشته، نه کسی که آنجا ساکن است حاضر است بلند شود و نه کسی که مالک زمین است حاضر است زمینش را واگذار کند. ما در ایران کمتر چنین وضعی داریم، بخاطر مفاهیم دینی و اینکه مسلمانیم (زمین غصبی نماز ندارد). بنابراین بحث زاغه نشینی و اسکان غیر رسمی در جاهایی مثل کنیا با ماهیت اسکان غیر رسمی ما فرق می کند این خیلی خوب است که برویم ببینیم زاغه نشین های کشورهای دیگر را و متوجه تفاوتش با ایران شویم در ایران ما دیگر زاغه نشینی و کپر نشینی با این معنی که گفته شده نداریم فقط اسکان غیر رسمی داریم. مرفولوژی اسکان غیر رسمی و شکل شناسی آن چیزی است که می خواهیم به آن تأکید کنم چون کمتر به آن پرداخته شده است. اینکه شما وقتی به یک مکان نگاه می کنید به نظرتان می رسد که زاغه نشینی است یا خیر. کبیرا یک حلبی آباد است به خاطر اینکه یک گودی بزرگی است که زاغه نشین ها در آنجا ساکنند و تمام سقف های آنجا حلبی است. درگیری های قبیله ای در آنجا زیاد است و این باعث می شود که قصه زمین و مسکن حل نشود و همیشه دعوا باشد.

دکتر پیروز حناچی:

با تشکر از خانم دکتر اعتماد و آقای دکتر فردانش . من می خواهم به فرمایشات آقای اسماعیل زاده برگردم که به واژه هماهنگی اشاره فرمودید و فرمودند که هرکس از نمایندگان دستگاه ها که اینجا حضور دارند، وقتی برمی گردند به سازمان خودشان، با یک ملاطفت، باز کاوی و بازنگری به این هماهنگی ببرند این

را به سازمان که انشاله به این قضیه پردازند. واژه هایی مثل هماهنگی، تعامل، همکاری که هم در قانون است و هم در وظایف اصلی همه دستگاه ها، واقعاً نیاز به بازخوانی و بازتعریف دارند و فکر می کنم که حتماً عزیزانی که اینجا تشریف می آورند می خواهند این امر را بعد از بازگشت به سازمانشان داشته باشند. من فکر می کنم که در حوزه وظایف شرکت عمران و بهسازی بخشی را به مکانیزم و سازوکار این هماهنگی ها اختصاص دهید و خواهش من این است که یک دبیرخانه ای بگذاریم که دائمی باشد و آن ارتباط و هماهنگی را برقرار کند تا ما بتوانیم این تعامل و هماهنگی را در یک فرمت های روشن تری انجام دهیم با تشکر.

مهندس روستا

پیشنهاد خیلی خوب و سازنده ای بود انشاله در فرصتی مناسب آموخته های هم را در یک دبیرخانه تجمیع کنیم و به وصف بگذاریم. ممنون از همگی شما.

۴۰

نشست چهلم

مناسک شهری محرم به مثابه حافظه اجتماعی

و فضایی شهر

چهارمین چهره

پهلین

جلسه از مجموعه نشست‌های تخصصی
شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران

با موضوع:

مناسک شهری

محرم به مثابه حافظه اجتماعی و فضایی شهر

سخنران:

دکتر رضا مسعودی نژاد
بزهشگر ارشد مرکز مطالعات مدرن شرق شناسی برلین

تاریخ برگزاری نشست :
۹۲/۰۸/۰۵ ، ساعت : ۱۵:۳۰

محل برگزاری نشست :
خیابان ولیعصر، خیابان شهید خدایی، شماره ۵۱
شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، سالن اجتماعات، طبقه چهارم

معاونت ساماندهی و توسعه نوسازی
دفتر مطالعات کاربردی و امور ترویجی

وزارت راه و شهرسازی
شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران

مناسک شهری

پوستر نشست چهارم

نشست چهارم: مناسک شهری محرم به مثابه حافظه اجتماعی و فضایی شهر

۵ آبان ماه ۱۳۹۲

سخنران: دکتر رضا مسعودی نژاد

رزومه سخنران:

دکتر رضا مسعودی نژاد، پژوهشگر ارشد مرکز مطالعات شرق‌شناسی مدرن برلین است. وی فوق‌لیسانس معماری دانشگاه تهران، فوق‌لیسانس مطالعات معماری پیشرفته کالج دانشگاهی لندن (UCL) و دکتری شهرسازی از کالج دانشگاهی لندن است. وی محقق انجمن ماکس پلانک (Max Planck) در زمینه مذهب و تنوع قومی بوده است (۲۰۰۹-۲۰۱۱). هدف مطالعات ایشان در این انجمن، پژوهش در مورد مناسک در فضاهای شهری - مومبای در هند - به عنوان یکی از ابزارهایی که از طریق آن اقوام مختلف، صمیمیت و یکپارچگی اجتماعی را تمرین می‌کنند، بوده است. زمینه‌های پژوهشی ایشان جامعه‌شناسی شهری و فضا، تحول شهری در مدرنیسم و سازماندهی فضایی می‌باشد.

چکیده^۱:

برنامه ریزی صحیح برای شهر ایرانی، شناخت جامع در همه ابعاد آن را نیاز دارد. گذار شهر علاوه بر ماهیت کالبدی، ماهیت اجتماعی نیز دارد. مناسک و آیین‌ها می‌توانند واسطه‌ای برای شناخت و فهم شهر باشند. آنها نه تنها شرایط مختلف شهر (اجتماعی، اقتصادی، ...) را منعکس می‌کنند بلکه خود، زمینه‌ساز تغییرات وسیعی در شهر می‌شوند. نگاه صرفاً کالبدی یا تک بعدی به شهر به عنوان یک پدیده چند بعدی غیر متقدم^۲ نگاهی غلط و غالب بوده که سخنران سعی دارد فهم تازه‌ای از شهر بوسیله رویدادهای که تحت عنوان مناسک، بویژه در ایام محرم در آن اتفاق می‌افتد را ایجاد نموده تا زمینه تصمیم‌گیری درست را برای مدیران و طراحان شهری فراهم کند.

۱- مؤلف

۲- discursive

مقدمه

از عنوان صحبت می‌توانید حدس بزنید که بحث من یک بحث صرفاً مذهبی نیست. فکر میکنم پشت هر فعالیت علمی یا فردی، همیشه یک قصه‌ای است، گفتن آن قصه، محل داستان را واضح‌تر خواهد کرد. مطالعات من بر روی مراسم محرم شاید ریشه‌اش از یک اتفاق عجیب و غریبی شروع می‌شود. سال اول جنگ ایران و عراق، من بچه‌ای ۱۰ ساله بودم و همیشه پای تلویزیون بودیم ناگهان جنگ شروع شد و برای سال اول جنگ ما شب‌ها برق نداشتیم در نتیجه ناگزیر بودیم یک زندگی کهن دوباره داشته باشیم، دوباره می‌نشستیم پای حرف بزرگ‌ترها قصه شهر را می‌شنیدیم که چی بود و چی نبود، خلاصه به نوعی ما برگشتیم زندگی گذشته، به این خاطر من از آن زمان همیشه به این مفهوم زندگی در جنگ علاقه مند بودم، نه جنگ به عنوان پدیده‌ای خشن. شاید براتون جالب باشه که بعدها وقتی من لندن تحصیل می‌کردم دوستان نزدیک من که لبنانی بودند وقتی باهم حرف می‌زدیم می‌دیدیم که جنگ اگرچه چیز وحشتناکی است اما آدم‌ها در جنگ زندگی می‌کنند. این بخشی از زندگی در جنگه، اما نمی‌دانم چرا کسی روش کار نکرد، امیدوارم روزی من بنشینم خاطراتی که هرروز در طی جنگ نوشتم رو برای خودم یک بار دیگر برگ‌برگ مرور کنم. ولی این حادثه و اتفاقی که افتاد این بود که به طور غیر عادی من آشنا شدم با تاریخ فرهنگی دزفول (شهر زادگاهم). این رفت تا زمانی که من پایان نامه معماری ام را داشتم انجام می‌دادم، این تصویری که شما می‌بینید، امام زاده رودبند دزفول است (تصویر ۱) و من پایان نامه ام طراحی یک مرکزی در اطراف این امامزاده بود، خب این پروژه مثل هر پروژه معماری بود و من این را طراحی کردم و هدفم این بود که درواقع تمرکز مراسم محرم را در این محل بتونم یک کالبد به آن بدم. همون موقع من متوجه شدم که حادثه و این پدیده پیچیده تر از اینه که درموردش آموزش دیدم.

■ تصویر ۱: صبح عاشورا، امامزاده رودبند، دزفول

اول اینکه من دیدم که شهر دزفول در دوران مدرن مثل هر شهر دیگر تغییر شکل داده و جامعه شهر هم تغییر کرده است ولی در واقع این شکل تغییرها یکی نبوده به این خاطر وقتی تحولات رخ داده یک مرکز جدید شهری ایجاد شده بود. برای اینکه مراسم محرم به طور تمام عیار تغییر شکل پیدا کرده است بود و این مراسم در اطراف این امام زاده متمرکز شده بود این نشون می داد که تحولات اجتماعی و تحولات کالبدی شهر، هر دو یک شکل نداشتند. این سؤال برای من ایجاد شد که چه اتفاقی افتاد؟ و این ادامه داشت وقتی من تحصیلاتم را ادامه دادم، اولین مسئله من این بود که با توجه به اینکه ما خیلی درباره شهر خونده بودیم من هیچ وقت نمی توانستم عیناً بفهمم که این شهر چیه توش؟ چطور می شود این بافت پیچیده تاریخی شهر را فهمید؟ این باعث شد بعدها من بروم، ریخت شناسی شهری بخونم، و ادامه همین قصه شد که تلاش کردم بفهمم چطور تغییرات اجتماعی شهر و تغییرات کالبدی شهر باهم در ارتباطند. مراسم محرم را به عنوان یک یک واسطه^۱ برای فهم این تبادل در نظر گرفتم. به نظرم اومد که این بهترین شکل برای اینه که مراسم محرم در شهر شکل می گرفت. نشان می داد که شهر چه شرایطی دارد از نظر اجتماعی و در واقع یک بهانه ای باشد برای فهم این تحولات.

با این مقدمه فکر کنم مشخص است که هدف من و مطالعه من، وجوه مذهبی مراسم محرم نبوده، البته معنیش این نیست که من غافل بودم از این وجه.

منسک و مناسک

من یک توضیح اولیه می دهم راجع به یک سری ترمینالوژی و توضیح بدم معنای اینها رو "Rite & Ritual". در طول زمان معناهای جدیدی برای این کلمه اضافه شده و تغییر کرده است، این تغییرات ناشی از مطالعاتی است که در این حوزه انجام شده است. از لحاظ زبان شناختی "Ritual" از مجموعه ای از فعالیت ها یا عمل های اجتماعی یا مذهبی شکل می گیرد. مثال: شما وقتی می گوئید حج، یک "Ritual" است ولی این "Ritual" یک مجموعه ای از عمل های دیگر درونش نهفته است یک سری عمل انجام می دهیم کل اینها "Ritual" هستند، ولی یک عمل ساده و یک تک عمل "Rite" می تواند باشد. من فکر کردم و دیدم بهترین کلمات برای اینها منسک و مناسک است.

فهم تحلیلی مناسک

مطالعات اخیر مناسک نشان داد که مناسک فقط انعکاس نمی دهند واقعیت های اجتماعی را، گاهی خود آن مناسک تغییرات در ساختار اجتماعی تولید می کنند. فرض بفرمایید من مطالعات اخیرم در بمبئی روی فعالیت های مذهبی خیلی واضح نشون داده، خود تغییر مناسک باعث تحولات اجتماعی هم می شوند یعنی مناسک فقط انعکاس دهنده واقعیت های اجتماعی نیستند بلکه گاهی ابزار تحول اجتماعی هم خواهند بود. ما معمولاً کلمه مناسک را به عنوان عبادت بکار می بریم، ولی تعریف کلمه Ritual یا مناسک خیلی پیچیده است گاهی بهتر است ما یه تعریف تحلیلی ازش بدهیم این مهم نیست ما چکار میکنیم، لازم است ما یک فهم کلان تر از این موضوع داشته باشیم، در حوزه مطالعات مناسک، دو تا آدم وان گنپ^۱

و ویکتور ترنر^۱ هستند که برای ما توضیح می‌دهند که اساساً مناسک چکار می‌کنند. وان گنپ توضیح می‌دهد (کتاب کلاسیک دارد به نام **Righ of passage** مناسک گذار) که زندگی بشر یک سیستم گذار است از بدو تولد تا مرگ. ما دائماً از یک مرحله به مرحله ی دیگر می‌رویم و برای گذر از یک مرحله به مرحله دیگر ما نمی‌توانیم همین‌جور گذر کنیم. باید یکسری مناسک انجام بدهیم. برای اینکه شما متاهل بشوید، باید مراسم ازدواج را برگزار کنید، یکی که می‌میرد باید مراسم برگزار کنیم، در غیر اینصورت این از نظر اجتماعی قابل پذیرش نیست. آدم‌ها از بدو تولد تا مرگ در زندگی مادی نمی‌توانند به سادگی از یک مکان به مکان دیگر بروند، لازم است از طریق یک مناسک اجازه حضور در یک محله دیگر را پیدا کنند. ایشان توضیح می‌دهد که **Ritual** یک شرایط گذار (شرایط لیمینال^۲) است. به معنی شرایط بین‌اینی است، بعدها ویکتور این مفهوم بینایی را خیلی توسعه می‌دهد و این یکی از مهمترین نظریه‌های **Ritual** است. در کاری که ترنر انجام می‌دهد می‌گوید: اصولاً **Ritual** یک پروسه است. وقتی وارد مرحله لیمینال می‌شویم، قواعد و نرم‌های زندگی روزمره تغییر خواهد کرد. ما وارد یک شرایطی می‌شویم که قواعد تغییر می‌کند، مثال ساده: شما وقتی در مراسم حج هستید، در شرایط لیمینال هستید. خیلی از کارهایی که در شرایط روزمره حق ندارید انجام بدهید، آنجا، انجام می‌دهید. کارهایی که در حالت معمول نمی‌شود انجام داد، می‌شود آنجا انجام داد. بطور مثال، خانم‌ها و آقایون باهم نماز نمی‌خوانند ولی در مکه به شکل میکس باهم نماز می‌خوانند، علتش این است که در شرایط لیمینال هستیم که پیچیده تر هم است. ترنر توضیح می‌دهد اصولاً سیستم اجتماعی وقتی وارد مناسک می‌شود، وارد یک شرایطی می‌شود بنام **Antistructure**. یعنی ما آن روابط اجتماعی و شرایط عادی را کامل تخطئه می‌کنیم و وارد یک شرایط کاملاً متفاوت می‌شویم. در ایام محرم در محله شما یک کسی که هیچ آدم مهمی

نیست، ناگهان تبدیل می شود به یک فرد مهم در محله، مثلاً یک رفتگر می شود علمدار و آدم ها نقش جدیدی را بر عهده می گیرند. بعد از مراسم برمی گردند به شرایط عادی. البته بعضی از مراسم یا مناسک این ویژگی را دارند که ما وقتی وارد آن شرایط لیمینال می شویم و وقتی بر می گردیم به شرایط عادی، دیگر عین آن شرایط عادی ابتدایی نیست. ولی آنهایی که ما بطور سالانه تکرار می کنیم، دائماً برمیگردیم سر جای اولمان. اگر چه **تورنر**^۱ این مسائل را راجع به فرد و یا نظام اجتماعی توضیح داده است، خیلی واضح است که شهر هم دچار این خصیصه است، خیلی از فضاها که ممکن است به خاطر نیاوریم، و اهمیتی ندارند، ناگهان تبدیل می شوند به مهمترین محل، اهمیتش چیست؟ **در آن شرایط احساسی**^۲ **ما در آن مکان ها خاطره جمعی تولید می کنیم**، در شرایط عادی اگر وارد آن محل بشویم، مثلاً اگر یک مهندس مشاور وارد شهری شود، مثلاً ساری یا بیرجند، ممکن است، نفهمد چرا فلان کوجه اهمیت دارد؟ چون در ایام محرم آنجا نبوده، ولی تمام اهالی آن شهر می دانند اینجاست نقطه اوج شهر در لحظه ظهر عاشورا، پس در واقع آن شرایط لیمینال برای ما خاطره جمعی تولید می کند مرجع فضایی تولید می کند، پس ما این شرایط گذار از یک مرحله به مرحله بعد را داریم و همینطور که گفتم هر چند مردم شناس ها و جامعه شناس ها هیچ وقت اشاره نکردند به این مفهوم، اما فکر می کنم **شهر لیمینال** این اهمیت را دارد، نکته آخر که دوست دارم توضیح بدهم این است که ما در شرایط لیمینال، خیلی از چیزهایی را که نمی پذیریم و در شرایط عادی غیرقابل قبولند، مشروعیت پیدا می کنند. یکی از این چیزهایی که معمول است در شرایط لیمینال خشونت است، خیلی ها به اشتباه در حوزه های جامعه شناختی، خشونت ها یا تنش های اجتماعی در ایام محرم را می خواهند به شکل شرایط روزانه ببینند. مثلاً در هند حکومت (دولت هند) چون انگلیسی است آن خشونت های ایام را به عنوان جرم محسوب می کند چون آن آدمی که

۱- Victor Turner-
۲- Emotional-

دارد این مراسم را می بیند خودش خارج از **ریچوال** است. تقریباً همیشه توی تاریخ اکثر شهرهای ایران را که ببینید اگر چه ایام محرم مهمترین ایام تنش های شهری است ولی عموماً سیستمی است که آشتی شهری هم از درون آن بوجود می آید، نکته ای که بد نیست اینجا اشاره کنم، اصولاً همه خشونت‌ها را مادر تاریخ بشر سعی کردیم با **ریچوال** مشروعیت بدهیم، فرض بفرمایید کشتن حیوانات یک جور خشونت است ولی ما می آیم این رو از طریق یک مناسک، یک مراسم انجام می دهیم تا این خشونت را مشروعیت بدهیم، فکر می کنم به اندازه کافی در این مورد توضیح دادم.

مناسک بعنوان عملی ایستا یا پویا

بحث دوم اینکه بطور سنتی و تاریخی مناسک همیشه بعنوان یک عمل ثابت که دائماً تکرار می شود فرض می شود، اگر دوستان دیکشنری کمبریج را چک کنند، تعریفی که انجا می دهد می گوید: عملی که دائماً تکرار می شود و عیناً تکرار می شود و ثابت است، درحالیکه بر اساس مطالعات اخیر در حوزه مردم شناسی و خصوصاً مناسک، می دانیم اساساً مناسک پدیده ای پویاست به دوشکل، گاهاً خود مراسم تغییر می کند گاهی معنایش تغییر می کند. حتی اگر عیناً تکرار بشود. من یک مقاله ای اخیراً منتشر کردم در مورد مراسم محرم در بمبئی و نشون دادم چطور مراسم محرم به عنوان بخشی از پروسه شهر نشینی در بمبئی متحول شده است. برای اینکه این شهر شیعیان مختلف از همه جای دنیا وارد آن شهر شدند، تقریباً می توانم بگویم هیچ شهری ما توی دنیا نداریم که اینهمه شیعیان متعدد از (اسماعیلی، غیر اسماعیلی) را درون خود داشته باشد، اینها برای اینکه وقتی باهم مواجه می شوند لازم داشتند هویتشان را دوباره تعریف کنند، اینها خیال می کردند شیعه اند، بعد می آیند توی بمبئی، می گویند ای بابا یکی دیگه هم پیدا شد! پس شما لازم دارید دوباره هویت را تعریف کنید، مراسم محرم برای همین اهمیت زیادی داشته

است. برای این کار، گاهاً ناچار می شدند مراسم محرم را تغییر بدهند، برای اینکه هویشان را باز تعریف کنند، مثال کوتاه و صریح بزنم، وقتی آقاخان می رود بمبئی، نیمه قرن نوزدهم، خوجاها که اسماعیلی های پیرو ایشان بودند، برای اولین بار امامشان را حاضر می بینند و این باعث می شود که چالش زیادی در جامعه شان ایجاد شود، یک گروهی از بزرگانشان مدعی می شوند و می گویند اصلاً ما شیعه نیستیم، ما اصلاً سُنی هستیم، می خواهند **آتوریتی** آقاخان را به چالش بکشند، در آنجا آقاخان که بر شیعه بودن خوجا های هند تأکید می کند و مراسم محرم را به شدت ترویج می کنند. (آقاخان دوم در یک دوره کوتاه فوت می کند) ولی وقتی نوبت آقا خان سوم می رسد آقاخان سوم وقتی به عنوان امام نزاری ها می آید ایشان با چالشی که از طرف روحانیون ایرانی مواجه می شود که خوجاها را به اثنی عشری شدن تشویق می کنند، مواجه می شود. در نتیجه اینجا در گیر یک هویت دیگر می شوند و کلاً مراسم محرم را ممنوع می کند. شما در هر گروهی که می بینید، دائماً اینها نه فقط هویت خودشان را فقط تغییر می دادند، مراسم را هم تغییر می دادند برای اینکه بتوانند این رو انجام بدهند، در نتیجه شما اصولاً با یک پدیده پویا مواجه هستید. مثال عینی که من امروز میخواهم در موردش حرف بزنم، خود تغییر مسیر مراسم محرم است، شما در هر شهر ایرانی بروید گذار شهر کهن به شهر مدرن عموماً از طریق تغییر مسیرهای عزاداری رخ داده، البته این اتفاق در یک زمان مشخص نیفتاده، مثلاً در اردیبهل حدود ۱۳۱۰ رخ داده، در دزفول حدود ۱۳۳۰، و این نشون می دهد که گذار شهر کن به شهر جدید در یک لحظه رخ نداده که ما معمولاً در مورد خیابان کشی ها حرف می زنیم، چون گذار شهر یک پدیده فقط کالبدی نیست، یک تحول اجتماعی و کالبدی است.

مناسک و مفهوم فضا^۱

بخش دیگری که می‌خواهم بگویم، بحث مفهوم فضایی مناسک است، عموماً بسیاری از مردم شناس‌ها و دین‌شناس‌ها در تعریف مناسک توضیح دادن که در مقابل اعتقاد یا ایمان، تأکید بر مفهوم عمل یا اکشن دست گذاشتن، برای اینکه معنای ایمان را از مناسک تفکیک کنند، ولی بعدها (یکی از جذاب‌ترین نظریه‌پردازها) دیوید پارکین^۲ می‌گوید مهمترین خصیصه مناسک، فضاامندی اش است یعنی مناسک اساساً یک سیستم فضایی است، علت اینکه ایشان این کار را می‌کند این است که ایشان برخلاف بقیه که می‌خواهند ایمان را از مناسک تفکیک کنند، تأکید دیوید، تفکیک مفهوم اسطوره از مناسک است، چون همانطور که احتمالاً دوستان می‌دانند، اصولاً مناسک و اساطیر به شکل عمیقی باهم لینک هستند، عموماً مناسک یک پرفورمنس^۳ است در مورد یک اسطوره، بطور مثال مراسم محرم برای شیعیان، چیزی نیست جز یادمان حادثه عاشورا که مهمترین اسطوره شیعی است. اسطوره نه به معنی قصه، به معنی فرا تاریخ، سیستمی که در واقع ما جهان بینی مان را بر اساس آن شکل می‌دهیم. اگر دوستان علاقه داشته باشند توصیه می‌کنم حتماً کار مایکل فیشر^۴ را ببینند، مایکل فیشر قبل از انقلاب می‌آید ایران روی حوزه‌های علمیه کار می‌کند. ایشان کتاب بی نظیری دارد و تأکید می‌کند که حادثه کربلا و یادمان حادثه کربلا یک سیستم فرهنگی تولید کرده است که کل فرهنگ ایرانی براساس آن اصلاً شکل گرفته و بدون آن شما اصلاً نمی‌توانید فرهنگ ایرانی را فهم کنید. نکته‌ای دیگر که کمی حاشیه‌ای است، بخش زیادی از مطالعات مردم‌شناسی وقتی می‌خواهند در مورد مفهوم فضا و مناسک حرف بزنند، عموماً در مورد قرار دادن مناسک در یک مکان حرف می‌زنند و این جزو پروسه به اصطلاح **Place making** است ولی اگر چه من مشکلی ندارم با مفهوم **place** ولی یک اختلال اینجا پیش می‌آید و وقتی در مورد **Ritual**

۱- Ritual in space and ritual as a space

۲- David parkin

۳- Performance

۴- Michael fischer

در مکان حرف می زنند، آن خصیصه های مکانی را ناخودآگاه متصل می کنند یا وابسته می کنند به آن مکان. درحالیکه آن خصیصه ها متعلق به **Ritual** یا مناسک هستند. ولی من ترجیح می دهم (برخلاف خیلی از نظریه پردازها) مناسک را همونطور که دیوید پارکین اشاره می کند به عنوان یک سیستم فضایی بینم، یعنی **Ritual** خودش به ذات یک سیستم فضایی است که وقتی درون یک فضای فیزیکی قرار می گیرد، آن فضا را متحول می کند.

ظهور فضایی مراسم محرم

در این پروسه تشریح مفهوم فضایی **Ritual**، من یک اصطلاح^۱ برای تولید کردم که اسمشو گذاشتم "**Spatial manifestation of Ritual**" که می شود ترجمه اش کرد به نام تظاهر فضایی یا ظهور فضایی. وقتی تاریخ تحولات مراسم محرم را در تاریخ می دیدم، در واقع شیعیان در طول تاریخ به طور متناوب، مناسک مختلف ابداع کردند و برای اینکه من هدفم فهم فضایی این مراسم بود، در یکی از فصل ها (امیدوارم بزودی منتشر شود) سعی کردم یک دیرینه شناسی فضایی مراسم محرم را بینم. به این معنا که بینم مراسم محرم در طول تاریخ چه شکلی رخ دادند، از نظر فضایی اگر شما محل مراسم محرم را که شامل روضه و قمه زنی و هیئت گردانی و شیشه و تعزیه و انواع و اقسام گونه ها را نگاه کنید شاید بشود به دو گروه کلی تفکیکشان کرد. بخشی از این مراسم به اصطلاح متمرکزند در یک مکان مثل روضه، بخشی از مراسم اصطلاحاً **Dispersal** هستند. یعنی چیزی که در حرکت و در گسترش است و یک مکان ثابت ندارد. مثل هیئت گردانی، حالا اهمیت این در چیست؟ مثلاً عمل قمه زنی یا **Flagellation** گاهاً بعنوان یک عمل در یک مکان خاص انجام می شود و گاهی به عنوان محرکت در فضا. من مثلاً یک کاری که روی قمه زنی یا خود زنی در بمبئی کردم این بود که سعی کردم بفهمم چطور این فضای **Ritual** در زمان خود زنی متظاهر می شود، ولی این

خود زنی گاهی در یک مکان رخ می داد گاهی در حرکت، این اصلاً به طور کلی تأثیرش متفاوت بود یک علت ساده هم دارد وقتی شما در مورد یک عمل متمرکز حرف می زنید بیشتر با عامل همبستگی اجتماعیست، ولی وقتی شما **“Procession”** دارید یا حرکت دارید در فضا^۱، ناخودآگاه شما در مورد عبور کردن از مرزهای اجتماعی حرف می زنید. می خواهید از مرز این محله به محله ای دیگر بروید، در نتیجه ذات این تفاوت فضای این دو گونه، اثر اجتماعی شان را متفاوت می کند، به این خاطر به نظر من در تاریخ شیعه مهمترین حادثه ای که رخ داده در قرن دهم بوده وقتی که آل بویه اساساً **Procession** را اختراع می کنند وقتی آل بویه، بغداد را فتح می کنند و شاه معزالدین (اگر اسمشان را درست به خاطر بیاورم) در اولین سالی که بغداد را فتح می کند یک فرمان مشهور دارد که خوشبختانه در منابع تاریخی مفصل دیده شده است، ولی این یک چیز عجیبی برای اینکه یک پاراگراف کوتاه ولی یک فرمانیست که درون آن یک اختراع مناسب رخ می دهد. فرمان میدهد که بازار تعطیل شود، زنان ژنده پوشند و مو پریشان کنند و برونند در بازار. ولی حادثه ای که آنجا رخ می دهد برای اولین بار مراسم شیعه به عنوان یک حرکت در شهر عبور از مرزهای بین محلات شیعه و سنی بغداد رخ می دهد در آن لحظه یک حادثه است که به شهر فرمان می دهد که این کار را بکنند هنوز این تفکیک نیست ولی بلافاصله بخاطر این اختراع محلات شیعه و سنی از هم تفکیک می شوند دعواهای محلات رخ می دهد و الی آخر. اصل حرف من اینه تا قبل از آن چون مراسم متمرکز بوده این تلاقی و تعامل بین گروه ها رخ نمی داده ولی وقتی شما حرکت می کنید در فضا ناخودآگاه مجبورید مرزها و لبه های شهری را ازش عبور کنید.

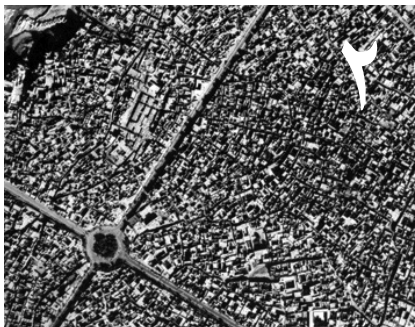
اهمیت مطالعه مناسک از منظر شهری

در مورد اینکه چرا اصلاً ما لازم داریم این مناسک را بعنوان یک پدیده شهری ببینیم، اگر کسی دوست دارد مطالعه کند، **کاترین بل** دوتا کتاب مشهور دارد که می شود گفت خلاصه اهم مطالعات مناسک است. ایشان توضیح می دهد که نحله های فکری در مطالعات مناسک سه گروه عمده بودند: یا دین شناسان^۱ به آن پرداختند که عموماً به اساطیر^۲ توجه داشتند، بعد جامعه شناس ها^۳ بودند مثل دور کیم که آنها تمرکزشان بر روی عملکرد اجتماعی^۴ بود. گروه سوم مردم شناس ها^۵ بودند که به نمادها و سمبل ها^۶ بیشتر پرداختند. ولی اینجا بطور واضح ما دچار فقدان این هستیم که توجه کنیم به اینکه همه می دانیم یک پدیده شهری است توجه فضایی به این پدیده داشته باشیم، معنیش این نیست که ما آنها رو منکریم، معنیش اینه که مالایه های مختلف داریم. علتش هم اینه که اصولاً مناسک یک سیستم ما به انگلیسی می گیم “discursive” است غیر متقدم شاید بشود توضیحش داد، یعنی اینکه هم مذهبی است هم اجتماعی است، هم سمبلیک است همه اینها است هیچ کدام هم بر دیگری مقدم نیست. اینها همه در یک جا هستند، اگر شما به یکی تاکید کنید، دچار انحراف می شوید. ما کمی در ایران الان این مشکل را داریم، متأسفانه بعد از انقلاب نحله فکری مطالعات مذهبی در مورد محرم به شدت دین شناسانه بوده به این خاطر شما مثلاً روزنامه های ایران را بگیرید در ایام محرم بخوانید تقریباً همه چی درباره اسطوره محرم است. اندکی در مورد اثر اجتماعی مراسم محرم خواهید دید، همه ما می دانیم اثر اجتماعی مراسم محرم مهمتر است **بطور کلی تمرکز بیش از حد بر یکی از این وجوه در واقع کاهیدن این مراسم است به یک بخش خاص.**

بخشی دیگر (که اهمیت پیدا می کند شاید مهمتر است) این است که مطالعات شهری به خصوص در نیمه دوم قرن بیستم به شدت تحت

۱- Religious approach
۲- mythical
۳- Sociological
۴- functional
۵- Anthropological
۶- semiology, symbolical

تأثیر افکار مارکسیستی نه به معنای سیاسی بلکه کسانی مثل لافرا^۱، هاروی^۲ و اینهاست. اینها چون اندیشه هاشون به شدت تحت تأثیر مفهوم کلاس اجتماعی بوده، تقابل با کاپیتالیزم بوده عموماً تمرکز عجیبی بر روی زندگی روزمره دارند و اینها تمام آن اتفاقات شهری را از طریق اتفاقات روزمره می بینند و غافل شدن از آن شرایط لیمنال که من روش تأکید کردم، که اتفاقاً بخش عمده ای از حوادث شهری در آن روز اتفاق می افتد این حرف من تنها نیست البته من وقتی در موسسه ماکسناک بودم تیم ما اصلاً روی این کار می کرد و به زودی امیدوارم کتابی در این زمینه چاپ بشود. ولی هدف این کتاب این است که نشان بدهد که در شهرهای بزرگ آسیا چطور فعالیت‌های مذهبی نه بعنوان یک فعالیت مذهبی بلکه بعنوان یک پدیده شهری، اساساً بخشی از پروژه شهر نشینی است، برای اینکه پروسه شهر نشینی فقط مهاجرت از شهر به روستا نیست یا افزایش جمعیت که نیست بلکه یک پروسه ای است که چطور گروه های مختلف اجتماعی باهم در ارتباطند و مرزها را تعریف می کنند.

گذار شهر ایرانی و تحول مسیرهای عزاداری

من اینجا رو تندتر توضیح می دهم چون همه با این بستر آشناید. تمرکز من روی این است که وقتی شهر ایرانی از شهر کهن به شهر امروز گذر می کند یکی از اتفاقاتش تحول مراسم محرم است. ما معمولاً بخصوص ماها که معماریم و کارمون مطالعات شهری است، گذار شهر ایرانی را بیشتر با نگاه کالبدی به آن توجه می کنیم. سه تصویر (تصویر ۲) از شهر دزفول است. ولی واقعیتش این است که گذار این شهر فقط ماهیت کالبدی ندارد بلکه ماهیت اجتماعی دارد و گاهی باید بگویم که این اهمیتش بیشتر است حالا توضیح خواهم داد، چرا تأثیر ساخت اجتماعی و سازمان اجتماعی شهر و مراسم محرم؟

■ تصویر ۲: از بالا

۱- شهر کهن

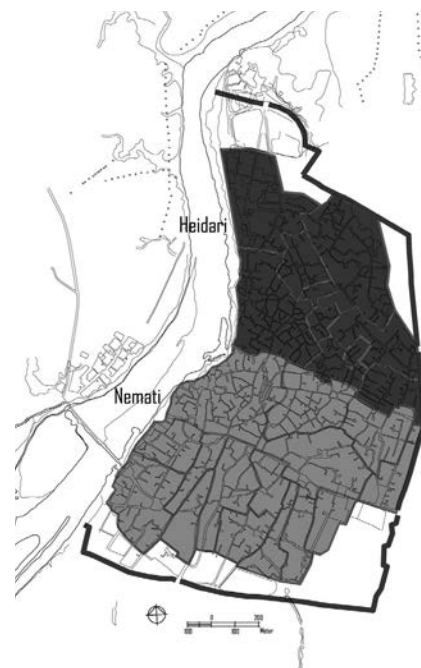
۲- ابتدای خیابان کشی ها

۳- بافت جدید.

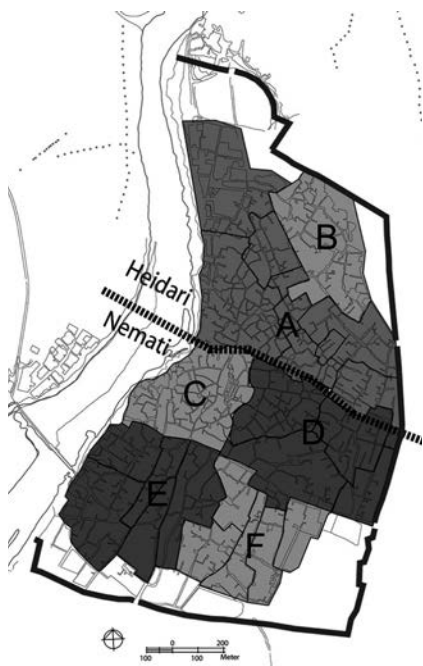
ساخت اجتماعی شهر و مراسم محرم

اولین چیزی که دوست دارم بگم مفهوم محله و هیئت است. ما معمولاً وقتی می‌خواهیم محله را تعریف کنیم می‌گوییم که یک مجموعه مستقل فضایی است. حمام دارد بازار دارد والی آخر ولی وقتی شما با حوصله نگاه کنید توی هر شهری می‌بینید واقعاً محله‌ها اینطوری نیستند، خیلی از محله‌ها هستند که حتی مسجد هم ندارند بعضی از محلات خیلی بزرگ و بعضی‌ها خیلی کوچکنند ولی بطور عجیبی شما اگر می‌خواهید مرز محله‌ها را پیدا کنید بخصوص در شهر کهن بهترین راه این است که ببینید چه کسی با چه کسی سینه می‌زند. فرض کنید من در دزفول وقتی داشتم از یکی می‌پرسیدم آقا شما بچه سیاه پوچینی؟ گفت "نه آقا ما هیئت خودمون رو داریم ما هیئتمون جداست با آنها سینه نمی‌زنیم". در نتیجه من وقتی می‌خواستم حدوداً مرز محلات دزفول را پیدا کنم، می‌گفتم آقا کی با کی سینه می‌زنه، البته این خط‌ها دائمی نیستند علتش هم اول این است که در طول زمان، همسایگی‌های مختلف اتحادشون تغییر می‌کند گاهی می‌شوند دو هیئت یا یک همسایه با یک همسایه دیگر پیوند می‌خورد. در نتیجه، یک حسن این موضوع این است که این مفهوم محله را خیلی منعطف می‌کند. به جایی که ما بگویم مرزش اینجاست. **در واقع محله به عنوان یک گروه مستقل که می‌خواهند هویت خودشان را مستقلاً از طریق مراسم محرم تمرین کنند.** دوم اینکه هیئت‌ها هیچ وقت کوتاهترین مسیر را تا مقصد نمی‌روند. علتش چیست؟ چون می‌خواهند رابطه‌شان را با محلات دیگر تعریف کنند اگر چه محله یک هویت مستقل است اما یک ارتباط و یک پیوند با محله کناری خود دارد در نتیجه مسیر را طوری انتخاب می‌کنند که حتماً از آن محله‌ای که با آنها ارتباط فرهنگی، اجتماعی دارند گذر کنند (تصویر شماره ۳).

نکته سوم، اینکه جالب بود من در دزفول (من نمی‌دانم در شهرهای دیگر اینجور است یا نه) با اینکه بزرگ شده دزفول هستم، هیچ وقت این رو نمی‌دونستم حین مصاحبه‌ها متوجه شدم که کلمه محله به چهار معناست گاهی محله را بعنوان

■ تصویر شماره ۳: دزفول - محلات حیدری و نعمتی

■ تصویر شماره ۴: دزفول محلات اصلی

مرکز محله می شناسند، گاهی به عنوان همسایگی می گفتند، گاهی به معنای محله که ما معمولاً استفاده می کنیم و گاهی به عنوان یک محدوده بزرگتر که به انگلیسی کلمه ای برایش داریم به عنوان "Borrow" یعنی یک گروه یا مجموعه مستقل سیاسی. یک خان مثلاً سه محله را حاکم است. اتفاق دیگه ای که می افتد اینجا می بینید (تصویر شماره ۴) من در این تصویر مرزی گذاشتم بین محلات بزرگ شهر. برای اینکه در تاریخ شهرهای ایران هم می شود دید، محلات شهری به اصطلاح یارگیری می کردند به دو گروه حیدری، نعمتی.

این تاریخش مفصل است و من نمی خواهم وارد بحثش بشوم ولی کسانی که علاقمندند می توانند کارهای آقای میر جعفری را ببینند. جان پری (بهترین کار) یک نظریه خیلی آنالایتیکال ارائه داده به مفهوم نیمه های اجتماعی شهر ایران و توضیح می دهد که شهر ایرانی هیچ وقت یک سازمان پیوسته نبوده و همیشه دو نیمه بوده و توضیح می دهد که این دو نیمه ها مثل دو تا حزب رقیب بودند که سعی می کردند قدرت بیشتر جذب کنند و این تفکیک به شدت در مراسم محرم به طور طبیعی اثر می گذاشته است. در پی این تفکیک، اتفاقی که می افتاده اینست که آنقدر ارتباط اجتماعی کم می شده که لهجه ها در شهر تغییر می کردند، قبرستان مستقل داشتند. مثلاً در همدان محله جولان لهجه اش با محله ی دیگر یکی نیست. یا مثلاً در دزفول هم این صادق است لهجه هاشان فرق می کند و شما می توانید خیلی مظاهر دیگر پیدا کنید که چطور دو گروه شهر از هم جدا می شوند. البته در دوران مدرن وقتی موسسات و مدارس می آیند به طور طبیعی اینها ناچار هستند بروند توی آن مدرسه و این آغاز این ارتباط پیوند اینهاست مثلاً در شهری مثل دزفول اولین دبستان که باز می شود اینها همه مجبورند بروند در آن مدرسه. به طور طبیعی همینجور که گفتم اینقدر این تفکیک زیاد بوده که اگر شما عبور می کردید از مرز حیدری، نعمتی مثل اعلان جنگ بود. شما می توانید در تمام شهرها داستان های خون ریزیهای اینگونه را ببینید مثلاً در دزفول محلات حیدری می رفتند در قبرستانی

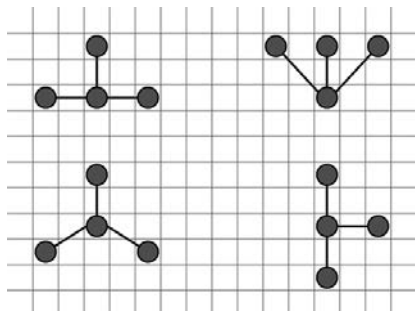
در شمال شهر . محلات نعمتی می آمدند در قبرستانی در جنوب شهر، این ها دوتا قبرستان اصلی شهر بودند که هر کدام متعلق به آنها بوده است (تصویر شماره ۵).

من ترجیح می دهم به علت محدودیت زمان، توضیح کلی در مورد تکنیکی **Space syntax** که از آن استفاده کرده ام را توضیح کلی بدهم و وارد جزئیات نشوم. این تکنیک یک نظریه اجتماعی است و تفاوتش هم بانظریه های اجتماعی معمول در این بود که خیلی با نظریه گیدنز شباهت دارد، ولی ابزاری برای فهم پیچیدگی فضای شهر هم اینها "**Develop**" کردند مهمترین ویژگی اش این است که به جای توجه به بعد متریک یا هندسه فضا یا شهر یا ساختمان، توجه توپولوژیک دارد. توپولوژیک چه است؟ این است که توجه به روابط بین فضاهاست نه شکل فضاها. در نتیجه اگر شمالین چهار تا گراف را ببینید (تصویر شماره ۶) از نظر هندسی چهار نوع متفاوتند اما از نظر توپولوژیک عین هم هستند. برای اینکه تما این ها چهار عضو دارند و هر سه تا به یکی وصل شده است. شما میتوانید شکل آنرا عوض کنید ولی اثرش را تغییر نخواهید داد. به خاطر اینکه روابطشون تغییر نخواهد کرد این در واقع اساس بنیان تحلیل های **Space syntax** است کلمه **Space syntax** خودش نشان می دهد فضاییک سیستم **Syntactical**، یعنی گرامری است. شما اگر یک کلمه را از جمله تغییر بدهید ، کل معنایش رو عوض خواهید کرد، نه آن کلمه را. به همین خاطر اگر بخشی از فضا را تغییر بدهید، بطور کل تغییر خواهد کرد.

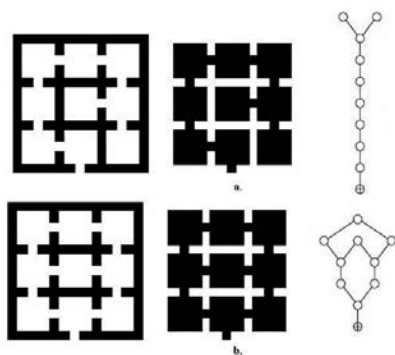
در تصویر دوم من (تصویر شماره ۷) دو گراف است پلان این دو فضا خیلی بهم شبیه است ولی بایک تغییر جزئی بعد متریک می بینید گراف فضا کاملاً تغییر کرده است. ما مدل هایی تولید می کنیم که در واقع توپولوژی شهر را

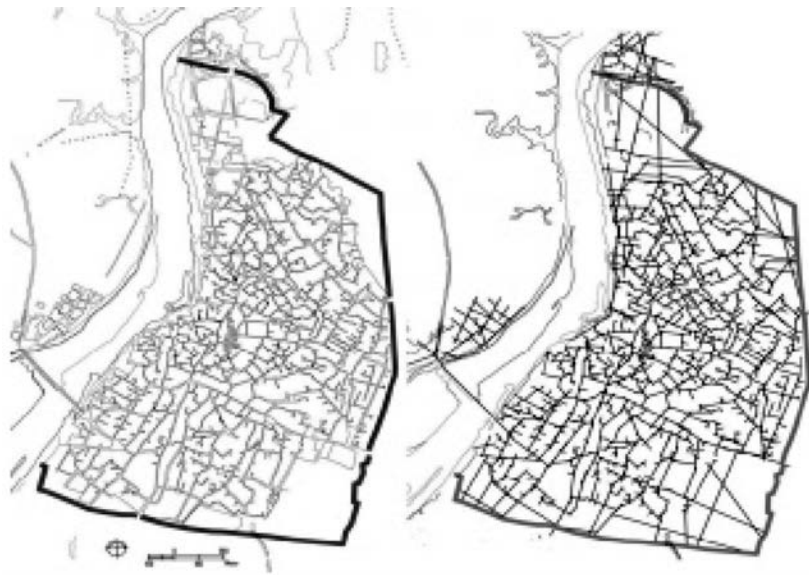
■ تصویر شماره ۵: مسیرهای اصلی هیئت های عزاداری دزفول قبل از دوران مدرن

تصویر شماره ۶

تصویر شماره ۷

تصویر شماره ۸

تحلیل کنیم. سمت چپ شما اصل نقشه شهر و سمت راست (تصویر شماره ۸) مدلی است که من استفاده کردم الان اگر شما هر دو اینها رو ببینید شما یک پیچیدگی شکلی می بینید که واقعاً فهمیدن آن سخت است. اگر شما این را بوسیله روشهای توپولوژی تحلیل کنید ناگهان یک موردی را خواهید دید که قبلاً ناپیدا بود به شما نشان می دهد که این پیچیدگی چطور بهم متصل شده است. در این کار من دوتا تحلیل را نشان دادم یکی “local & global integration” شاید اصطلاحاً بتوانیم به آن بگوییم همپوندی کلان و خرد یا کلان و محلی.

من این دو تکنیک را استفاده کردم. خصیصه مسیره‌های مراسم عزاداری در دزفول در شکل کهنش به شدت محلی بوده در نتیجه اگر می خواهید بفهمید چرا مسیرها انتخاب شدند؟ این خیلی در ارتباط است با ساخت محلی شهر. من این دوتا تحلیل رو کنار هم گذاشتم و نشان دادم که در واقع منطق فضایی

پشت مسیرها یک منطق توپولوژیکی محلی است نه کلان. یعنی اگر استراکچر کلان شهر را ببینید شما نمی توانید پیدا کنید چرا مسیرها آنجا بودند. شهر دزفول عوض می شود هم فضایی هم کالبدی هم اجتماعی، همان طور که گفتم خصیصه طرح های Syntactical این است که وقتی شما یک جایی را تغییر می دهید اثرش در کل شهر خواهد بود و فقط مربوط به آن مکان نیست. الان می بینید در تصویر سمت چپ (تصویر شماره ۱۲) اگر چه اولین خیابان در جنوب شهر ترسیم شده ولی مهمترین اثرش در شمال شهر بوده است. برای اینکه آنجا ناگهان از نظر توپولوژیکی به حاشیه رانده شده است.

بخشی که قرمز بخش اصلی استراکچر شهر است بخش های آبی، بخش های دور افتاده اند اگر شما مقایسه کنید قبلاً توزیع توپولوژیکی و استراکچر شهر همگون بوده است. (تصویر شماره ۹، ۱۰، ۹) گاهی بخش شمالی شهر به اصطلاح دور افتاده می شد (تصویر شماره ۱۲) و شما همینجور می توانید ببینید. این زمانی است که مراسم محرم تغییر می کند و شهر گسترش پیدا میکند دائماً شما این تغییر را می بینید. (تصویر شماره ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱) بافت کهن شهر رنگ آبی پیدا می کند یعنی دور می افتد و این یکی از شاخصه های معضلات شهری است. شهر در دهه نود بزرگتر می شود و در حال حاضر بزرگتر از این هم است. ولی به طور کل برخلاف توصیفی که ما معمولاً می گوئیم خیابانها آمدن شهر رو بریدند، وقتی شما طرح توپولوژیکی می بینید، می بینید اینجوری نیست شهر رو بریدند یک سیستم کاملاً جدید آمده خودش رو تحمیل کرده است بر شهر و در واقع سیستم کهن ساخت شهر، به طور کلی از کار افتاده.

■ تصویر شماره ۹: تحلیل همیوندی ساخت شهر دزفول دهه ۱۹۲۰ میلادی

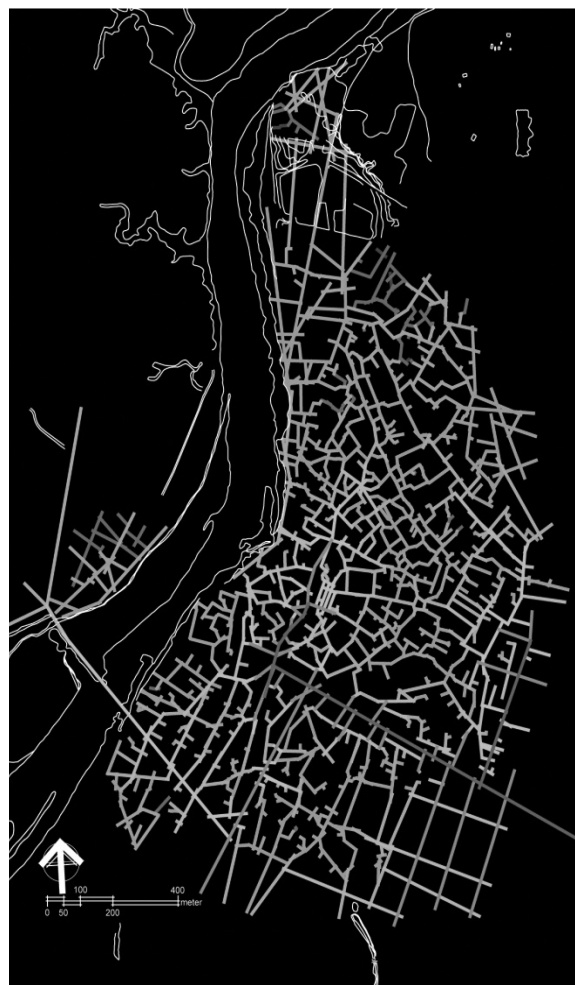
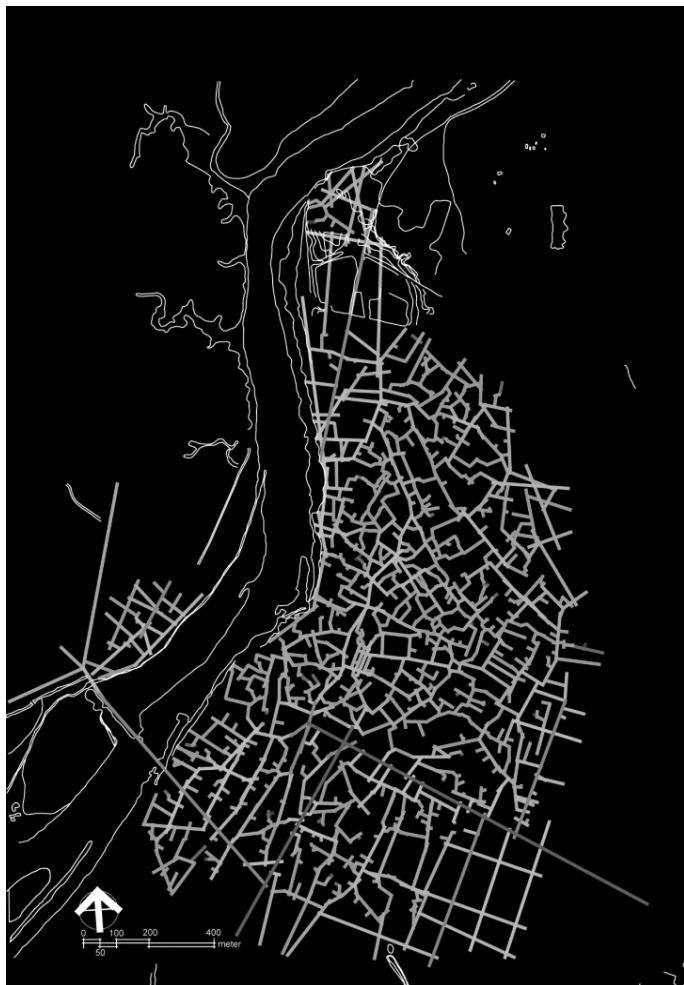

■ تصویر شماره ۱۰: مسیرهای اصلی عزاداری و همپیوندی محلی در دزفول دهه ۱۹۲۰ میلادی

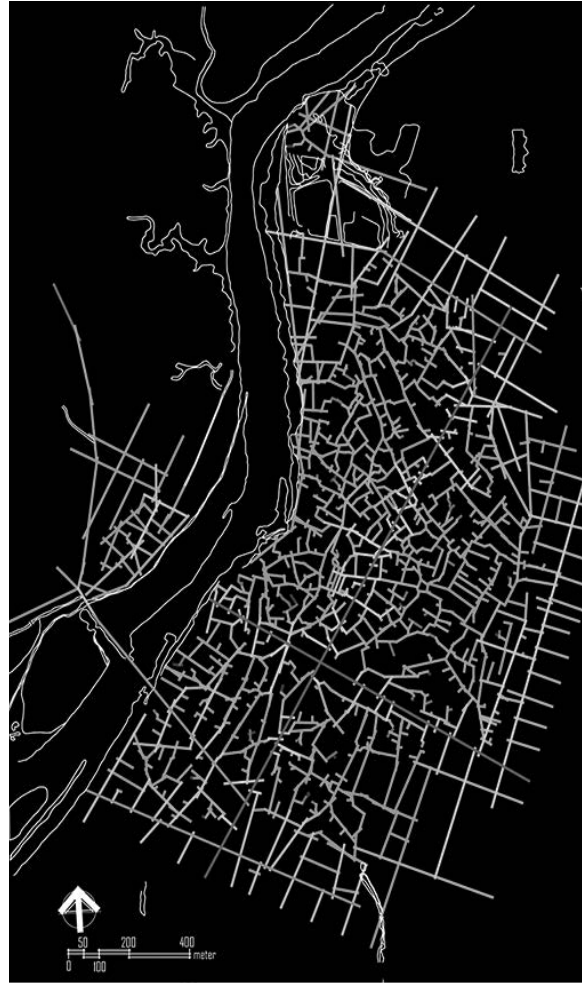
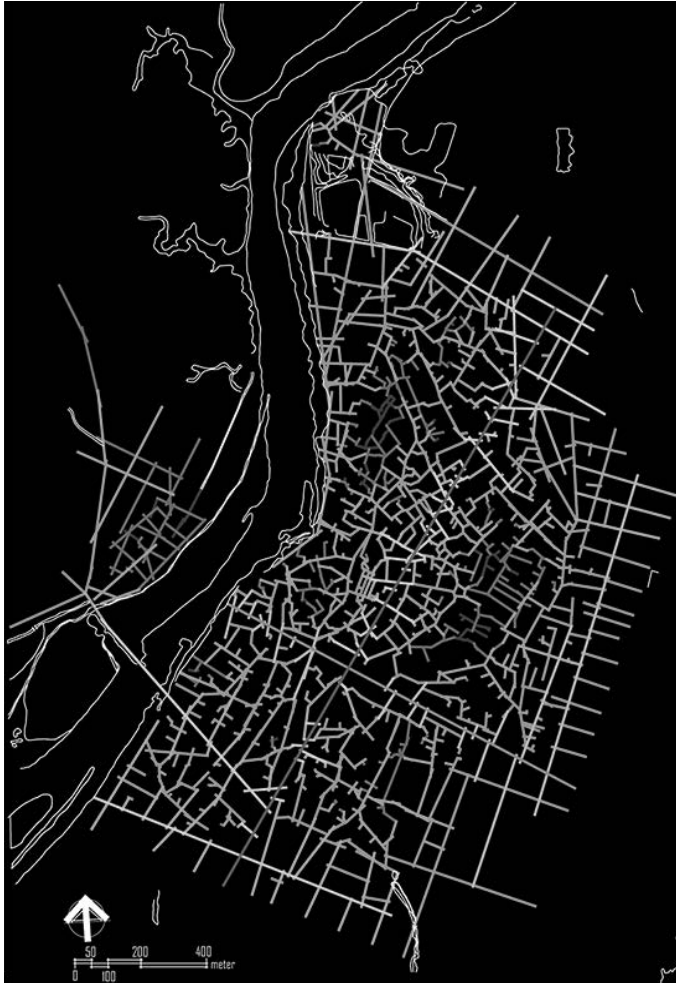

■ تصویر شماره ۱۱: تحلیل همپوندی ساخت شهر دزفول دهه ۰۲۹۱ میلادی چپ: همپوندی محلی، راست: همپوندی کلان

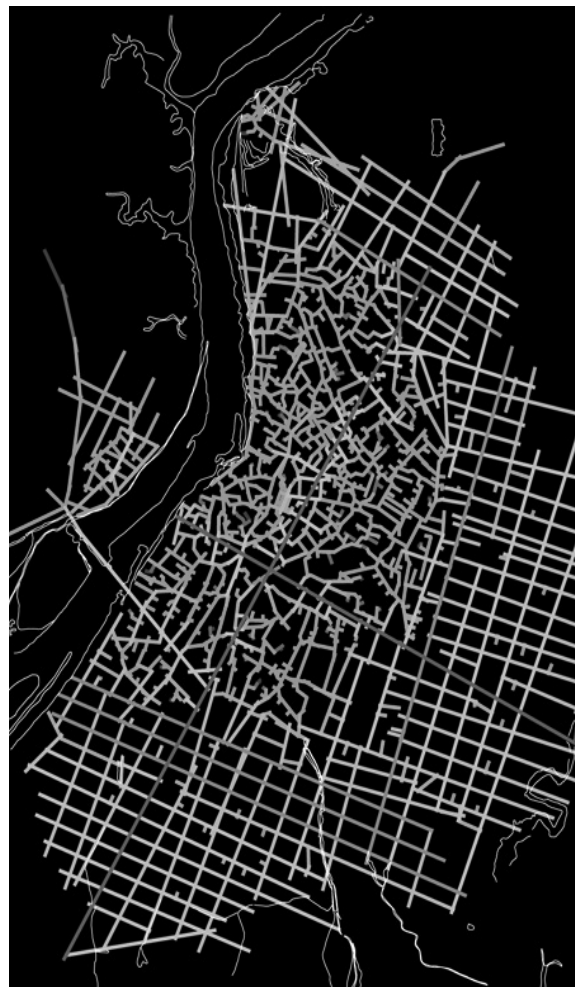

■ تصویر شماره ۱۲: تحلیل همپیوندی ساخت شهر دزفول دهه ۱۹۳۰ میلادی

■ تصویر شماره ۱۳: تحلیل همپونندی ساخت شهر دزفول دهه ۱۹۴۰ میلادی

■ تصویر شماره ۱۴: تحلیل همپیوندی ساخت شهر دزفول دهه ۱۹۶۰ میلادی

■ تصویر شماره ۱۵: تحلیل همپوندی کلان ساخت شهر دزفول ابتدای دهه ۱۹۹۰ میلادی

آشتی و پیوند محلات حیدری و نعمتی و تحول مسیرهای عزاداری

در دوران گذار، در همه تحولات اقتصادی و اجتماعی شهر، ما مرحله یک دوره جنگ‌های عجیب و غریب تو شهرهای ایران داشتیم خونریزی‌های زیاد، ولی وقتی این خونریزی‌ها و چالش‌ها و به اصطلاح تنش‌ها پایان می‌گیرند، (درسته این تشها در مراسم محرم بوده) آشتی هم از طریق مراسم محرم بوده است. مثلاً در دزفول یک دوره خونریزی عجیب و غریب بین محلات حیدری و نعمتی بوده که با مسائل سیاسی روز تکمیل شده است. ولی اینها وقتی می‌خواهند آشتی کنند چون آن نظام اقتصادی، بزرگان شهر و متنفذین شهر، دیگر جایگاهشان تغییر کرده است. زمین داران و خان‌ها دیگه رُلی ندارند در شهر و این در واقع منتقل می‌شود به عامل تنش‌های شهری چون می‌خواهد شهر یک سیستم جدید اجتماعی پیدا بکند در نتیجه آن صاحبان قدرت قبلی باعث تنش‌های عجیب و غریب می‌شود.

آشتی شهر نه فقط از طریق مراسم انجام می‌شود بلکه نظام جدید اجتماعی شهر، مشروعیت پیدا می‌کند از طریق تغییر مراسم محرم. یعنی شما برای اینکه نشان بدهید شهر تغییر کرده است مسیرها را عوض می‌کنید. اتفاقی که می‌افتد این است که همینطور که گفتم قبلاً غیر ممکن بود یک محله حیدری برود در محله نعمتی. اینجا درست برعکس می‌شود. می‌خواهند بگویند ما آشتی کردیم. مثلاً در دزفول عصر تاسوعا محلات نعمتی می‌روند در محلات حیدری سینه می‌زنند، صبح عاشورا را به عنوان آشتی کلی همه باهم یک مسیر را سینه می‌زنند و عصر عاشورا که محلات حیدری می‌روند در محلات نعمتی سینه می‌زنند. (تصویر ۱۶-۱۷-۱۸)

تصویر شماره ۱۶: مسیر عزاداری
عصر تا سوعا توسط محلات نعمتی
در میان محلات حیدری (از ابتدای
دهه ۳۰ شمسی

■ تصویر شماره ۱۷: مسیر عزاداری صبح
عاشورا توسط تمام محلات شهر

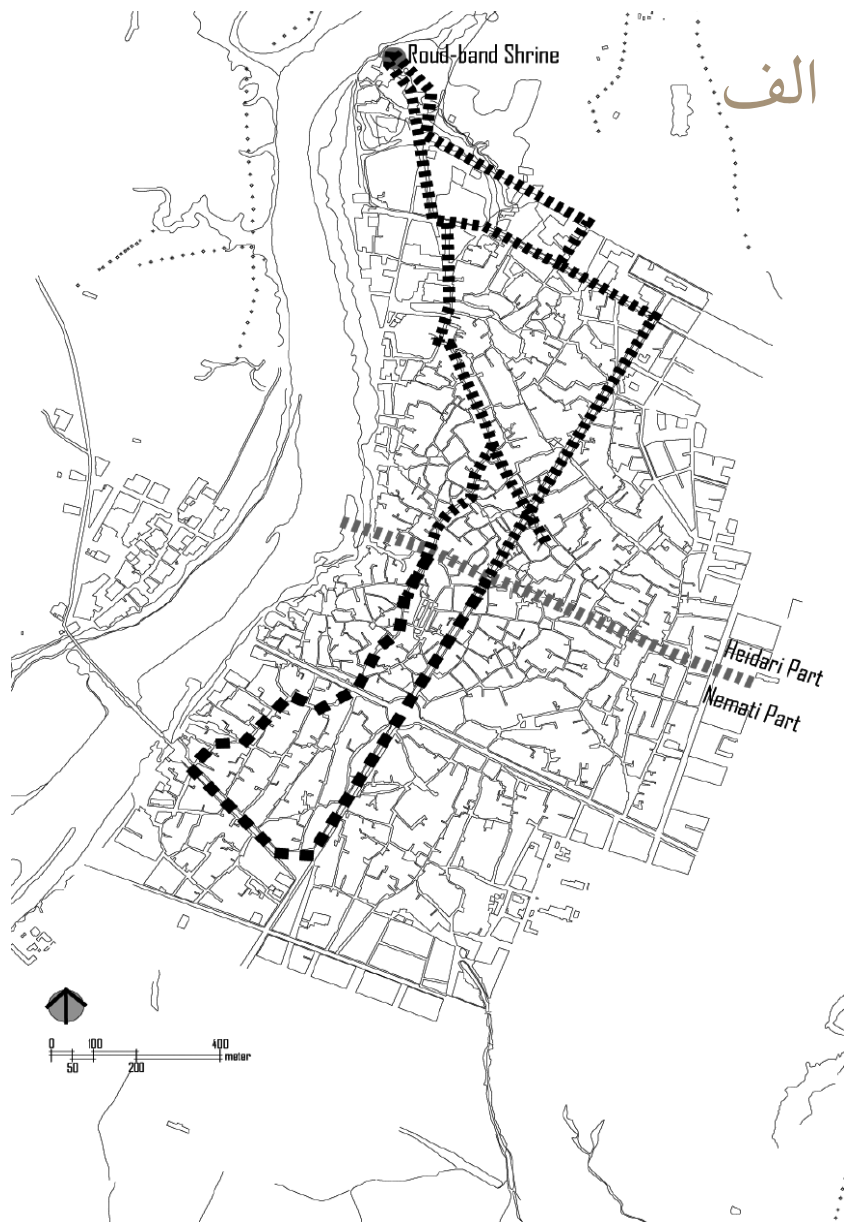
تصویر شماره ۱۸: مسیر عزاداری
عصر عاشورا توسط محلات حیدری
در میان محلات نعمتی

این سه تا حادثه کلاً می‌خواهند نشان بدهند که شهر آشتی کرده است ولی معناهای دیگری هم دارد. این است که می‌خواهد نشان بدهد تفکیک محلات حیدری و نعمتی تمام شده است. ما دیگر آشتی کردیم ولی درون خودش هنوز آن معنای حیدری - نعمتی را نگه داشته برای اینکه شما که سینه بزنید باید بگویید حیدری هستید یا نعمتی. حالا چه اتفاقی می‌افتد؟ ۶۰ سال از آن زمان گذشته جوان‌ها اصلاً نمی‌دونند حیدری - نعمتی چیست؟ ولی برای اینکه سینه بزنند باید تعیین تکلیف کنند که اینها حیدری اند یا نعمتی اند. برای اینکه شما بخواید عصر تا سوعا سینه بزنید باید نعمتی باشید درحالی‌که حالا نعمتی وجود ندارد چکار می‌کنند؟ می‌آیند آن مرز قدیم رو می‌کشند در تمام شهر، یعنی شما ناچارید هنوز آن سیستم را در واقع تمرین کنید. کسانی‌که اهل اردبیل هستند می‌دانند به چیزی شبیه آنجا تکرار شده، آنها می‌آیند یک سناریو تعریف می‌کنند که محلات شهر یک درمیان یک حیدری می‌رود تو کل شهر سینه می‌زند روز بعد نعمتی سینه می‌زند. من وقتی کار میدانی در اردبیل می‌کردم در شیخ صفی نشسته بودم به یک جوانی گفتم آقا شما بچه حیدری یا نعمتی هستید؟ بچه کدام محله اید؟ گفت: حیدری نعمتی چیه؟ گفتم کاریت نباشه چه روزی سینه می‌زنی؟ گفت فلان روز. گفتم بچه نعمت خونه ای. برای اینکه شما باید تعیین کنی جزو کدام دسته ای. اینجا چه اتفاقی می‌افتد؟ در واقع مراسم محرم می‌شود یک پدیده ای که حافظه تاریخی است. چکار می‌کنند؟ هم نشان می‌دهد که شهر امروز از نظر اجتماعی چیست. هم آن خاطره کهن را حفظ می‌کند. یعنی یک سیستمی است که همان جور که گفتم **discursive** است، یک سیستم پیچیده ای که هم نظام کهن شهر را در خودش دارد نشان می‌دهد هم نظام جدید را. همین اتفاق درباره ساخت شهر هم رخ می‌دهد. اگر شما بافت شهر دزفول یا هر شهر دیگر را تحلیل کنید، فرض من این بود که چون اینها پیوند خوردند پس باید مسیر عزاداری با آن اصطلاحاً ساخت کلان شهر رابطه داشته باشد. ولی

الف

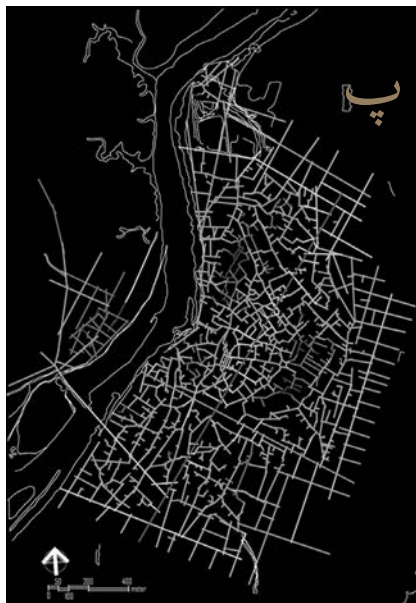
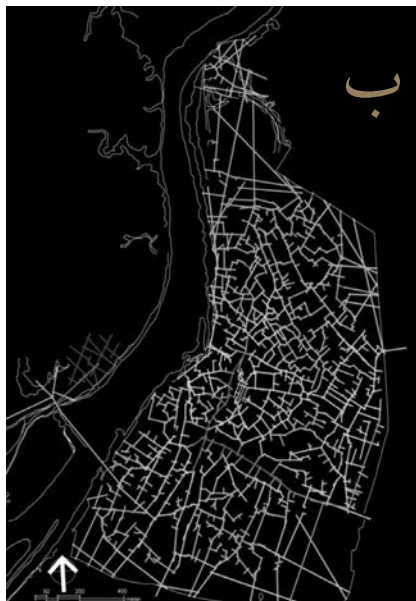
تصویر شماره ۱۹: (الف) بخشهای اصلی مسیرهای عزاداری

وقتی ما این تحلیل را می‌کردیم به هیچ شکلی با آن زمانی که این اتفاقات افتادند (تصویر وسط این لحظه ای است که شهر مراسم توش عوض می‌شود). (تصویر شماره ۱۹)

اصلاً نمی‌توانم توضیحش بدهم برای اینکه مسیر عزاداری بعضی جاهاش تو مهمترین بخش شهره (قرمز) یه جاها هم در بخش کاملاً آبی است. یعنی شما نمی‌توانید یک خصیصه مشخص فضایی برایش قائل بشی علت چیست؟ علتش این است که مسیر عزاداری انتخاب شده باز هم مثل آن خصیصه اجتماعی است، یعنی اینها هنوز می‌خواهند آن بافت کهن شهر رادر دل خود این مراسم حفظ کنند، در نتیجه آگه شما می‌خواهید بفهمید باید نقشه قدیم شهر را تحلیل کنید، نقشه جدید را هم تحلیل کنید، بخشهای اصلی اش را بندازید روی هم. آنوقت می‌توانید بفهمید کجا و چرا این منطق رخ داده است. حالا دلایل دیگری هم دارد ولی نمی‌خواهم واردش بشوم. ولی اصل حرف من اینه که شما با تحلیل بافت الان شهر نمی‌توانید بفهمید چرا مراسم در این مسیر است، (به این برخواهم گشت) این یک نوع جالش برای فعالیتها طراحی شهری است، یعنی اگر شمالان شهر رو ببینید وغافل باشید از تاریخ شهر، اصلاً شهر را غلط خواهید فهمید. ولی مراسم اینجا بشما کمک خواهد کرد که بفهمید که آن ساخت کهن شهر که شما دیگر نمی‌توانید پیدایش کنید از طریق یک سیستم فضایی (من اسمش رو گذاشتم سیستم فضایی فعال، می‌توانید آن را بفهمید. نکته دوم اینکه اگر چه مراسم عزاداری هم در

تصویر شماره ۱۹: (ب) همپوندی
کلان شهر دهه اواخر ۱۹۴۰ میلادی
(پ) همپوندی کلان شهر دهه
۱۹۲۰ میلادی

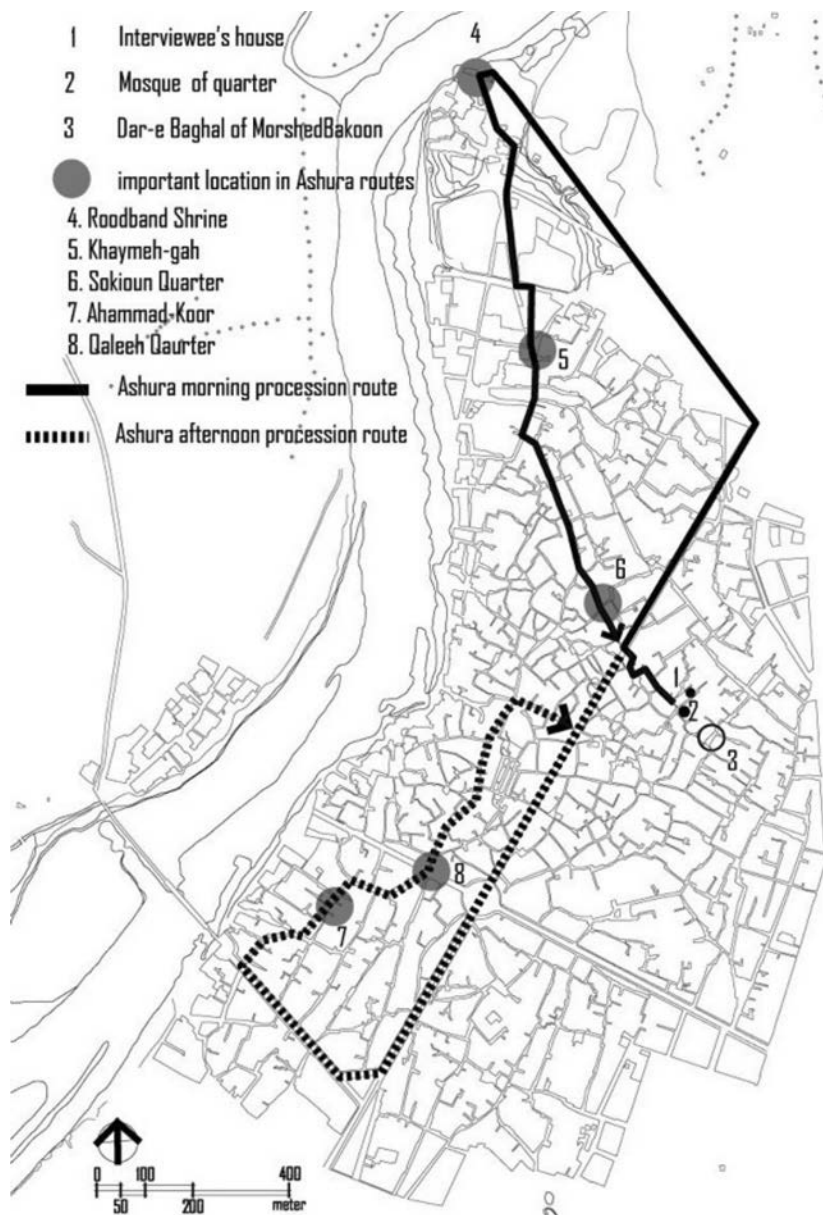
خیابانهای جدید هم در بافت قدیم است مهمترین بخش مراسم در بافت قدیم رخ می دهد (تصویر شماره ۲۰) یعنی من وقتی مصاحبه می کردم با افراد که مثلاً مهمترین لحظه اوج مراسم کجاست؟ تقریباً غیر ممکن بود کسی آدرس وسط یک خیابان را بدهد. اگر هم چنین باشد در واقع آن لحظه مهم مراسم مال آن مکان تاریخی است که مسجدی بوده یا اتفاق دیگه ای بوده که دست بر قضا افتاده بر خیابان.

■ تصویر شماره ۲۰

بخشی از این حادثه ناشی از این است که فضاهای زیرساختی مراسم، تحت تأثیر بافت کهن شهر توزیع شدند درون شهر. (تصویر شماره ۲۱)

■ تصویر شماره ۲۱: مکانهای مهم در میان مسیر عزاداری محله فولادیون

ولی فقط این نیست، بخش دیگر اینست که در مراسم محرم، هنوز محلات قدیم اگر چه محل سکونت ما نیستند ولی محل هویت ما هستند. در هر شهری از ایران خیلی از مردم ترجیح می دهند برگردند به محله پدری شان، برگردند به محله قدیمشان. برای اینکه هویت اجتماعی شان هنوز وابسته است به آنجا. در نتیجه اگر چه محلات قدیم از نظر فضایی و کالبدی دیگری بی اهمیت شدند ولی هنوز حامل یک مفهوم اجتماعی هستند. نکته آخر از نظر تحلیلی، اگر توجه کردید من تأکید کردم بر تحول مراسم محرم، ممکن است کسی مدعی بشود که مراسم محرم تغییرش تحت تاثیر تغییر کالبدی شهر بوده ولی این دوتا نقشه ساده (تصویر شماره ۲۲) را من اینجا گذاشتم برای اینکه ببینید آن لحظه ای که مراسم محرم تغییر کرده است نقشه سمت چپ است و شهر به طور اساسی تغییر کرده است ولی مراسم محرم از آن موقع هیچ تغییری نکرده است، برای اینکه تحولات مراسم، تحت تاثیر تحولات بنیادی اجتماعی رخ خواهند داد. البته جامعه شهری همان نیست که قبلاً بوده ولی چه اتفاقی می افتد؟ تغییرات خرد یا جزئی اجتماعی به وسیله تغییرات خرد توضیح داده می شوند. ولی تحول بزرگی مثل تغییر کلی مسیرهای عزاداری،

■ تصویر شماره ۲۲

فقط موقعی رخ می دهد که جامعه شهر اساساً تغییر کنند.

مسیرهای عزاداری به مثابه فضای زیسته (فضای زیسته و فضای ساخته)

در نتیجه من در واقع توصیفی که از این می کنم می گویم که اسمشو من گذاشتم مراسم محرم تاکید کردم که مناسک را بعنوان یک سیستم فضایی می بینم یا یک فضا می بینم من اسمش را در زبان انگلیسی گذاشتم "lived ENVIRONMENT" در مقابل "build ENVIRONMENT" یعنی شهر حائز یک ساختار زیسته است یا فضای زیسته است و در عین حال حائز یک فضای ساخته است. شما اگر می خواهید شهر را بفهمید، می خواهید مرمتش کنید نمی توانید فقط با توجه به سیستم کالبدی این کار را انجام بدهید. اگر می خواهیم شهر کهن را مرمت کنیم، من منظورم فقط مناسک نیست هر فعالیت اجتماعی، این یک سیستم زنده است که خصیصه فیزیکی ندارد ولی، اصولاً یک سرمایه مهم برای احیای آن بخش است. ممکن است خیابان و کوچه خراب باشد، ولی در لحظه محرم آن بخش شهر، می شود مهمترین بخش شهر. شما اگر بعنوان یک مهندس مشاور بروید در یک شهر، هیچ وقت نمی فهمید چرا یک دزفولی آن کوچه ای که داغونه، برایش مهمترین بخش شهر شده است. علتش این است که، **آنجاست که خاطره جمعی به طور عمیق تمرین می شود.** ما نمی تونیم غافل باشیم از این موضوع.

بعنوان آخرین نکته ای که می خواهم بگویم مهمترین مسئله ای که مطرحه است در شهرهای ایران، مداخلات غیر مسئولانه موسسات دولتی است، به چه معنا؟ همانطور که گفتم این مسیر عزاداری یک پدیده نیست که یک نفر یک روز نشسته باشد و در موردش تصمیم گرفته باشد، هر مسیر عزاداری در هر شهر ایرانی بر اثر بازخورد اجتماعی در طول تاریخ تصمیم گرفته شده

در موردش. متأسفانه در خیلی از شهرهای ایرانی شما می بینید که پلیس می آید مثل اینکه این مسیر عزاداری ترافیک است، می گویند آقا از این خیابان نروید و از فردا از آن خیابان بروید. به عقیده من مسیر عزاداری در شهرهای ایران یک چیزی است که به عنوان میراث تاریخی و فرهنگی. آسیب رساندن به این میراث مثل آسیب رساندن به فضای کالبدی شهر است. این یک فضای زنده است ما باید این رو محول کنیم به جامعه که در موردش تصمیم بگیرد. بخشی دیگر که بازم مسئله است اینه که دولت به خصوص در سال های اخیر سعی کردند(بخصوص بعد از انقلاب) چون دولت خودش را بانی این مراسم می داند، به اصطلاح این حق را برای خودش قائل است که فکر می کند که بانی و صاحب آن اتفاق است، شروع کردند پول دادن و اینها. البته هیچکی منکر این نیست که این کمک ها خوب است ولی باید فراموش نکنیم که تمام تغییرات و تحولات را باید بگذاریم بر عهده مردم. این آخرین چیزی است که در شهر ایرانی واقعاً نشان می دهد که مردم چطور در این شهر زندگی می کنند. ممنون از تحملتان.

پایان سخنرانی

دکتر ایزدی:

آقای دکتر مسعودی نژاد خیلی ممنون از ارائه خوب شما. من فقط یه توضیح کوتاه بدهم برای دوستان. ممکن است این سؤال بلافاصله در ذهن عزیزان نقش بیند که شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری که متولی بحث نوسازی شهری و بهسازی شهری است، ربطش با موضوعی که امروز مطرح شد چیست؟ بین صحبت‌هایی که آقای دکتر داشتند به طور روشن و واضح از نقش این نیروی فرهنگی و تعلق مردم به مفهوم این رویدادهای فرهنگی و به تبع، تعلقشان به مکان، ذکر کردند. در واقع مروری نسبت به این موضوع داشتند توی دنیا به جای توجه صرف به تغییرات کالبدی، که اسمشو ما نوسازی صرف می‌گذاریم، امروز در دنیا دارند تاثیر این نیروها را بر فرآیند بهسازی و نوسازی شهری بررسی می‌کنند و شیوه استفاده از این نیروها را در برنامه ریزی و سیاست گذاری طرح های نوسازی شهری بررسی می‌کنند و در سیاست هاشون درج می‌کنند. امروزه از واژه ای تحت عنوان **“regeneration culture led”** یا حتی خیلی روشن تر **“festival led regeneration”** استفاده می‌کنند یعنی می‌گویند اینها همه بهانه‌هایی هستند که ما می‌توانیم از طریق آنها تعلق مکان مردم را دوباره را به آنان برگردانیم، ارتقاء بدهیم. این تعلق مکان را و حضورشان را در فضا و به تبع مشارکتشان و نهایتاً بازآفرینی شهری را برپایه مشارکت آنها برای ما فراهم می‌کند. می‌خواهم بگویم که یه طوری دیگر می‌خواهیم از این دوره به مفهوم شهر ونوسازی شهری نگاه کنیم. خوشبختانه حضور آقای دکتر مسعودی نژاد و مقارن شدن این بحث ما با شروع نشست های مجدد ما و شروع کار نوسازی شهری در این دوره مصادف شده با محرم، حضور آقای دکتر مسعودی نژاد و طرح موضوعشون از این باب. بگذارید وارد نوسازی بشویم، وارد موضوع بازآفرینی بشویم ولی بانگاهی متفاوت. نه صرفاً کالبدی، بلکه با بازخوانی مفاهیمی که بازندگی مردم و با فرهنگ مردم سروکار

دارد. به نظرم از این نگاهی است که ما می توانیم خیلی موفق تر باشیم و شهرهایی بسازیم که نه تنها کالبدشان را نو کردیم بلکه آنها رو فراهم بکنیم برای زندگی شهروندانمان، خیلی ممنون.

پرسش:

خیلی ممنون می خواستم سؤال کنم آیا تاثیر آن تحول عظیم انقلاب در این موضوع شما مورد مطالعه قرار گرفته؟

دکتر مسعودی نژاد:

من به آن توجه کردم ولی حداقل در هفت شهر. چون کاری که انجام دادم روی ۷ شهر ایرانی بوده، این هفت تا به عمد از شهرهای میانی، نه شهرهای بزرگ انتخاب کردم و به خصوص سعی کردم هیچ کدامشان از پایتخت های کهن ایران نباشند. علت هم این بود که وقتی شما در شهرهای پایتخت می روید، چون نظام قدرت متمرکز می شود، ساخت اجتماعی هم تغییر خواهد کرد، ولی به طور کلی آن هفت شهر دزفول، بوشهر، بیرجند، اردبیل، همدان، کاشان، یزد بودند. یک نکته ای که بد نیست اشاره کنم اینه که در هیچ یک از این شهرها، مراسم محرم بطور عمده تغییر نکردند که دلیل ساده ای دارد اینکه انقلاب های ایران چه انقلاب مشروطه و چه انقلاب اسلامی هیچ کدام انقلاب طبقاتی نبوده و این خصیصه جامعه ایرانی بوده همیشه کل جامعه بر علیه حاکمیت انقلاب کردند در نتیجه تأثیری بر آن ساز و کار اجتماعی شهری نداشته است حداقل در مورد این هفت شهر ایرانی که من دیدم. معنیش این نیست که جامعه شهری تغییر نکرده است ولی تغییرات به آن حدی نبوده که مسیرها را تحت تأثیر قرار بدهد، همانطور که اشاره کردم در تمام این شهرها شما می بینید که مراسم تغییر کرده ولی این تغییرات چون جزئی بوده تأثیر کلی بر مسیرهای عزاداری نداشته البته این ها درمورد نمونه هائست که من با آنها مواجه بودم این معنیش این نیست که در همه شهرها اینطور بوده، می دانم موارد کمی است که نمی توان بطور

کلی در موردشان حرف زد به عنوان مثال در بیرجند یک تغییراتی رخ داده بود در یک دوره ای، فرمانده پادگان بیرجند در زمان شاه علاقه مذهبی داشته و خیلی کمک می کرد به مراسم محرم و در بیرجند همه هیئت ها می رفتند در پادگان بیرجند، ولی این بعداً تغییر کرده است، این چیزها البته خرد است و نمی تواند توضیح بدهد آن سازمان کلی مراسم را.

ادامه پرسش: البته با توجه به ممانعت هایی که برای عزاداری ها قبل از انقلاب بود با آن تحول، حالا در شهر بزرگی مثل اصفهان، میدان اصلی شهر یا میدان نقش جهان، چون پاتوق جمع شدن مردم بود، بعد از این موضوع هم پاتوق جمع شدن همین دسته ها هم شد.

دکتر مسعودی نژاد:

این از دوران صفویه شروع شد یکی از عللی هم که من روی اصفهان کار نکردم هم همین بود.

مهندس سپهری:

آیا اتفاقاتی که در میدان مادر در غروب عاشورا می افتد را هم جزو این مناسک می دانید؟

دکتر مسعودی نژاد:

بله این همان بحثی است که من قبلاً اشاره کردم بحث زمان لیمینال یا زمان گذار. لحظه ای که آدم ها می خواهند هویتشان را تمرین کنند. در واقع به همین خاطر است که من گفتم مراسم محرم فقط یک پدیده مذهبی نیست. این زمان گذاره و زمانی است که شهر تغییر می کند و آدم ها می آیند و روابط دیگری را تمرین می کنند. در نتیجه اگر من بیایم از بیرون نگاه کنم و قضاوت کنم، می بینم که این لحظه ای است که افراد حق دارند یک روابط دیگری را تمرین کنند به همین دلیل است که شهر فاقد Ritual، شهر نیست. برای اینکه هر شهری نیاز دارد در طول زمان روابط متفاوت اجتماعی

را تمرین کند، دیدید که می گویند این شهر نو هویت ندارد. برای اینست که آن لحظه لیمینال و گذار را ندارد. هر شهری نیاز دارد که یک لحظه ای به عنوان لحظه گذار داشته باشد. چه برای مراسم مذهبی چه بعنوان اعتراض و اصولاً تجمع. اگر شهری فاقد آن زمان گذار باشد این شهر از نظر من شهر نیست. به همین خاطر من اشاره کردم که در بمبئی مراسم محرم را در تاریخ ۲۰۰ساله بمبئی به عنوان بخشی از پروسه شهر نشینی بمبئی دیدم جالب است بگویم در بمبئی مراسم محرم مال شیعیان نبوده، سنی ها مدعی مراسم محرم بودند وقتی ایرانیان در نیمه قرن ۱۹ می روند بمبئی، تجار شیرازی و طبقات کارگر بوشهر وقتی اینها می آیند یک شیهه راه می اندازند در شهر گروه های سنی که مدعی مراسم محرم بودند یک مورد می برند بر علیه اینها در دادگاه و حکم می گیرند که مراسمشان را ممنوع کنند، و بعد در طول زمان اینها آنقدر باهم چانه می زنند. این اصلاً می شود بخشی از این زمان، یعنی هر سال لحظه محرم در بمبئی زمانی است که آدم ها باهم چانه بزنند روابط اجتماعی شان را شکل بدهند آن لحظه به آنها کمک می کرده که چه کسی قدرت دارد و چه کسی قدرت ندارد. چطور می شود قدرت بیشتر یا کمتر گرفت و اگر این شهر فاقد این مراسم بود این شهر شهری نبود که ما الان داریم بعد از دویت سال.

پرسش:

خیلی ممنون واقعاً من لذت بردم از این ارائه و بحث. هم موضوع جالب و هم ارائه شما جذاب بود. من دوتا سؤال داشتم یکی اینکه وقتی ما صحبت از قدرت و حاکمیت می کنیم و تأثیر آن را در تغییر عرصه عمومی بررسی می کنیم بعد از انقلاب یک اشاره ضعیفی کردید که دولت خودش را (یا حاکمیت خودش را) متولی این داستان می دانست چون خودش را برآمده از این داستان می دانست و می گفت من از من مردم برخواستم کل یوم عاشورا و کل ارضا کربلا. این داستان بعد از انقلاب چه تغییری می کند یعنی قاعدتاً

ما بعد از انقلاب مناسکمون یک تغییر می کند. یعنی رادیو تلویزیون ما مراسم را پخش می کند حالا این مراسم در چند سال اخیر توسعه هم پیدا کرده است، یعنی ما دسته های عزاداری در شهادت سایر ائمه مان و معصومین مون هم داریم یعنی این اتفاق جدیدی است که در سال های اخیر تشدید شده و گسترش پیدا کرده است. حالاً صرفاً روی بحث مناسک محرم می خواهیم بینم این تأثیر آیا تفاوتی نسبت به پیش از انقلاب که جریان جریان حکومتی نبوده داشته یا نداشته؟ سؤال دوم من این است که اشاره ای که مهندس سپهری فرمودند ما این را در یک سری از جشن های دفعتی که بعضاً پیش می آید در سطح شهر رو هم می بینیم، مثلاً تیم فوتبال ایران به جام جهانی می رود، در انتخابات گروهی برنده می شوند، جشنی در شهر اتفاق می افتد که شاید بشود به آن گفت یک مناسک دفعتی غیر پیش بینی شده که باز آن مناسک و روابط اجتماعی قدرت و حاکمیت را به هم می زند و مردم فرصت بروز پیدا می کنند آیا این هم می تواند با همان تئوری که شما در این بحث مطرح کردید مطرح شود؟

دکتر مسعودی نژاد:

کاملاً همینطور. اصلاً تعریف جدید مناسک فارغ از مفهوم مذهبی شده، مابه مناسک، مدرن به اصطلاح می گویم. من به همین خاطر تأکید کردم بر تعریف تحلیلی مراسم. چیزی که شما می گوید دقیقاً همینطور است. وقتی تیمی پیروز می شود و مردم جشن می گیرند، این چیزی جز مناسک نیست و حتی گاهی ابزاری است برای چانه زنی قدرت. این را همه می دانیم. در نتیجه همه اینها در درون مفهوم مناسک جا می گیرند. در نگاه مدرن رفتن به استودیوم و فوتبال دیدن هم یک مناسک است. اما یک مناسک مدرن، برگردیم به نکته اولی که شما اشاره کردید من یک نکته کوتاه اشاره کردم که ما بعد از انقلاب به تغییراتی داشتیم و بعضاً متأسفانه مثبت نبوده، علتش را توضیح می دهم. مثلاً سیاست مواجهه با مراسم محرم در

دوران پهلوی یکسان نبوده، مثلاً رضا شاه در ابتدای راه خودش سینه می زد، بعد مراسم را ممنوع می کند، یعنی شما نمی توانید بگویید در دوران پهلوی سیاست مواجهه با محرم یکسان بوده است. در اواخر شاید بتوانید بگویید که یک بی مهری بوده و رها شده بوده یعنی نه می گفتند بکنید نه می گفتند نکنید و این فضایی برای مردم باز کرده است که آن کاری را که تا حدی که می توانند بکنند. بعد از انقلاب اتفاقی که می افتد، که من نگاه مثبتی به این موضوع ندارم غلبه مفهوم دین شناختی محض به مراسم محرم و تأکید بر فقط اسطوره دیدن مراسم محرم است. حتماً شما شنیدید مثلاً پلیس راهنمایی و رانندگی می گوید از این خیابان نروید و از آن خیابان بروید. مردم می گویند آقا واسه چی؟ جواب می دهد مگه واسه امام حسین سینه نمی زنی؟ دیگه چه فرقی می کند که از این جا بروی یا از آنجا؟ معلوم است که فرق می کند، اگه شما فقط بیاید به اسطوره عاشورا اشاره کنید می گوید بله چه فرقی می کند؟ می خواهید فقط سینه بزیند. اما چون مراسم محرم یک پدیده اجتماعی است، گذر از فلان کوجه یا خیابان معنای اجتماعی دارد. تقریباً مراسم محرم در گذشته بخش زیاد آن برای آدم هایی بوده که در طول سال هیچ جایگاه اجتماعی ندارند و فقیرند. یه این خاطر مثلاً در دزفول من حداقل می توانم ۵، ۶ تا مراسم برای شما اسم ببرم که بعد از انقلاب از بین رفتند برای اینکه پلیس یا نیروی انتظامی می گفتند این کار اخلاقی نیست این مثل رقصه این را ممنوع کنید آن یکی را هم ممنوع کنید و... ولی همونجور که اشاره کردم آن آدمها برای اینکه محرم لحظه هویت سازی است برایشان، اینها دائم در حال ابداع چیزهای جدید هستند. یعنی در عین حال که من می گویم موافق نیستم با مداخله، با اینکه چه چیزی انجام بشود یا نشود، در عین حال مردم آنقدر خلاق هستند که دائم این را بکنند. مثالی براتون می زنم مثلاً تعداد زیادی از مراسم در دزفول متعلق به طبقاتی بود که ما به آنها می گویم آدم کارگر، عمله، قصاب و... این تصویر (تصویر)

شماره ۲۳) یک اختراع کاملاً جدید است در دزفول. ده ها شال به گردن خود می بندند، تپش یه آدم است که معلوم است کارگر است. این آدم ها که از نظر فیزیکی هم توان بیشتری دارند معمولاً با مراسمی که خیلی اکشن بوده رقص شمشیر بوده علم بازی بوده و اینها.... به مرور اینها از بین رفته و این طبقات که از ته دل مراسم محرم را می پرستند برای اینکه ایمان دارند. همین لحظه است که اینها می توانند هویت اجتماعی شان را تمرین کنند وقتی اینها را از آنها میگیرید، چکار میتوانند بکنند فاقد هویت می شوند؟ ■ تصویر شماره ۲۳

مثلاً یک آدم کارگری که در طول سال هیچکسی نیست در روز عاشورا آدم مهم شهر می شود. این یکی از مشکلات طبقات روشنفکر دروان مدرن ایران است. مثلاً اینها همیشه می خواهند نقد کنند مراسم محرم را می آمدند می گفتند این غلطه این چیه؟ فراموش کردند که یه گروهی از این جامعه هویشان به این بسته است. اگر فرض هم بخواهی این را از آنها بگیری چه چیزی می خواهید جایش به آن بدهید؟ حالا این طبقات وقتی اینها را ازشان می گیرند خلاقند. در دزفول تو تاریخ وقتی علم به عنوان نماد محله بوده، علم را که می خواستند تشکیل بدهند (در گذشته که پول زیادی نبوده)، علمدار محل می گشته توی محل از هر کسی یه تیکه پارچه قرض می کرد و می بست به علم. پارچه های رنگارنگ و به شکل فیزیکی معنای سمبلیک محله می شد. در طول زمان تبدیل می شود به علم مدرن که دیدید علم هایی که در دزفول است شبیه علم های اردبیل هم است. یک چوب بلند نه تا دوازده متری که حمل می کنند. بعد دور این علم مراسم مختلف بوده، یکیش بوده علم یراق یعنی رقص علم. طبل می زدند توی مرکز محله و علم را می چرخاندند. وقتی این را می گیرند از مردم، تو تاریخ تبادل یا دادن شال به همدیگر نشان احترام اجتماعی بوده است همونطور که ما در تاریخ سیاسی هم داشتیم. وقتی یک کسی می رفت پیش شاه، یک خلعت به آن می دادند. وقتی آشتی محلات رخ می داد این تبادل یا هدیه دادن شان هویت بیشتری پیدا می کند و جالب است این پارچه ها از نظر ارزش مالی کم می شود. چون یک پارچه بی ارزش است، ولی ارزش معنوی اش زیاد است. اتفاقاً در نظریه های کیفیت، خیلی روی این بحث می شود که چطور یک چیز بی ارزش هویت مهم فرهنگی می شود اتفاقی که می افتد حالا معنیش اینست که توی شهر اگر می رفتی دو تا شال می گرفتی یعنی احترام اجتماعی گرفتید. در سالی که من کار میدانی می کردم، در دزفول این حادثه در عرض ده روز اختراع شد. یعنی وقتی من رسیدم در دزفول اصلاً همچین چیزی وجود نداشت، سال

قبلش هم وجود نداشت ناگهان در عرض چند روز یک عده شروع کردند به همدیگر شال دادن برای نشان احترام و دوستی. حالا اگر شما شال بیشتر داشتید احترام بیشتری داشتید. جالب است که چون کل این اختراع، براساس یک پیشینه تاریخی شهر بود در نهم محرم نه فقط این اختراع جدید پذیرفته شده بود در شهر بعد از هشت روز همه می فهمیدند معنایش چیست؟ همه هم تمرینش می کردند یعنی این نشان می دهد که چطور یک خلاقیت اجتماعی براساس تاریخ می تواند خیلی سریع جا سرایت کند. به همین خاطر من نگران نیستم، چون مردم اینقدر خلاقند و بعد شما می دیدید که در جلوی هیئت علم حرکت نمی کند یک آدم حرکت می کند که صد تا شال گردنشه و یه لحظاتی من احساس می کردم که آدما تبدیل به علم شدند. یعنی همان تعداد شال که به علم می بندند گردن طرفه و دوستانش کولش کردند و دارد توی هیئت حرکت می کند، کل حرف من برمی گردد به این نکته که مردم به شدت خلاقند و دائم می توانند آن مفهوم لیمینال را به روش های مختلف باز تولید کنند. (تصویر شماره ۲۴)

دکتر مسعودی نژاد:

من از همه بزرگان که حوصله کردند واقعاً سپاسگزارم.

■ تصویر شماره ۲۴

نشست چهل و یکم

بررسی و ارائه راهکارهای توانمندسازی

اجتماع محور با تاکید بر مشارکت های

مردمی

چهل و یکمین چهل و یکمین چهل و یکمین

جلسه از مجموعه نشست های شرکت مادر
تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران

با موضوع:

بررسی و ارائه راهکار های توانمند سازی اجتماع محور با
تاکید بر مشارکتهای مردمی در ساماندهی و توانمند سازی

سخنران:

آقای دکتر نویدسعیدی رضوانی

تاریخ برگزاری نشست:
۱۳۹۷/۰۱/۰۵ ساعت ۱۴:۰۰

محل برگزاری نشست:

خیابان ولیعصر، خیابان شهید خدایی، شماره ۵۱
شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، سالن اجتماعات، طبقه چهارم

معاونت ساماندهی و توسعه نوسازی
دفتر مطالعات کاربردی و امور ترویجی

دانشگاه شهید بهشتی
گروه عمران و بهسازی شهری ایران
(ادرس)

بررسی و ارائه راهکار های توانمند سازی اجتماع محور با تاکید بر مشارکتهای مردمی در ساماندهی و
توانمند سازی بافت های فرسوده....

پوستر نشست چهل و یکم

نشست چهارم: بررسی و ارائه راهکارهای توانمندسازی اجتماع محور باتاکید بر مشارکت های مردمی

۵ آذرماه ۱۳۹۲

سخنران: دکتر نوید سعیدی رضوانی

چکیده:

این گزارش در سه فصل به بررسی مفاهیم و ادبیات نظری مربوط به حوزه توانمندسازی، شناسایی اقدامات صورت گرفته در زمینه توانمندسازی در محلات هدف سه شهر شیراز، کرمانشاه و سنندج و در نهایت ارائه راهکارها و راهبردهای عملیاتی در زمینه توانمندسازی در شش بعد (ظرفیت سازی نهادی، توسعه مهارت‌های پایه، کاهش رفتارهای پرخطر، آموزش، بانک پذیری و مشارکت) پرداخته است.

رزومه سخنران:

- کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه ای
- دکترای شهرسازی
- عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین
- مدیر گروه مشاوره پژوهش و آموزش برنامه ریزان فردا
- ۳۲ ترم تدریس دانشگاهی
- کارشناس دفتر تحقیقات روستایی وزارت جهاد ۱۳۷۱ - ۱۳۶۶
- همکار مرکز پژوهش های شهری و روستایی ۱۳۸۵ - ۱۳۸۱
- کارشناس همکار در پروژه های پژوهشی و آموزشی UN-HABBITAT
- انجام ۴۲ طرح پژوهشی
- نگارش یا ترجمه ۹۸ مقاله علمی
- نگارش ۱۰ عنوان کتاب
- هدایت یا مشاوره ۳۰ پایان نامه کارشناسی ارشد و ۲ پایان نامه دکتری
- هدایت یا مشارکت در بیش از ۴۵ پروژه حرفه ای (۱۹ سال سابقه کار حرفه ای)
- ارائه ۶۵ سخنرانی در سمینارهای علمی ملی و بین المللی
- برگزیده در زمینه پژوهش فرهنگی سال توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - ۱۳۷۳
- برگزیده سومین جشنواره مطبوعات

شهری - ۱۳۸۵

- کسب رتبه دوم در سمینار شهر برتر،
طرح برتر - همدان - ۱۳۸۵
- برگزیده به عنوان رتبه اول دومین
همایش بهسازی و بازآفرینی بافت های
تاریخی فرسوده شهری و سکونت گاه
های غیر رسمی
- برگزیده به عنوان پژوهشگر برتر در
پنجمین جشنواره شهری و روستایی - ۱۳۹۰

مقدمه:

دکتر سعیدی رضوانی:

باسلام و با تشکر از حضور شما. از زمانی که سازمان های بین المللی و در
رأس آنها بانک جهانی گام هایی در راستای توانمندسازی اجتماعات محلی در
کشورهای در حال توسعه برداشتند، در برخی از استان ها و شهرهای کشورمان
نیز اقداماتی به وقوع پیوست. در این راستا در قالب پژوهشی علمی قصد داریم
راهکارهایی را باتکیه بر توانمندسازی اجتماع محور و با تأکید بر مشارکت
مردمی در سکونت گاه های غیررسمی ارائه دهیم.

به این ترتیب گزارش اینجانب در سه فصل به بررسی مفاهیم و ادبیات نظری
مربوط به این حوزه، شناسایی اقدامات صورت گرفته در زمینه توانمندسازی در
محلات هدف سه شهر شیراز، کرمانشاه و سنندج و در نهایت ارائه راهکارها
و راهبردهای عملیاتی در زمینه توانمندسازی در شش بعد (ظرفیت سازی
نهادی، توسعه مهارت های پایه، کاهش رفتارهای پرخطر، آموزش، بانک پذیری و
مشارکت) پرداخته است.

مفاهیم و تجربیات جهانی

مفهوم و ابعاد توانمندسازی:

- در اواخر دهه ۱۹۷۰، باز اندیشی دیدگاه ها.
- نکته نخست؛ منابع مالی محدودتر از آن است که با طرح های خانه سازی
عمومی مشکل مسکن فقرا را حل کند.
- ثانیاً؛ وجود سطوح بالای بیکاری و کم کاری در میان فقرا مورد تأکید
قرار گرفت.
- تغییر نقش دولت در امر برنامه ریزی برای محلات فقیرنشین از یک دولت
کننده به دولت تسهیل گر و توانمند کننده.
- تقویت رویکرد توانمندسازی به مثابه یک سیاست اجتماعی؛ با این ایده که

خانه سازی به تنهایی فقر شهری را حل نمی کند و نیازمند مدیریت همه جنبه های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی شهر است. پس هدف، ارتباط و برهم کنش میان فقر، بهره وری و محیط است.

در اواخر دهه ۱۹۷۰، بحث توانمند سازی و باز اندیشی دیدگاه ها مطرح شد من خیلی وارد اینکه از کجا شروع شد نمی شوم (از دیدگاه های لیبرالیستی و پاکسازی زاغه ها) ولی توانمند سازی از توانمندسازی مسکن شروع شد (به دلایل مشخصی مانند اینکه منابع مالی خیلی محدودتر از این بود که مساکن عمومی ادامه پیدا کند و حالا اگر بحث خانه سازی حل می شد بحث بیکاری و اقتصادی در بین فقرا باقی بود) و به توانمندسازی اجتماع محلی تعمیم پیدا کردو در دهه ۱۹۸۰، اتخاذ سیاست های متنوع برای افزایش کارآیی بخش مسکن شروع شد:

■ دهه ۱۹۸۰، اتخاذ سیاست های متنوع برای افزایش کارآیی بخش مسکن.

■ سیاست های عمده: افزایش حقوق مالکیت، افزایش و ساماندهی تأمین مالی، هدفمند و عقلانی کردن یارانه ها، تأمین زیرساخت های عمده، افزایش رقابت در بخش مسکن، خصوصی سازی تأمین خدمات، فعال کردن بنگاه های طرف قرارداد کوچک مقیاس، سازمان های غیردولتی و مبتنی بر اجتماعات محلی.

■ پیدایش رویکرد توانمندسازی اجتماع محلی.

■ این شکل از توانمندسازی برای هماهنگی و تسهیل کوشش های سازمان اجتماع محلی و محله محور دنبال شد از طریق نوآوری، برنامه ریزی و اجرای طرح ها، راه های اصولی برای تعیین مسیر توسط خود اجتماع، سازماندهی توسط خود اجتماع و مدیریت فرآیند از سوی خود اجتماع.

■ سیاست های توانمندسازی مبتنی بر اصول تفویض اختیار تصمیم گیری بود.

در مجموع از لحاظ دیدگاه های سیاسی - اقتصادی رایج، در چند دهه اخیر توانمندسازی تا حد زیادی مورد حمایت همه طیف های سیاسی، هم چپ گراها و هم راست گراها، قرار گرفته است. چپ گراها بیشتر به خاطر این که توانمندسازی، گروه های اجتماعی محلی را تقویت می کند و راست گراها به

این خاطر که توانمندسازی فشار بر بودجه عمومی را کاهش می دهد، به صورت مستقیم و یا ضمنی از آن حمایت کرده اند.

برای تحقق فرایند توانمندسازی گذر از چهار مرحله زیر ضروری بوده است:

۱- حصول درک درستی از جامعه .

۲- حصول درک درستی از ابزار و امکانات موجود.

۳- حصول درک درستی از چالش ها .

۴- حصول درک درستی از پیشنهادات.

دیدگاه سازمان بهداشت جهانی (WHO) در مورد توانمندسازی :

فرآیند توانمندسازی، اقدامی اجتماعی است که مشارکت شهروندان، سازمان ها و محلات شهر را به منظور افزایش کنترل فردی گروهی و جمعی و تقویت و نیز بهبود کیفیت زندگی و عدالت اجتماعی در محلات ارتقاء می بخشد. توانمندسازی محلات، نیازمند اقدام مشارکتی همه شهروندان یک محله به منظور دستیابی به کنترل و تأثیر بر عوامل تعیین کننده سلامت و کیفیت زندگی در آن محله است که یکی از اهداف مهم در توسعه ی پایدار جوامع برای دستیابی به موفقیت در عرصه سلامت محسوب می گردد.

دیدگاه مرکز اسکان بشر (un-habitat) در مورد توانمندسازی :

با آغاز به کار هیئات، راهبردهای به رسمیت شناختن بخش غیر رسمی، ارتقاء و بهبود اسکان غیر رسمی و طرح های «تأمین زمین و خدمات» و پرداخت یارانه زمین و مسکن مورد توجه قرار گرفتند.

از اواسط دهه ۱۹۹۰ راهبرد توسعه پایدار شهری در دستور کار «مرکز اسکان بشر» قرار گرفت که برنامه ریزی کل نگر، با هدف ایجاد تعادل میان کارآمدی، برابری و پایداری را در کانون توجه قرار می دهد که ابزار اصلی آن همانند دوره قبل تأکید بر مدیریت زیست محیطی و از میان بردن فقر است.

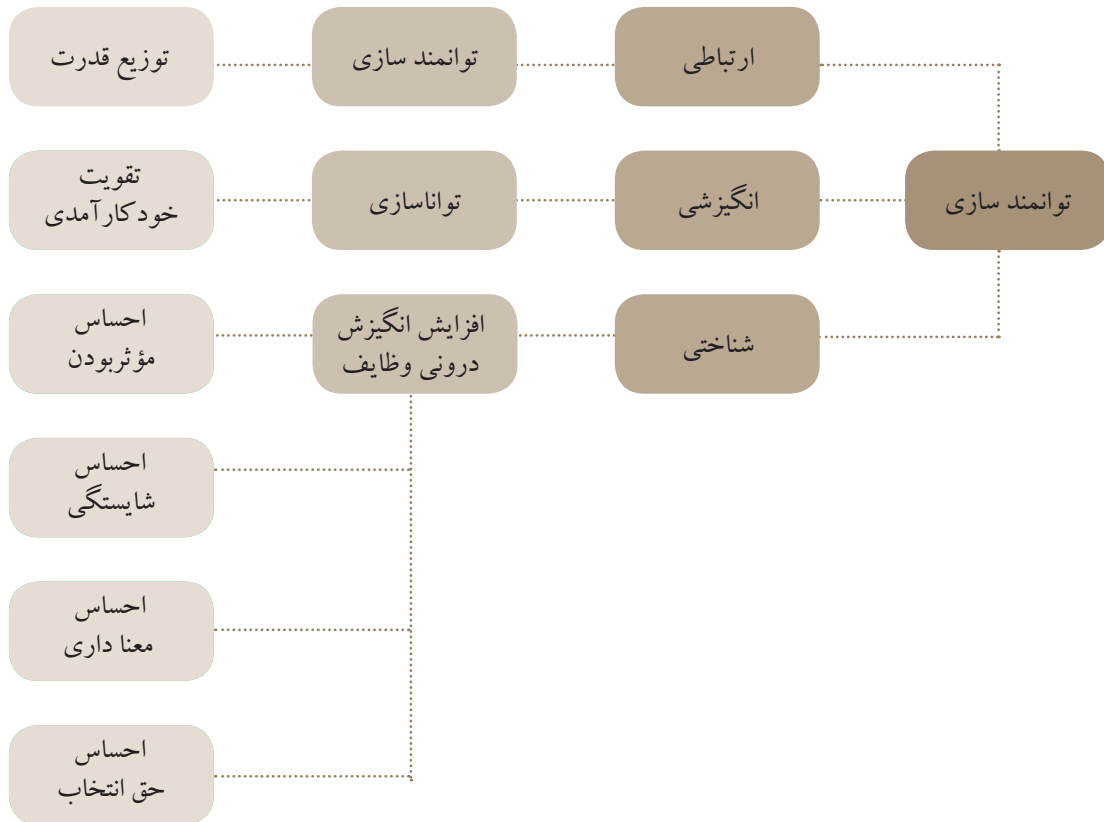
سند توانمندسازی و ساماندهی سکونت گاه‌های غیررسمی:

- بازنگری سیاست‌های موجود و تأمین فضای شهری برنامه‌ریزی شده برای کم درآمدها.
- تأکید بر نقش تسهیل‌کننده و هدایت‌گر بخش دولتی - عمومی.
- بسیج منابع درون اجتماعات و خودیاری حمایت و هدایت شده.
- حق اقامت و امنیت در سکونت به همراه مسئولیت‌پذیری مدنی.
- تقویت بنیان‌های اقتصادی - اجتماعی خانواده با تأکید بر مسکن و اشتغال. رویکرد جامع و قابل‌گسترش و پیشنهادی.
- تقویت نقش و وظیفه نهادهای مدیریت محلی در فرآیند توانمندسازی و ساماندهی اسکان غیررسمی.
- زمینه‌سازی برای بهره‌مندی ساکنان سکونت گاه‌های غیررسمی از امتیازات شهری و شهروندی می‌تواند از طریق راهبردها و سیاست‌های زیر حاصل گردد:
- بازنگری تمامی قوانین و مقررات محدودکننده دسترسی اقشار کم درآمد به تسهیلات و اعتبارات رسمی.
- ایجاد صندوق‌های محلی برای خرده وام و پس‌انداز مسکن و اشتغال یا مشارکت و سرمایه‌گذاری اولیه خود مردم ضمن بهره‌گیری از منابع دولتی، عمومی و خصوصی.
- تخصیص بخشی از وام‌های یارانه‌ای بخش دولتی برای تأمین مالی اولیه صندوق‌های وام محلی موردنظر در بند قبلی.
- بیمه کردن وام‌های اعطایی بانک‌ها و بخش خصوصی توسط بخش دولتی به منظور کاهش خطرپذیری و تشویق فعالیت آن‌ها در توانمندسازی و ساماندهی اسکان غیررسمی موجود.
- کمک ویژه به ایجاد فضاهای جمعی (اعم از فرهنگی، فراغتی و ورزشی) در سکونت گاه‌های غیررسمی موجود.

ابعاد توانمندسازی:

- توانمندسازی سیاسی
- توانمندسازی اجتماعی
- توانمندسازی فرهنگی
- توانمندسازی اقتصادی
- توانمندسازی کالبدی

ابعاد توانمندسازی از دیدگاه روانشناسی و مدیریت:

رویکردهای مطرح به توانمندسازی:

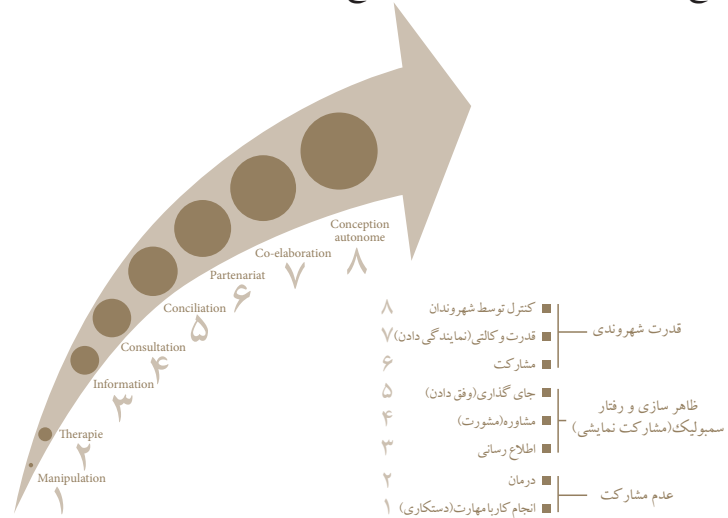
بر اساس مباحث مطرح شده توانمند سازی شامل بخش های اساسی زیراست:

۱. اعتماد به نفس و احترام به خویشتن؛
۲. اختیار در انتخاب آزادانه زندگی؛
۳. دسترسی به امکانات و فرصتهای بهتر در عرصه های اجتماعی، اقتصادی و حقوقی و سیاسی؛
۴. کنترل زندگی خود در خانواده و در جامعه؛
۵. قدرت در تغییر شرایط اجتماعی؛
۶. آموزش؛
۷. کارآفرینی و خلاقیت.

دیدگاه صاحب نظران خارجی

شری آرنشتاین:

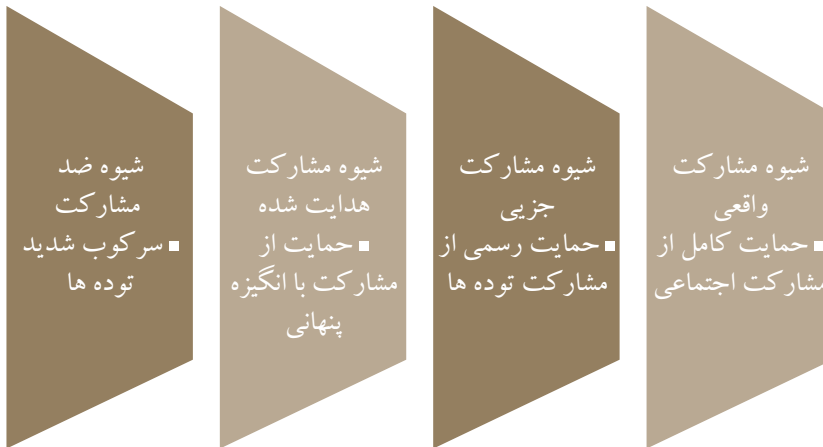
در ۱۹۶۹ مشارکت و توانمندسازی را در پروسه های برنامه ریزی در ایالات متحده مطرح و نردبان مشارکت را بدین شرح توصیف نمود.

جیمز میجلی:

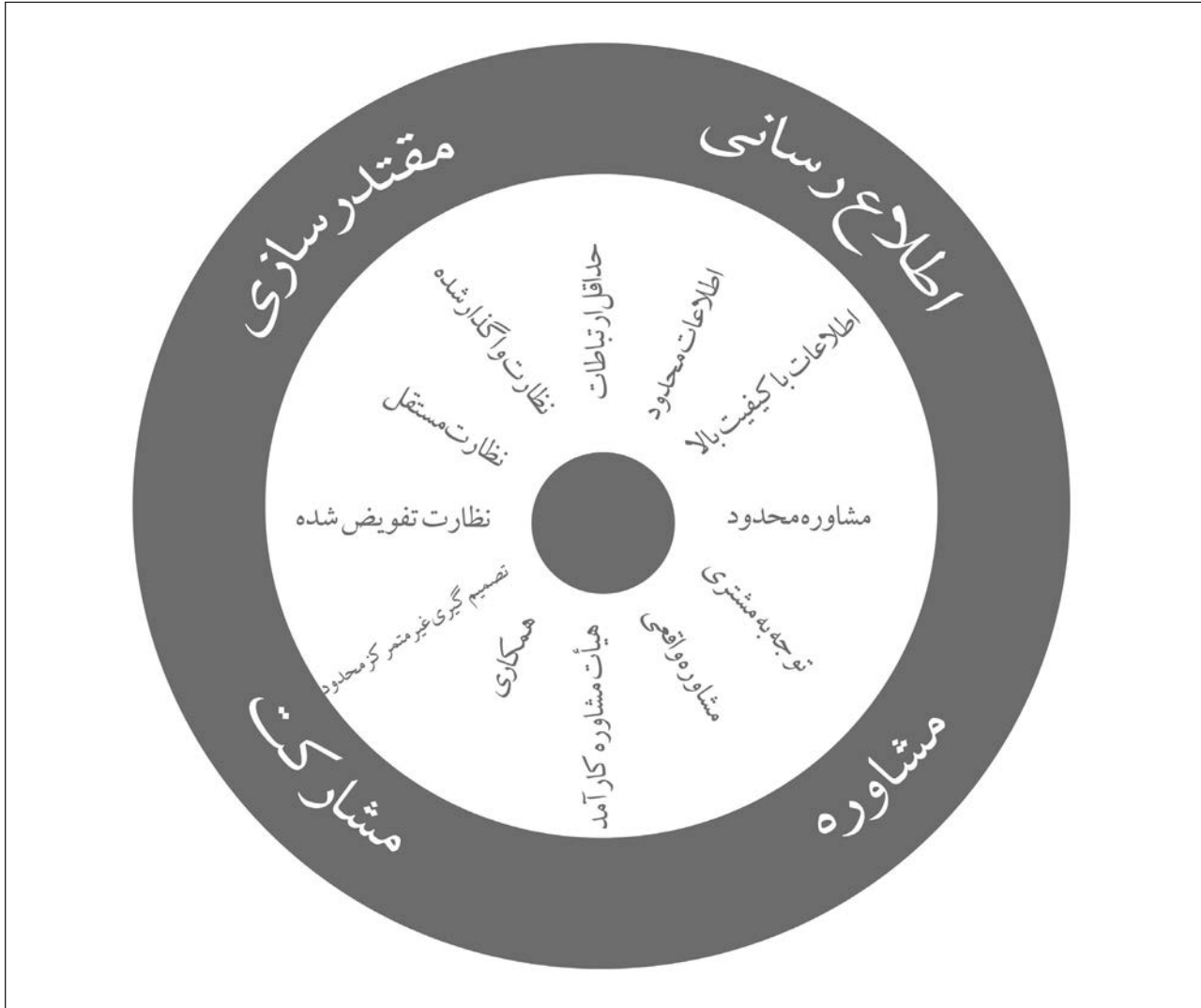
میجلی بر مبنای پاسخ دولت ها به مشارکت به تحلیل توانمند سازی پرداخته و چهار نوع مشارکت را بر مبنای عملکرد دولت ها بیان می کند:

- شیوه ضد مشارکتی
- شیوه مشارکت هدایت شده
- شیوه مشارکت جزئی
- شیوه مشارکت واقعی

اسکات دیویدسون:

گردونه مشارکت تصمیم گیری در تعاملی مستمر بین دولت و شهروندان را مطرح می کند.

جمع بندی مباحث نظری از حیث توانمندسازی:

ردیف	معیار	شاخص (سنجه)	مطرح کننده
۱	توجه به توانمندسازی اقتصادی	- بانک پذیر کردن اجتماع محلی - اعطای وام برای مصارف مختلف مسکن - ایجاد تعاونی ها - کنترل مشاغل غیررسمی و غیر قانونی	محمد بونس
۲	مشارکت ساکنان در زمینه فرآیند برنامه ریزی و طرح ریزی	- Focus Group - نظرسنجی - دارا بودن حق اعتراض	دریسکل
۳	توانمندسازی در جهت کاهش مخاطرات طبیعی	- بهسازی مسکن - مقاوم سازی مسکن	UNDP
۴	کاهش فقر	- افزایش تعداد افراد تحت پوشش کمیته امداد - کارآفرینی	اهداف توسعه هزاره
۵	توجه به توانمندسازی کالبدی	- افزایش خدمات پایه - کاهش شمع دسترسی - افزایش سرانه ها - کیفیت ساخت فضاهای خدماتی	طرح های توانمندسازی
۶	توجه به مشارکت و تعامل مردم و متخصصین	- گروه های مختلف متخصصان - وجود مکانی جهت تعامل مردم و متخصصان	پرویز بیران
۷	توجه به بهداشت محیط و حفظ محیط زیست و فعال سازی جامعه	- بهبود جمع آوری زباله - بهداشت فردی و اجتماعی - استقرار پایگاه بهداشتی و اورژانس اجتماعی - بهبود امکانات ورزشی - دفع آب های سطحی - بهبود سیستم فاضلاب	WHO
۸	توجه به گروه های مختلف اجتماعی در فرآیند توانمندسازی	- وجود برنامه های توانمندسازی خاص برای بانوان، کودکان، جوانان و سالمندان	نوید سعیدی رضوانی
۹	مشارکت ساکنان در مدیریت بهسازی	- NGOها و CBOها - وجود خانه محله - وجود شورا ها و شورایی های منتخب - وجود نهادهای مستی - نظارت شهروندان	طرح های توانمندسازی
۱۰	توجه به توانمندسازی فرهنگی	- وجود خانه های مشارکت فرهنگی	-
۱۱	توانمندسازی در زمینه مهارت های پایه و کارآفرینی	- وجود دوره های کارآفرینی - پوشش کمی شرکت کنندگان در دوره ها	مظفر صراف
۱۲	توجه به توانمندسازی اجتماعی	- کنترل آسیب های اجتماعی - سواد آموزی ساکنان - کاهش رفتارهای پرخطر	UN-Habitat WHO
۱۳	توجه به آموزش مردم و مسئولان	- وجود مکانی جهت آموزش مردم - تنوع کلاس های آموزشی - تعداد شرکت کنندگان - وجود کارگاه های آموزشی برای مسئولان	Unicef Unesco
۱۴	توجه به توانمندسازی ساکنان در زمینه مسکن	- اعطای وام بارانه ای	UN-Habitat

بررسی نمونه های خارجی:

مصر: در سال ۱۹۹۷ سازمان (AKTC) کار بهبود ۳۰ هکتار در منطقه تاریخی، درب الاحمر قاهره را آغاز کرد. این پروژه شامل بازسازی دیوار تاریخی قرن ۱۲ نیز می شد.

هدف پروژه: تجدید حیات پروژه به همراه بهبود شرایط زندگی در منطقه از طریق یکپارچه سازی محیط های ساخته شده با مداخلات اجتماعی و اقتصادی. نتایج بدست آمده:

- بالا رفتن قیمت مسکن در این محدوده.
- افزایش دوبرابر درآمد مردم محدوده از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۹ میلادی.
- ایجاد شغل برای ۴۳۰۰ نفر.
- کاهش نرخ بی سوادی در میان مردم.
- بالا رفتن کیفیت زندگی.

بنگلادش، گرامین بانک:

این بانک که توسط محمد یونس طراحی شده، یکی از درخشان ترین عملکردها در زمینه اعطای هدفمند وام های کوچک به فقرا، در سطح جهان داشته است.

ویژگی های منحصر به فرد گرامین بانک:

■ گرامین بانک، بانکی در مالکیت فقرا.

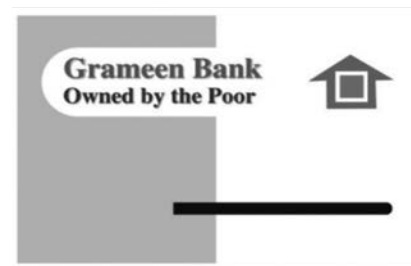
■ تضمین وام گیرندگان توسط خودشان.

■ نرخ بهره، پس از پرداخت کلیه هزینه ها و بر اساس سود بانکی به دست آمده تعیین می گردد.

اهداف گرامین بانک عبارتست از:

۱. گسترش تسهیلات بانکی، برای مردان و زنان فقیر؛
۲. از بین بردن استثمار و بهره کشی رباخواران از فقرا؛
۳. ایجاد فرصت های اشتغال برای فقرا؛
۴. استفاده از مشارکت مردم فقیر.

■ گرامین بانک

- نکات قابل توجه در عملکرد گرامین بانک در زمینه بهسازی مسکن فقرا به این شرح است:
- بانک، یک وام ۱۰ ساله به مبلغ ۳۰۰ دلار به فقرا ارائه می کند؛
  - تا سال ۲۰۰۲، بیش از ۳۵۰ هزار خانه به وسیله این وام ها، ساخته شده؛
  - مسکن توسط گروهی از معماران محلی و با هم فکری اهالی، طراحی می گردد؛
  - این خانه ها با این که ارزان هستند اما از ظاهر و کیفیت خوبی برخوردارند؛
  - استفاده از مصالح و مواد خام محلی؛
  - داشتن تهویه مناسب؛
  - استفاده بهینه از فضا؛
  - همکاری اهالی با هم برای ساخت خانه ها و کاهش شدید قیمت ساخت مسکن در اثر این همکاری.

تایلند:

سیاست های تایلند برای مقابله با فقر شهری:

- ۱- سازماندهی مردم در شوراهای اجتماعی؛
- ۲- ایجاد گروه های پس انداز.

تشکل های خاصی که بر اساس این سیاست ها شکل گرفته اند:

■ دفتر عمران جوامع شهری (UCDO): وظیفه آن برنامه ریزی توسعه در مناطق فقیرنشین

■ سازمان فعالیت های محیطی جوامع شهری (UCEA): این سازمان، به سکونت گاه های فقیر، جهت پروژه های بهسازی کوچک، مانند حفر چاه، سیستم زهکشی، فضاهای عمومی، پیاده روها و غیره کمک های مالی ارائه می کند

■ شورای اجتماعی محلات زیر پل: هدف آنها پیگیری اموری مانند؛ تأمین امنیت اقامت، اتصال به شبکه برق و آب شهری، توافق با مقامات شهری مبنی بر عدم تخلیه و تخریب محلات زیر پل و ... بوده است.

بنگلادش، داکا:

پروژه بهبود زاغه ها تحت هدایت دفتر مهندسی حکومت محلی در سال ۱۹۸۵ تاسیس و در ۵ شهرداری فعالیتش را برای حل معضلات اجتماعی و محیطی زاغه ها آغاز کرد.

انجام پروژه، توسط یک کمیته مدیریتی سه جانبه ملی، سری و محلی

توفیق ویژه برنامه اعتبارات خرد پروژه

افزایش آگاهی های اهالی محلی

رویکرد مشارکتی پروژه

افزایش درآمد خانواده های فقیر از طریق وام های کوچک

مشغول کردن زنان در فعالیت های تولیدی و اعطای وام به آنها و ارتقای جایگاه آنان

نکات مثبت ناشی از اجرایی شدن این پروژه:

- انجام پروژه، توسط یک کمیته مدیریتی سه جانبه ملی، شهری و محلی
- رویکرد مشارکتی پروژه
- توفیق ویژه برنامه اعتبارات خرد پروژه
- افزایش درآمد خانواده های فقیر از طریق وام های کوچک
- افزایش آگاه های اهالی محلی
- مشغول کردن زنان در فعالیت های تولیدی و اعطای وام به آنها و ارتقای جایگاه آنان

فیلپین، تاندو:

این شهر با بیش از ۱۸۰ هزار نفر جمعیت یکی از بزرگترین زاغه ها در آسیاست.

نکات قابل توجه در این برنامه :

۱. برای حل مشکل مسکن و دسترسی به امکانات و خدمات شهری، راهبرد بهسازی با استفاده از مشارکت ساکنین اتخاذ گردید.
۲. راهبرد بهسازی مشارکتی از هم گسیختگی اجتماعی بسیار کمتری ایجاد کرد.
۳. در این راهبرد هزینه ها نسبت به راهبرد جا به جایی یک چهارم بود.
۴. در پروژه تاندو با استفاده از اعطای حق مالکیت به ساکنین، مشارکت آن ها در امر بهسازی جلب شد.
۵. با ایجاد حس مالکیت در ساکنین خانواده های فقیر به مرمت مساکن خود

پرداختند و ۹۵ درصد ساکنان توانستند هزینه های بهسازی را پردازند.

اندونزی:

پروژه بهسازی کامپونگ ها از موفقترین پروژه های بهسازی دنیا محسوب می گردد. این پروژه در ابتدا توسط مقامات محلی اندونزی آغاز شد و بعد از ۵ سال از مشارکت و حمایت بانک جهانی، برخوردار گشت.

پروژه KIP در اواخر دهه ۱۹۶۰ در شهرهای جاکارتا و سورابایا، آغاز شد. هدف این پروژه، بهسازی مسکن و بهبود دادن به معشیت اقشار کم در آمد و فقیر این دو شهر بود.

نکات قابل توجه در این پروژه:

- اجرای پروژه توسط افراد محلی و بومی
- پروژه KIP به صورت سالانه، اجرا می شود. بودجه بندی هر سال در ۶ ماه دوم سال قبل، صورت می گرفت
- هر سال از طریق مناقصه، برای هر کامپونگ یک پیمانکار در نظر گرفته می شد

■ همه شرکت های پیمانکار ساختمانی، محلی بودند
■ در اواخر دهه ۱۹۷۰ مدل KIP به عنوان یک برنامه ملی در همه مناطق شهری اندونزی اجرا شد

هند، حیدرآباد:

یکی از مشکلات اعطای حق مالکیت و به تبع آن، بهسازی زاغه ها در حیدرآباد هندوستان وجود تعداد زیادی سکونتگاه غیررسمی بر روی زمین های خصوصی است. برای حل این معضل، راهکار شریک شدن در زمین ارائه شده است. در این روش، قطعه ای زمین که در مالکیت بخش خصوصی است و سال های زیادی به طور غیر قانونی، تصرف شده است بین مالکین اصلی و ساکنین، تقسیم می شود. این برنامه در سال ۱۹۸۵ آغاز شد.

محورهای مورد بررسی توانمندسازی:

ظرفیت سازی کالبدی و نهادی

توسعه مهارت های پایه

کاهش رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی

آموزش

بانک پذیری

مشارکت

نمونه های موفق داخلی و خارجی در حوزه ظرفیت سازی:

نقاط قوت خانه های شهربانو

- هزینه مناسب کلاس ها و خدمات با توجه به خدمات مشابه در سایر مراکز
- دسترسی محلی و آسان به این مجموعه ها
- تنوع کلاس های ورزشی و سایر خدمات

طرحی با همکاری مؤسسه همیاران غیردولتی ایران (غدا) یک

مؤسسه مستقل و غیردولتی

دستاوردهای این طرح:

- انتخاب دهیار روستای نوده.
- مشارکت فعال جوانان و به ویژه زنان خانه دار.
- فرهنگ سازی و ایجاد روحیه خودباوری.
- پایدار نمودن طرح از طریق ظرفیت سازی و آموزش.
- انتشار ماهنامه خبر نوده.

مجموعه کارهای اساسی مطرح در طرح

- تراز بندی و پیاده رو سازی.
- نماسازی دیوارهای مخروبه.
- ساخت دروازه ها، سایبان ها و سر در کوچه ها.

■ طرح توسعه پایدار نوده مشهد

■ بهسازی محور تاریخی علوی کاشان

■ پنهان سازی لوله های گاز شهری

■ بهسازی محور تاریخی علوی کاشان

اجرای کابل کشی زمینی و پایه سازی چراغ های روشنایی و....

ساخت سردر کوچه ها

نمونه های آن را در تصاویر ۱ تا ۷ مشاهده کنید.

تجربه یک فروشگاه اینترنتی :

Ecosandals.com جوانان با درآمد کم که در محله های فقیرنشین نایروبی

می باشند را برای ساخت صندل از تایرهای استفاده شده ماشین آموزش می دهند.

این سایت تا به حال برای بیش از ۶۰۰۰۰ جفت صندل لاستیکی سفارش دریافت

کرده است.

نمونه های موفق داخلی و خارجی در حوزه کاهش رفتارهای پرخطر

جمعیت خیریه تولد دوباره:

جمعیت خیریه تولد دوباره، یک سازمان خود جوش مردمی متشکل از

رهاشدگان از بند اعتیاد و فعالان دانشگاهی است که موسسان آن با بهره

گیری از الگوی راهبردی بسیج و ۲۰ سال تجربه کاربردی راه اندازی جمعیت

های درمانی بهبودی پایدار معتادان، فعالیت های خود را از سال ۷۳ در جمهوری

اسلامی ایران آغاز کرده اند.

طراحی مبلمان هماهنگ با بافت تاریخی

احیای بافت تاریخی محله

احیای بافت تاریخی محله

SEWA بانک

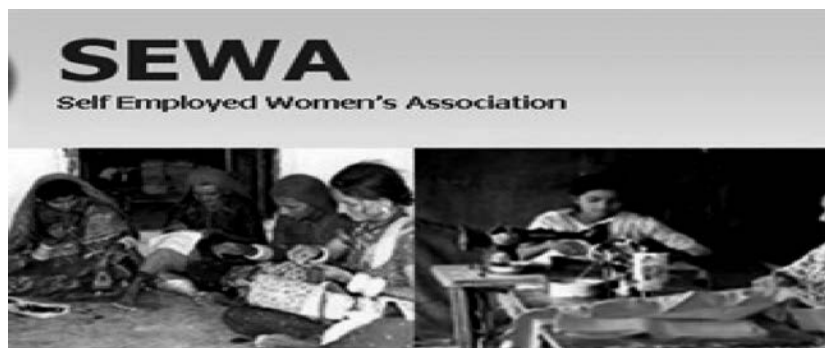
نمونه های موفق داخلی و خارجی در حوزه آموزش

سازمان امداد در گرفتاری :

همه، به خصوص فقیر ترین افراد جامعه به فرهنگ نیازمندند. این مبنای اندیشه سازمان امداد در گرفتاری شدید است که در سال ۱۹۷۵ تأسیس شد. سازمان امداد رسانی به جهان چهارم در سال ۱۹۷۹ در آمریکای مرکزی آغاز به کار کرد. هدف اصلی این گروه در این کشورها ترغیب کودکان در سن مدرسه رفتن به حضور در کلاس و در صورت ترک تحصیل بازگشت به مدرسه بوده است.

اعضای این انجمن در مناطق آلوده نشین به توزیع کتاب می پردازند و یا به کودکان و بزرگسالان خواندن و نوشتن می آموزند.

نمونه های موفق داخلی و خارجی در حوزه بانک پذیری

این بانک متعلق به زنان خود اشتغالی است که سهامداران این بانک محسوب می شوند. هیئت مدیره این بانک از قشر زنان کارگر تشکیل شده است

خط مشی های بانک sewa :

- تشویق به صرفه جویی توسط زنان: این روش برای اطمینان از نظم و انضباط مالی و بهبود وضعیت باز پرداخت وام.
- رویکرد یکپارچه: دسترسی به بازارها، دانش فنی، اطلاعات، پشتیبانی و خدمات، در صورتی که افراد فقیر در رشد اقتصادی مشارکت کنند، بسیار مهمتر نقدینگی هستند.
- مکانیزم های مناسب: بانکداری با افراد فقیر و بی سواد نیاز به روش ها و مکانیزم های متناسب با فرهنگ، نیازها و اقتصاد خاص خود دارد. مانند جمع آوری روزانه پس اندازها از محل کار یا خانه یا تهیه صندوق های پس انداز.
- ایجاد دارایی: این مورد شامل انتقال زمین های کشاورزی و خانه ها به نام زنان می باشد.

نمونه های موفق داخلی و خارجی در حوزه مشارکت

تجربه Guided tour در شهریار:

گشت های هدایت شده، مانند گشت های سواره دارای برنامه، راهنما، مبدا و مقصد مشخص هستند. اما ویژگی مهم آنها استفاده نکردن از خودرو و پیاده روی است. معمولاً حداقل مدت انجام این تورها ۲ ساعت است و اغلب به صورت گروهی و در قالب گروه های ۸ تا ۲۵ نفری و با راهنما انجام می شود. در این مسیر کارشناسان توانستند بسیاری از معضلات سکونت گاه های غیررسمی مانند؛ مشکلات عبور و مرور، نبود روشنایی مناسب در مسیر تردد، عدم امنیت مسیر رفت و آمد دانش آموزان به دبیرستان به دلیل حضور کارتن خواب ها و ... دست یابند.

زنان به عنوان نیروی کار برای ضایعات جامد:

در دارالسلام جمع آوری ضایعات جامد و رفت و روب کوچه و خیابان ها از اوایل سال ۱۹۹۹ با شرکت های کوچک مقیاس سازمان های مبتنی بر اجتماع محلی CBO قرارداد بسته شده است.

زنان با شروع خدمات جمع آوری ضایعات، کار خاص خود را به وجود آوردند، و به ازای این کار، پول دریافت می کردند.

■ نمونه های موفق داخلی و خارجی در حوزه مشارکت تجربه Guided tour در شهریار

زنان برای شغلی چون جمع کردن عواید ارجحیت دارند و باور بر این است که آنان صداقت بیشتری دارند.

معرفی محلات هدف بررسی نمونه های داخلی

با توجه به پیشرفت فعالیت‌های توانمندسازی صورت گرفته در سه شهر شیراز، کرمانشاه و سنندج و همچنین مصاحبه با مسئولین مرتبط و مطالعات انجام شده، با موافقت شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، سه شهر کرمانشاه، سنندج، شیراز به عنوان نمونه موردی انتخاب شده اند. (تصاویر ۱ تا ۳)

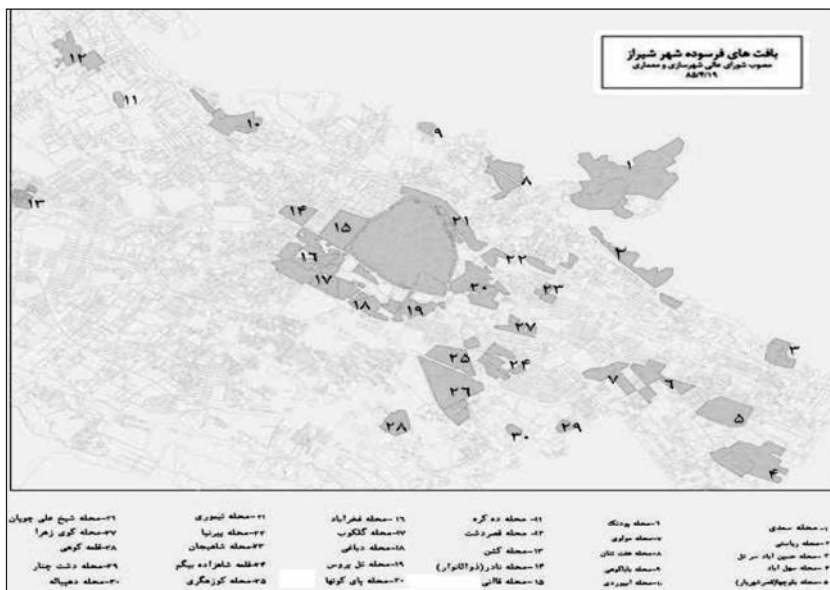
■ سنندج

■ کرمانشاه

■ شیراز

در شهر شیراز ۴۰ پهنه از سکونتگاه‌های غیررسمی و بافت‌های فرسوده شناسایی گردیده است که از این ۴۰ پهنه، ۱۰ محله اولویت دار به تصویب ستاد استانی توانمندسازی رسیده اند که سه محله سهل آباد، سعدی و کتس بس (مهدی آباد) به عنوان پایلوت جهت انجام برنامه‌های توانمندسازی انتخاب گردیدند.

شیراز، سهل آباد

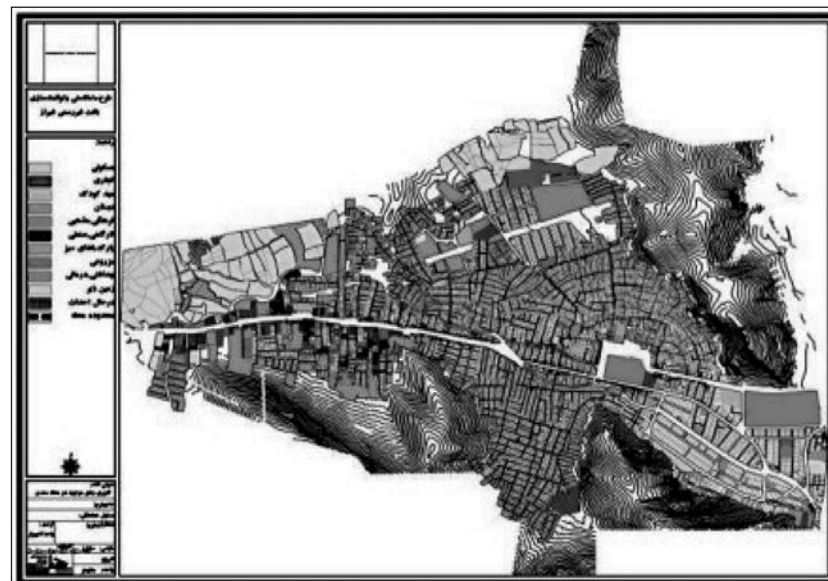
سهل در فرهنگ لغت به معنای دشت می باشد و در ترکیب با آباد حکایت از سر سبزی دشت آباد دارد و حکایت از این دارد که این منطقه در گذشته روستایی بوده با دشتی گسترده که موقعیت مناسبی جهت کشاورزی داشته است.

محل	جمعیت	مساحت (هکتار)	سرانه (مترمربع)	تراکم (نفر در هکتار)
سهل آباد	۲۰۰۰۰	۱۵۶	۷۸	۱۲۸

در حال حاضر حدود ۵۰۰۰ خانوار در این منطقه سکونت دارند و بیشترین تعداد جمعیت را در بین محلات هدف شیراز دارد. بیشترین تعداد جمعیت در گروه سنی زیر ۱۸ سال قرار دارند و این نشان دهنده جوانی جمعیت در محله است.

شیراز، سعدی:

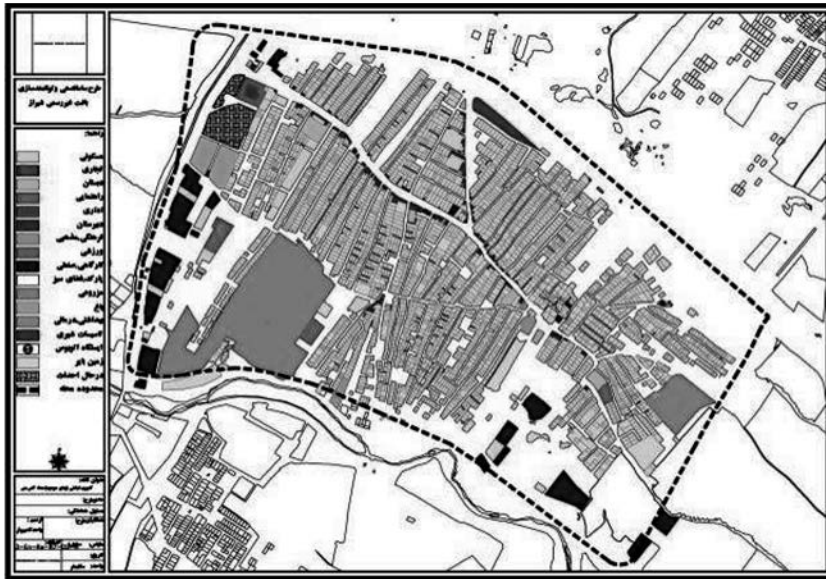
وضع موجود کاربری اراضی در محله سعدی:

محلّه	جمعیت	مساحت (هکتار)	سراهنه (مترمربع)	تراکم (نفر در هکتار)
سعدی	۵۲۵۰۵	۳۷۳	۷۱	۱۴۱

شیراز، کتس بس:

وضع موجود کاربری اراضی در محلّه:

محلّه	جمعیت	مساحت (هکتار)	سراهنه (مترمربع)	تراکم (نفر در هکتار)
کتس بس (مهدی آباد)	۱۹۳۰۹	۱۲۸	۶۶	۱۵۱

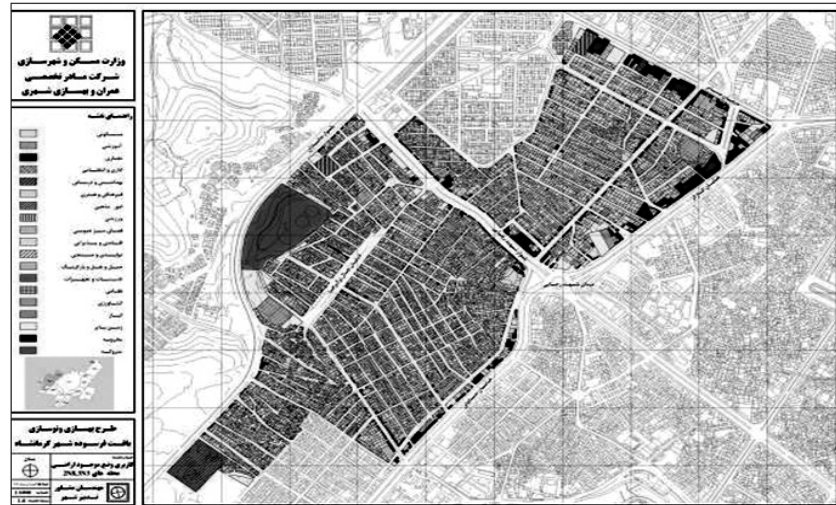
کرمانشاه:

در شهر کرمانشاه ۲۶ پهنه از سکونتگاه های غیررسمی شناسایی گردیده است که از این ۲۶ پهنه، ۱۳ محلّه اولویت دار به تصویب ستاد استانی توانمندسازی رسیده اند و ۴ محلّه دولت آباد، شاطرآباد، کولی آباد و جعفرآباد به عنوان پایلوت جهت

انجام برنامه های توانمندسازی انتخاب گردیدند.

کرمانشاه، کولی آباد:
وضع موجود کاربری اراضی در محله:

محلّه	جمعیت	مساحت (هکتار)	سراانه (متر مربع)	تراکم (نفر در هکتار)
کولی آباد	۲۳۴۹۲	۶۲/۸۱	۲۷	۲۸۸

کرمانشاه، شاطرآباد:

محلّه	جمعیت	مساحت (هکتار)	سراانه (متر مربع)	تراکم (نفر در هکتار)
شاطرآباد	۳۷۳۶۵	۹۲/۹۸	۲۵	۴۰۲

شاطرآباد با حدود ۱۰۰ هکتار مساحت یکی از بزرگترین محلّه های فقیر نشین کرمانشاه است. شاطرآباد از شمال به قرارگاه ارتش و محدوده مجموعه مسکونی این قرارگاه، از شرق به حریم کمربندی ۴۵ متری شرقی، از غرب به خیابان راهنمایی و رانندگی و از جنوب به خیابان میدان بار محدود شده است. در حال حاضر حدود ۹۶۶۷ خانوار با جمعیتی بالغ بر ۳۷۳۶۵ نفر در این منطقه سکونت دارند. بر طبق آمار سال ۱۳۸۵ حدود ۲۵ درصد از جمعیت این منطقه را گروه سنی زیر ۱۵ سال تشکیل می دهند که نشانگر جوان بودن جمعیت این محلّه می باشد.

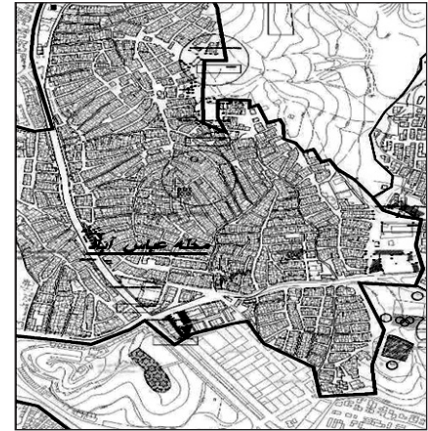
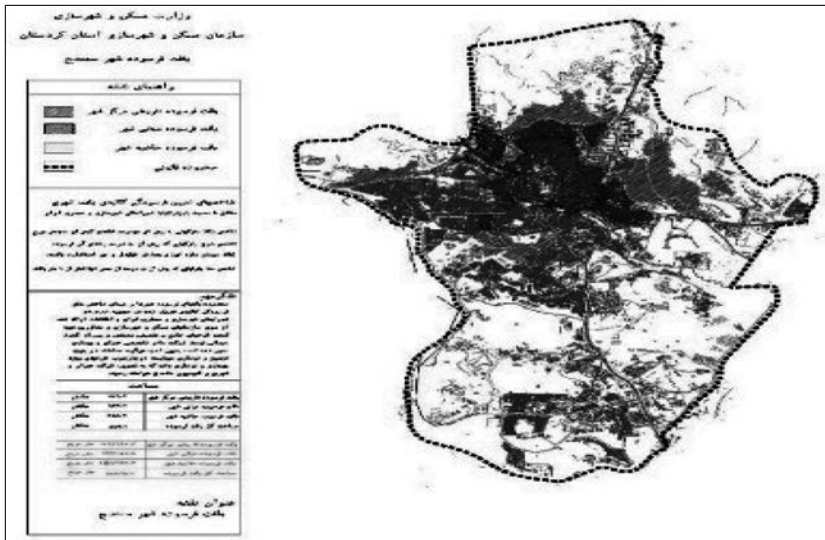
کرمانشاه، جعفرآباد: وضع موجود کاربری اراضی در محله:

محلّه	جمعیت	مساحت (هکتار)	سرانه (متر مربع)	تراکم (نفر در هکتار)
جعفرآباد	۴۱۰۱۱	۱۲۷/۹	۳۱	۳۲۱

سندج

بخش‌های زیادی از شهر سندج بر روی تپه‌هایی واقع شده است و وضعیت توپوگرافی شهر و کوه‌های اطراف آن باعث گردیده است که شهر به صورت طبیعی در یک دره نسبتاً مسطح محصور گردد و قطعاً شکل‌گیری در جهات دیگری گسترش پیدا کرده است و همچنین شکل‌گیری شبکه معابر و خیابان‌های اصلی و فرعی، کوچه‌ها و محلات بر حسب شیب زمین بوده است.

■ سنندج، عباس آباد

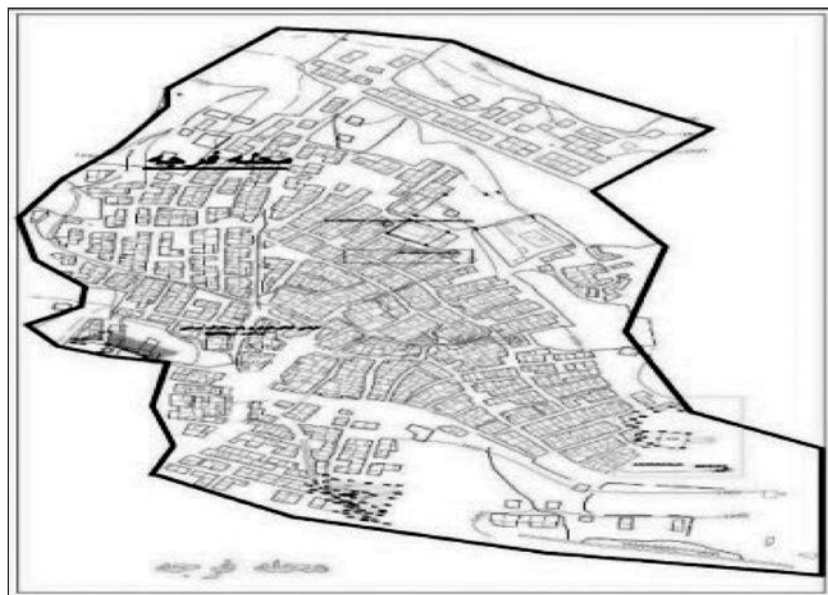
سنندج، عباس آباد:

این محله به لحاظ جمعیت بزرگترین محله موجود در میان سایر محله های حاشیه ای شهر سنندج به حساب می آید. شمال محله عباس آباد را تپه های شمال شهر سنندج در بر گرفته است. از شرق به محله فرجه، تپه ها و زمین های کشاورزی اطراف آن پیوسته است. ضلع جنوبی آن، شهرک صنعتی و میدان نبوت قرار دارد.

محلّه	جمعیت	مساحت (هکتار)	سرانه (متر مربع)	تراکم (نفر در هکتار)
عباس آباد	۴۹۰۴۵	۹۵/۳	۱۹/۴۳	۵۱۴/۶۳

سنندج، فرجه:

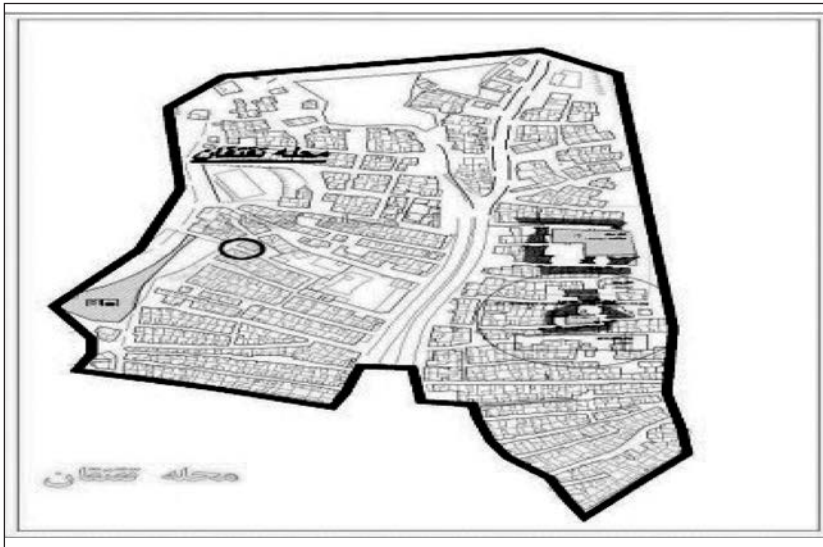
از عمده ترین ویژگی های کالبدی این محلّه پایین بودن سرانه مسکونی و بالا بودن تراکم نسبی، بالابودن متوسط سطح اشتغال و پایین بودن متوسط قطعات مسکونی در حد ۹۳ مترمربع می باشد. بیشتر اهالی فرجه به کشاورزی یا کارگری مشغول هستند

محلّه	جمعیت	مساحت (هکتار)	سرانه (متر مربع)	تراکم (نفر در هکتار)
فرجه	۶۸۲۳	۳۵/۵	۵۲/۰۲	۱۹۲/۲۳

محلہ تققان:

محلہ تققان (تخت خان) در قسمت شمالی شهر سنندج واقع شده است. مساحت این محلہ ۲۰/۶۸ هکتار است و ۴/۶ درصد از کل نواحی حاشیہ ای شهر سنندج را شامل می شود. عمدہ ترین کاربری این محلہ را کاربری مسکونی تشکیل می دهد.

محلہ	جمعیت	مساحت (هکتار)	سرانه (متر مربع)	تراکم (نفر در هکتار)
تققان	۷۱۰۱	۲۰/۶۸	۲۹/۱۲	۳۴۳/۴

مشکلات عمده محلات هدف:

ویژگی ها و مشکلات عمده	شهر
<ul style="list-style-type: none"> - مهاجر بودن تعداد زیادی از ساکنین - تنوع قومیتی، دینی و زبانی - عدم دسترسی مطلوب به وسایل نقلیه عمومی - جمع آوری نامناسب زباله ها - کیفیت پایین ساخت و ساز مسکونی - شدت آسیب پذیری در مقابل سوانح و بلایای طبیعی - توزیع نامناسب واحدهای خدماتی 	شیراز
<ul style="list-style-type: none"> - تراکم بالای جمعیت - فقدان نهادهای اجتماعی و سازمان های محلی - کف سازی نامناسب - بیکاری پنهان و فصلی - دفع نامناسب آب های سطحی - شدت آسیب پذیری در مقابل سوانح و بلایای طبیعی - بی نظمی حاشیه خیابان ها 	کرمانشاه
<ul style="list-style-type: none"> - تراکم بسیار زیاد جمعیت - تمایل ضعیف مردم برای مشارکت در حل مشکلات محله - بیکاری پنهان و فصلی - محدودیت نقش زنان در اقتصاد خانواده - ساخت و ساز در شیب بسیار بالا و خطر رانش زمین - شدت آسیب پذیری در مقابل سوانح و بلایای طبیعی 	سندج

ظرفیت سازی نهادی و کالبدی در شیراز :

ردیف	نام محله	پروژه اجرا شده (یا در حال اجرا)	مساحت (مترمربع)	سال
۱	سهل آباد	خانه محله	۱۵۴	۱۳۸۸
۲	سهل آباد	تکمیل سالن ورزشی نگین	-	۱۳۸۹
۳	سهل آباد	فرهنگسرا، کتابخانه و مرکز اقتصادی مشاغل خانگی	۷۶۶	۱۳۹۰
۴	سهل آباد	مدرسه راهنمایی دخترانه ۹ کلاسه	۱۰۰۰	۱۳۹۰
۵	کنس پس	خانه محله	۱۹۶	۱۳۸۸
۶	کنس پس	سالن ورزشی	۲۰۰۰	۱۳۹۰
۷	سعدی	خانه محله	۱۹۶	۱۳۸۹
۸	سعدی	کتابخانه	۴۸۵	۱۳۸۹
۹	سعدی	تکمیل سالن ورزشی	-	۱۳۹۰
۱۰	-	آسفالت معابر هر سه محله	۴۶۲۰۰	-
۱۱	مجموع	-	۵۰۹۹۷	-

ظرفیت سازی نهادی و کالبدی در شیراز :

ردیف	نام کلاس	روز	ساعت
۱	خیاطی	شنبه تا چهارشنبه	۱۷:۰۰ الی ۱۸:۰۰
۲	نهیضت سوادآموزی	همه روزه	روزهای زوج صبح ها و روزهای فرد عصرها
۳	نارانان (مسایل اعتیاد)	شنبه	۱۸:۰۰ الی ۱۶:۰۰
۴	بهداشت عمومی و ...	یکشنبه	۱۱:۰۰ الی ۹:۰۰
۵	قرآن	چهارشنبه	۱۸:۰۰ الی ۱۶:۰۰
۶	مشاوره حقوقی	پنجشنبه	۱۱:۰۰ الی ۹:۰۰

ظرفیت سازی نهادی و کابندی در شیراز :

■ از بالا

- ۱- مدرسه ۲۰ کلاسه عباس آباد
- ۲- مدرسه راهنمایی دخترانه ۹ کلاسه فوجه
- ۳- کتابخانه کانی کوزله عباس آباد

نتایج مثبت	کمبودها و ضعف ها
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش مشارکت و مسئولیت پذیری افراد - حمایت از ایجاد تشکل های اجتماعی - فراهم نمودن امکان مشارکت ساکنین در فرآیند تصمیم گیری - برگزاری کلاس های آموزشی - جلب مشارکت مردم در حل مشکلات اقتصادی محله - ایجاد هماهنگی بین سازمان های مختلف - استفاده گروه های مختلف مردم از این مراکز (مانند جوانان، زنان، سالمندان و ...) 	<ul style="list-style-type: none"> - فضای کوچک در اختیار خانه محله - محدود شدن کلاس ها به بانوان - قرار گرفتن در بخش آسیب پذیر محله - نبود وب سایت اینترنتی جهت اطلاع رسانی - نبود فضای کارگاهی برای برقراری برخی از دوره های نیازمند کارگاه

ظرفیت سازی نهادی و کابندی در کرمانشاه :

ردیف	محله	نام پروژه اجرا شده (یا در حال اجرا)	سال شروع	سال خاتمه (یا درصد پیشرفت فیزیکی)
۱	شاطرآباد	احداث شبکه فاضلاب	۱۳۸۶	۱۳۸۸
۲	شاطرآباد	بهسازی معابر	۱۳۸۶	۱۳۸۹
۳	شاطرآباد	احداث پارک پامچال	۱۳۸۶	۱۳۸۹
۴	شاطرآباد	احداث سالن چند منظوره	۱۳۸۶	۱۳۸۹
۵	شاطرآباد	تکمیل سالن فرهنگی - ورزشی	۱۳۸۶	۲۰ درصد
۶	شاطرآباد	تکمیل مرکز پیش دبستانی	۱۳۸۶	۸۷ درصد
۷	شاطرآباد	تکمیل مدرسه راهنمایی	۱۳۸۶	۶۸ درصد
۸	کولی آباد	احداث شبکه فاضلاب	۱۳۸۶	۱۳۸۸
۹	کولی آباد	بهسازی معابر	۱۳۸۶	۱۳۸۹
۱۰	کولی آباد	احداث پارک ستاره	۱۳۸۶	۱۳۸۹
۱۱	کولی آباد	تکمیل درمانگاه	۱۳۸۶	۳۹ درصد
۱۲	کولی آباد	تکمیل کانون پرورش فکری	۱۳۸۶	۸۰ درصد
۱۳	جعفر آباد	احداث درمانگاه	۱۳۸۶	۱۳۸۹
۱۴	جعفر آباد	احداث شبکه فاضلاب	۱۳۸۶	۱۳۸۸
۱۵	جعفر آباد	بهسازی معابر	۱۳۸۶	۱۳۸۹

۱۳۸۹	۱۳۸۶	بهسازی معابر	دولت آباد	۱۶
۱۳۸۹	۱۳۸۶	احداث پیش دبستانی ۳ کلاس شهید بهرامی	دولت آباد	۱۷
۱۳۸۹	۱۳۸۶	احداث کتابخانه اندیشه	دولت آباد	۱۸
۷۵ درصد	۱۳۸۶	تکمیل مرکز آموزش فنی و حرفه ای شماره ۳	دولت آباد	۱۹
۳۵ درصد	۱۳۸۶	تکمیل مدرسه راهنمایی	دولت آباد	۲۰
-	-	-	مجموع	۲۱

احداث درمانگاه کولی آباد:

احداث پیش دبستانی شاطرآباد:

احداث پارک شاطرآباد :

بهسازی معابر و بلوارهای محله دولت آباد:

بهسازی معابر شاطر آباد:

بهسازی معابر محله عباس آباد

■ مدرسه راهنمایی ۹ کلاسه تفتقان سندج

ظرفیت سازی نهادی و کالبدی در سندج

سال	مساحت (متر مربع)	پروژه اجرا شده (یا در حال اجرا)	نام محله	ردیف
۱۳۸۷	۲۴۷۰	دبیرستان دخترانه ۲۰ کلاس	عباس آباد	۱
۱۳۸۸	۱۹۰	کتابخانه شماره ۱	عباس آباد	۲
۱۳۸۸	۲۶۵	کتابخانه شماره ۲	عباس آباد	۳
۱۳۸۷	۱۰۰۶	مدرسه راهنمایی دخترانه ۹ کلاس	فرجه	۴
۱۳۸۷	۹۰۰	مرکز هنری (در حال احداث)	فرجه	۵
۱۳۸۸	۱۰۰۶	مدرسه راهنمایی دخترانه ۹ کلاس	تفتقان	۶
۱۳۸۶	۲۲ (کیلومتر)	احداث و اجرای شبکه آب و فاضلاب (هر سه محله)	-	۷
۱۳۸۸	۱۴۰۰۰	بهسازی معابر (هر سه محله)	-	۸
۱۳۸۷	-	احداث و اصلاح شبکه برق (هر سه محله)	-	۹
-	۱۴۵۸۳۷	-	مجموع	۱۰

توسعه مهارت های پایه در شیراز

نظرات شهروندان در خصوص دوره ها:

ویژگی مثبت این دوره های هزینه های پایین دریافتی برای شرکت کنندگان در کلاس ها است و البته برخی از دوره ها نیز به صورت رایگان برگزار می شود این موضوع سبب می شود همچنان فرزندانمان را برای فراگیری و آموزش به این مراکز بفرستیم. نقدی که به کلاس های آموزشی وارد است پس از هماهنگی نبودن دوره های موجود با نیازهای بازار کار، تبلیغات نامناسب در مورد برگزاری دوره ها است. (تصاویر ۱ تا ۴)

■ دوره پرورش قارچ

■ دوره تعمیر و نگهداری خودرو

■ دوره آموزش تابلوفرش

■ دوره آموزش خیاطی

دوره	تعداد افراد شرکت کننده	درصد از کل شرکت کنندگان	درصد از کل اهالی محل
خیاطی	۸۰	۲۵	۰/۴
پرورش قارچ	۳۲	۱۰	۰/۱۶
تابلوفرش	۶۰	۱۸	۰/۳
تعمیر و نگهداری خودرو	۷۰	۲۲	۰/۳۵
کارآفرینی	۲۰	۷	۰/۱
کریستال باقی	۶۰	۱۸	۰/۳
کل	۳۲۲	۱۰۰	۱/۶۱

توسعه مهارت های پایه در کرمانشاه

سایت کامپیوتر مسجد نورالحسین

مسجد نورالحسین شاطر آباد

■ نمونه ای از اثربخشی دوره های آموزشی

■ پایگاه خدمات اجتماعی دولت آباد

■ برگزاری کلاس های آموزشی در محله

شاطر آباد

توسعه مهارت های پایه در سندج

ردیف	کارگاه	روز	ساعت
۱	صنایع دستی	همه روزه	۱۶ الی ۱۸
۲	مبارزه با ایدز و رفتارهای پر خطر	شنبه تا چهارشنبه	۹ الی ۱۱
۳	ساماندهی اصناف	جمعه ها	۹ الی ۱۱

از پیشنهاداتی که در این زمینه توسعه و بهبود این دوره ها می توان ارائه دارد، احداث یک سازمان محلی هست که بتواند ارتباط خوبی را بین اهالی محل (در سطوح پایین تر) و ارگان های مجری (در سطوح بالاتر) برقرار کند و نیازها و خواسته های مردم را به گوش مسئولین برساند. همانند محلات توانمندسازی شده شیراز که با احداث خانه محله در محلات هدف، این ارتباط را برقرار کرد.

برگزاری دوره های آموزشی قرآنی در محله عباس آباد

مرکز هنری محله فرجه

قرار دادن سرویس برای رفت و آمد به مدرسه قدمی مثبت در راستای توانمندسازی محله عباس آباد

کاهش رفتارهای پرخطر در شیراز

■ دوره های آموزش ارتقا سطح سلامت و پیشگیری از اعتیاد

■ دوره های مشاوره فردی

■ بیمارستان سیار مستقر شده در محله سهل آباد

اورژانس اجتماعی مستقر شده در محله سهل آباد

کاهش رفتارهای پرخطر در کرمانشاه

(تصاویر ۱ تا ۳)

کاهش رفتارهای پرخطر در سنندج

دایر شدن مرکز مشاوره زنان برای پیشگیری از رفتارهای پرخطر در محله عباس آباد

مستقر شدن پزشک خانواده در محله عباس آباد

■ اتاق پزشک و مشاوره رایگان

■ کلینیک مددکاری اجتماعی در دولت آباد

■ برگزاری دوره های آموزشی در محلات هدف

کاربرد روشهای نوین مدیریتی با تاکید بر مشارکت
مردم در پروژه های بهسازی و بازسازی
باقتهای فرسوده شهری

دکتر سید جواد حسینی عضو هیات علمی دانشگاه
و مشاور اجتماعی نوسازی بافتهای فرسوده شهری

آشنایی با مفاهیم پایه شهرسازی در بهسازی
شهری

شرکت عمران و مسکن سازان استان فارس

آبان ماه ۱۳۸۹

در شهر شیراز سمینارها و کارگاه های آموزشی برای مدیران شهری در زمینه های بافت های فرسوده، سکونتگاه های غیررسمی، بهسازی و نوسازی شهری و ... برگزار شده است:

- کارگاه آموزشی ویژه مدیران و کارشناسان بافت فرسوده استان فارس
- دوره آموزشی روش جلب مشارکت شهروندان در نوسازی بافت های فرسوده
- کارگاه آموزشی آشنایی با مفاهیم پایه شهرسازی در بهسازی شهری
- سمینار نقش انبوه سازان در ساخت و ساز بافت های فرسوده

آموزش در کرمانشاه

در زمینه آموزش شهروندان به عنوان مثال در محله شاطرآباد طی جلساتی که با مردم در مسجد نورالحسین برگزار شد، در خصوص حقوق شهروندی و همچنین جلساتی با مجریان و مسئولین به منظور نیازسنجی برای تعریف پروژه راهکارهایی ارائه شد.

آموزش در سنندج

در شهر سنندج نیز در زمینه آموزش مدیران و تسهیلاتگران، اقدامات زیادی صورت نگرفته است، ولی کارگاه‌هایی توسط شرکت عمران و مسکن سازان استان کردستان در زمینه آموزش کارکنان و مجریان برگزار می‌شود، همانند نشست تخصصی آموزش مدیران دستگاه‌های اجرایی و همچنین نشست تخصصی تحلیل و بررسی ضوابط و مقررات طرح تفصیلی در محدوده بافت فرسوده شهر سنندج.

بانک پذیری در شیراز

- اعطای وام در ارتباط با اشتغال صورت می‌گیرد.
- در محله کتس بس (مهدی آباد) حدود ۶۹ نفر وام اشتغال داده شده است.
- اگر خانه اهالی و محله آن‌ها جز مصوبه بافت‌های فرسوده حساب شود، می‌توانند

با مراجعه به شرکت عمران و مسکن سازان استان فارس، از وام های نوسازی بافت های فرسوده نیز بهره ببرند.

چرا نوسازی بافت های فرسوده شهری؟

- بیشگیری از خسارت های جانی و مالی
- زیباسازی چهره شهر و محله
- رفع معضلات اجتماعی، فرهنگی، امنیتی و بهداشتی

دستورالعمل دریافت وام
در بافت های فرسوده شهری و کمک ودیعه مسکن موقت

در صورت بروز هر گونه مشکل با ما تماس بگیرید

نشانی: بلوار معالی آباد - جنب معابرات شهید دستغیب - صندوق پستی: ۷۱۴۵۰-۸۸۵
تلفن: ۰۷۱۱-۲۲۶۲۰۰-۸-۲۲۶۱۲۴۰
فارسا: www.msfars.com
راینامه: info@msfars.com
سامانه پیام کوتاه: ۲۰۰۰۸۲۴۱
روابط عمومی شرکت عمران و مسکن سازان استان فارس

مشارکت در شیراز

اقدامات نوآیندسازی در سکوئنگاه های غیر ریسکی
شیراز

مهدی ابادکنسیس
سهیل یاد
سعیدی

گفتگو با سوزن آفرینان و سوزن آفرینان

اقدامات نوآیندسازی در سکوئنگاه های غیر ریسکی
شیراز

مهدی ابادکنسیس
سهیل یاد
سعیدی

گفتگو با سوزن آفرینان و سوزن آفرینان

- انجام نظر سنجی در سطح محلات
- برگزاری جلسات مردمی با حضور نمایندگان دولتی
- انجام تبلیغات پیش از آغاز فعالیت های فرهنگی و اجتماعی و جلب مشارکت های مردمی
- نیازسنجی در خصوص دوره های آموزشی برای کودکان و برگزاری کلاس های تقویتی

نتایج مثبت ناشی از مشارکت در محلات شیراز:

مشارکت در کرمانشاه

- تشکیل جلسات و بحث های متمرکز بین معتمدین محلی و اعضای شرکت عمران و مسکن سازان استان.
- در محله شاطرآباد در هر بلوک یا هر محله از این منطقه یک معتمد شناسایی شده و جلساتی با این معتمدین محلی در مسجد نورالحسین تشکیل شده است.
- جلساتی نیز با جوانان دختر و پسر این محله برگزار شد و از آن ها خواسته شد طی یک رای گیری به منظور پیگیری امورات مربوط به محله و همچنین نیازهای آموزشی، فرهنگی، ورزشی و ... شورایار محله را انتخاب نمایند تا بتوان با مشارکت ساکنین این محله در پیشبرد اهداف و بهبود وضعیت محله قدم موثرتری برداشت.

مشارکت در سنندج

در شهر سنندج، در تحقیقی که توسط مهندسان مشاور بوم نگار پارس انجام شد، حدود ۵۹ درصد افراد در جریان مشکلات محله بوده اند و نسبت به آن حساسیت لازم را نشان می دادند و تصمیم گیرندگان محله را می شناسند و در حل مشکلات مشارکت داشته اند و یا در جریان حل این مشکلات قرار گرفته اند.

اثرات و نتایج اقدامات توانمندسازی در شیراز:

ردیف	پروژه اجرا شده	نتایج	اثرات
۱	خانه محله	استفاده بخش های مختلف مردم از این مراکز (مانند جوانان، زنان، سالمندان) افزایش ساعات فراغت جوانان افزایش مشارکت و مسئولیت پذیری افراد حمایت از ایجاد تشکل های اجتماعی فراهم نمودن امکان مشارکت ساکنین در فرآیند تصمیم گیری برگزاری کلاس های آموزشی جلب مشارکت مردم در حل مشکلات اقتصادی محله ایجاد هماهنگی بین سازمان های مختلف	بهبود انسجام اجتماعی افزایش حس مشارکت مردم گزینه ای برای گذران اوقات فراغت و تفریح به ویژه برای جوانان کاهش رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی افزایش دخالت مدیریت محلی در برنامه ریزی ها حمایت از تشکل های به وجود آمده افزایش حس تعلق خاطر نسبت به محله خود ارتقاء سطح آگاهی مردم افزایش نظم و امنیت در سطح محله کارآفرینی ساکنان بهبود مدیریت محل گزینه ای برای گذران اوقات فراغت و تفریح به ویژه برای جوانان
۲	سالن ورزشی	بهره برداری از فضاهای ورزشی افزایش سرانه ورزشی	ارتقاء سطح سلامت عمومی افزایش استفاده از فضاهای ورزشی
۳	مدرسه	افزایش حضور در مدارس ارتقاء سطح سواد عمومی	بهبود سطح یادگیری فراهم آوری تدارکات برای ورود به بازار کار
۴	آسفالت معابر	دسترسی بهتر کاهش مشکلات بهداشتی با شبکه معابر تمیزتر	افزایش قیمت واحدهای مسکونی افزایش تمایل به بهسازی واحدهای مسکونی
۵	دوره های آموزشی	افزایش مشارکت مردم آموزش مهارت های اشتغال و کارآفرینی آموزش ساکنان در خصوص نحوه کارآفرینی جلب مشارکت مردم در حل مشکلات اقتصادی محله استفاده بخش های مختلف مردم از این مراکز (مانند جوانان، زنان، سالمندان)	ارتقاء سطح آگاهی مردم کارآفرینی ساکنان کاهش سطح هزینه های خواروار و افزایش بهره وری ایجاد توانایی اشتغال زایی در ساکنین بهبود سطح یادگیری فراهم آوری تدارکات برای ورود به بازار کار کاهش رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی

اثرات و نتایج اقدامات توانمندسازی در کرمانشاه:

ردیف	پروژه اجرا شده	نتایج	اثرات
۱	احداث شبکه فضلاب	دلگرمی ساکنین این محلات نسبت به توجه مسئولین به محیط زیست و بهداشت عمومی آن ها و استقبال ساکنین محلات دیگر نسبت به ایجاد پروژه های مشابه در آن محلات	از بین رفتن مشکلات بهداشتی و زیست محیطی
۲	بهبودی معابر	کاهش مشکلات بهداشتی و کاهش مشکلات عبور و مرور و دسترسی بهتر	ایجاد حس مسئولیت پذیری نسبت به پاکیزه نمودن و پاکیزه نگه داشتن محله توسط ساکنین
۳	احداث پارک	افزایش سرانه فضای سبز و فراهم شدن فضای مناسبی برای گذراندن اوقات فراغت ساکنین	کاهش فشارهای روحی و روانی که به لحاظ اقتصادی، اجتماعی، مسکن و ... به دوش ساکنین این محلات است با رسیدن به آرامش نسبی در این مکان
۴	کانون پرورش فکری	آموزش مسائل تربیتی، فرهنگی، اجتماعی به کودکان و نوجوانان این مناطق	ارتقای سطح فرهنگ، دانش و شخصیت اجتماعی
۵	احداث کتابخانه	از بین رفتن یکی از کانون های ناهنجاری های اجتماعی در این مناطق	ارتقای سطح فرهنگ کتاب خوانی در این مناطق و ایجاد شرایط و محیطی آرام برای علاقه مندان به مطالعه که در محیط خانه این شرایط برای آنها فراهم نمی باشد
۶	احداث مرکز آموزش فنی و حرفه ای	یادگیری مهارت و تخصص و اشتغال زایی	پایین آمدن آمار ناهنجاری های اجتماعی شامل دزدی، فروش مواد مخدر، شغل های کاذب، تکدی گری
۷	احداث پیش دبستانی و مدرسه راهنمایی	افزایش سرانه آموزشی و افزایش سطح سواد	ایجاد فرهنگ سواد آموزی که با افزایش سرانه فضای آموزشی و پایین آمدن سرانه جمعیت در هر کلاس آموزش بهتر صورت خواهد گرفت
۸	احداث سالن ورزشی	افزایش سرانه ورزشی	ایجاد سلامت جسمی، روحی و روانی در منطقه

اثرات و نتایج اقدامات توانمندسازی در سندج:

ردیف	پروژه اجرا شده	نتایج	اثرات
۱	احداث دبیرستان دخترانه	افزایش سرانه آموزشی و افزایش سطح سواد	ایجاد فرهنگ سواد آموزی که با افزایش سرانه فضای آموزشی
۲	احداث کتابخانه	از بین رفتن یکی از کانون های ناهنجاری های اجتماعی در این مناطق	ارتقای سطح فرهنگ کتاب خوانی در این مناطق و ایجاد شرایط و محیطی آرام برای علاقه مندان به مطالعه
۳	احداث و اجرای شبکه آب و فاضلاب	عدم وجود بوهای نامطبوع ناشی از شبکه فاضلاب فرسوده	افزایش سلامت عمومی ساکنان و کاهش آلودگی مخرب زیست محیطی
۴	احداث مدرسه راهنمایی دخترانه	افزایش سرانه آموزشی و افزایش سطح سواد	ایجاد فرهنگ سواد آموزی که با افزایش سرانه فضای آموزشی
۵	احداث مرکز هنری	یادگیری مهارت و تخصص و افزایش ساعات فراغت جوانان	گزینه ای برای گذران اوقات فراغت و تفریح به ویژه برای جوانان و همچنین کاهش رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی

ارزیابی محلات پایلوت سه شهر بر اساس معیارها و شاخص ها:

ردیف	معیار	شاخص (سنجه)	محلات پایلوت		
			شیراز	کرمانشاه	سندج
۱	توجه به گروه های مختلف اجتماعی در وجود برنامه های توانمندسازی خاص برای بانوان، کودکان، جوانان و سالمندان	بانک پذیر کردن اجتماع محلی	**	-	-
۲		اعطای وام برای مصارف مختلف مسکن	*	*	*
		توجه به توانمندسازی اقتصادی	ایجاد تعاونی ها	**	-
۳	مشارکت ساکنان در زمینه فرآیند برنامه ریزی و طرح ریزی	کنترل مشاغل غیررسمی و غیرقانونی	-	*	-
		Focus Group	**	**	*
		مشاورت ساکنان در زمینه فرآیند برنامه ریزی و طرح ریزی	**	*	*
۴	توانمندسازی در جهت کاهش مخاطرات طبیعی	دارا بودن حق اعتراض	**	**	**
		بهبود مسکن	-	*	-
		مقاوم سازی مسکن	-	*	-

۵	کاهش فقر	کار آفرینی	*	*	*
		افزایش خدمات پایه	*	*	*
		کاهش شعاع دسترسی	**	*	*
۶	توجه به توانمندسازی کالبدی	افزایش سرانه ها	**	*	*
		کیفیت ساخت فضاهای خدماتی	-	-	-
		گروه های مختلف متخصصان	*	*	-
۷	توجه به مشارکت و تعامل مردم و متخصصین	وجود مکانی جهت تعامل مردم و متخصصان	*	*	-
		بهبود جمع آوری زباله	**	*	-
		بهداشت فردی و اجتماعی	*	*	*
		استقرار پایگاه بهداشتی و اورژانس اجتماعی	**	*	*
۸	توجه به بهداشت محیط و حفظ محیط زیست و فعال سازی جامعه	بهبود امکانات ورزشی	**	*	*
		دفع آب های سطحی	**	**	*
		بهبود سیستم فاضلاب	**	**	*
		NGO ها و CBO ها	*	-	-
		وجود خانه محله	**	-	-
۹	مشارکت ساکنان در مدیریت بهسازی	وجود شوراهای و شورایی های منتخب	*	*	-
		وجود نهادهای سستی	-	-	-
		نظارت شهروندان	*	-	**
۱۰	توجه به توانمندسازی فرهنگی	وجود خانه های مشارکت فرهنگی	-	-	-
۱۱	توانمندسازی در زمینه مهارت های پایه و کار آفرینی	وجود دوره های کار آفرینی	**	-	-
		پوشش کمی شرکت کنندگان در دوره ها	*	-	-
		کنترل آسیب های اجتماعی	*	*	*
۱۲	توجه به توانمندسازی اجتماعی	سواد آموزی ساکنان	*	-	-
		کاهش رفتارهای پرخطر	*	*	*
		وجود مکانی جهت آموزش مردم	**	-	-
۱۳	توجه به آموزش مردم و مسئولان	تنوع کلاس های آموزشی	**	-	-
		تعداد شرکت کنندگان	*	-	-
		وجود کارگاه های آموزشی برای مسئولان	*	**	**
۱۴	توجه به توانمندسازی ساکنان در زمینه مسکن	اعطای وام پارانه ای	**	**	**
		نمره به دست آمده (از ۱۶۰)	۱۰۰	۶۴	۵۰

راهکارها و راهبردهای عملیاتی :

راهکارهای عملیاتی در حوزه ظرفیت سازی نهادی و کالبدی:

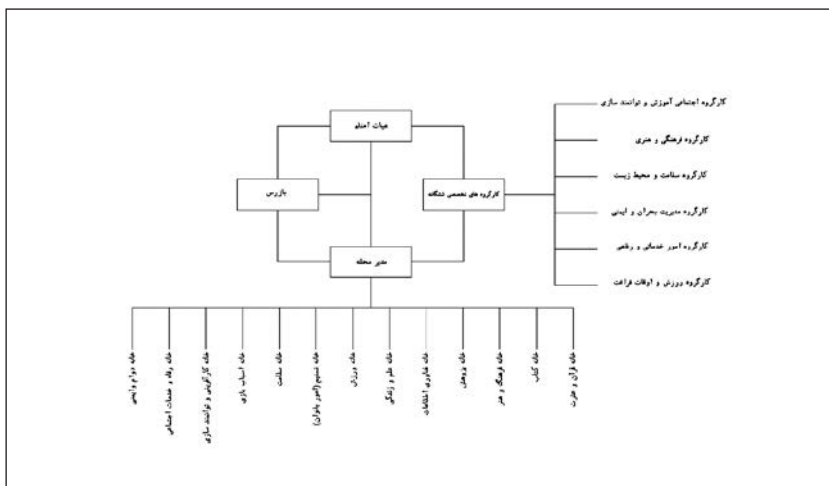
■ یکی از ایده های عملیاتی شده در زمینه ایجاد ظرفیت های نهادی، احداث سرای محله می باشد. برای سراهای محلات ساختار سیزده گانه ای در زمینه های مختلف تعریف شده که تمامی بخش های آن توسط افراد محلی هدایت می شود. این خانه ها عبارتند از؛ خانه کارآفرینی و توانمندسازی، خانه قرآن و عترت، خانه رفاه و خدمات اجتماعی، خانه فناوری اطلاعات، خانه سلامت، خانه اسباب بازی، خانه دوام و ایمنی، خانه ورزش، خانه علم و زندگی، خانه تسنیم، خانه کتاب، خانه فرهنگ و هنر و خانه پژوهش

■ کمک به ساکنین محلی برای تشکیل NGOهای سلامت.

■ تشکیل هیات امنای محلی در سطح محلات سکونتگاه های غیررسمی

■ ساماندهی بخش های مختلف تولیدی در قالب تشکل ها و اتحادیه های تعاونی و شوراهای تخصصی محصولات کشاورزی، فلزات، حمل و نقل، نان، سیمان، صنایع دستی ...

راهکارهای عملیاتی در حوزه ظرفیت سازی نهادی و کالبدی:

راهکارهای عملیاتی در حوزه ظرفیت سازی نهادی و کالبدی:

- تشکیل کارگروهی برای مدیریت محله.
- حمایت از تشکل های مردمی موجود.
- پشتیبانی و ترغیب ساکنان برای تشکیل گروه های داوطلبانه.
- تشکیل شوراهای منتخب محلی.
- تشکیل شهرداری ویژه نواحی اسکان غیررسمی.
- ایجاد ارتباط با همکاران بین المللی توسعه، می تواند برای تشکل های داوطلب سودمند باشد.
- تشکیل و حمایت از صندوق های قرض الحسنه در سطح محلات.
- سرزنده سازی محله از طریق توسعه فعالیت ها در فضاهای باز مجاور مرکز اجتماعی محله و سایر فضاهای محله
- توجه به اصول طراحی شهری خصوصاً در جزئیات ساختمان به منظور افزایش حس تعلق ساکنین.
- طراحی و برنامه ریزی ضابطه مند عرصه عمومی و خصوصی.
- تعریض معابر با رعایت سلسله مراتب حرکتی و آسفالت و ارتقای کیفیت این دسترسها.
- ارتقای شبکه های زیربنایی و خدمات رسانی از قبیل شبکه فاضلاب، تأسیسات گاز، برق، تلفن و ...
- آسفالت روکش معابر از طریق حمایت بخش دولتی یا شهرداری و با استفاده از نیروی کار ساکنان.
- منظور استفاده از مبانی و اصول طراحی فضاهای قابل دفاع (CPTED) برای کاهش میزان جرمخیزی.

راهکارهای عملیاتی در حوزه توسعه مهارت های پایه:

- فرهنگ سازی از طریق آموزش کارآفرینی و تربیت کارآفرینان جوان
- توسعه مهارت های هنری
- ایجاد مراکز اطلاع رسانی
- تشکیل کلاس های کارآفرینی و توسعه مشاغل خانگی
- انجام نیازسنجی برای برگزاری دوره های مهارتی و آموزشی
- گسترش فرهنگ کارآفرینی و کسب و کارهای خانگی در دو بخش دولتی و تعاونی
- تشکیل صندوقهای حمایت از کسب و کارهای خانگی و سرمایه گذاری خطر پذیر در این زمینه
- حمایت های حقوقی و معنوی دولت از صاحبان کسب و کارهای خانگی
- ایجاد بازارچه های خیریه
- ایجاد فروشگاه های آنلاین
- تاسیس پرورشگاه های کسب و کار کوچک، راهکاری برای توسعه کارآفرینی

کارآفرینی از طریق ساخت تابلو با دکمه و مجسمه هایی با شیشه :

توسعه و ترویج مشاغل خانگی:

اولویت های درجه سوم	مشاغل خانگی	اولویت های درجه دوم	مشاغل خانگی	اولویت های درجه نخست	مشاغل خانگی
۳	بازاریابی اینترنتی و تلفنی	۲	پرورش پرندگان زینتی	۱	پرورش قارچ خوراکی
۳	خدمات ماکت سازی	۲	تولید حجم های سنگی	۱	خدمات سبزی خورد کتی
۳	خدمات ترمیم عکس	۲	خدمات آمارگیری و جمع آوری اطلاعات	۱	تولید گل های مصنوعی
۳	خدمات طراحی کارت های تبلیغاتی	۲	خدمات بسته بندی کالا، اقلام و هدایا	۱	خدمات تایپ و ICDL
۳	اورژانس تلفن همراه و رایانه	۲	حکاکی روی فلز	۱	خدمات نظافت خانگی و ادارات
۳	طراحی و چاپ روی تی شرت	۲	خدمات مشاوره و نگهداری فضاهای سبز	۱	خدمات سفره آرایی
۳	خدمات گرافیکی و بنرهای تبلیغاتی	۲	خدمات نظرسنجی و نگرش سنجی	۱	خدمات گلدوزی و تکه دوزی
۳	تولید انواع کیف و ساک های دستی	۲	تولید انواع نان و شیرینی های سنتی	۱	خدمات تکلیف بافی و فرش بافی
-	-	۲	تعمیر انواع موبایل	-	-
-	-	۲	تولید غذاهای آماده	-	-
-	-	۲	خدمات خرید خانگی	-	-

راهکارهای عملیاتی در حوزه کاهش رفتارهای پر خطر و آسیب های اجتماعی:

- شناخت موقعیت های تهدید کننده با همکاری مردم و برنامه ریزی در جهت دفع آن ها
- احداث ایستگاه های پلیس برای پیشگیری، مهار و کاهش جرائم در تعامل با شهرداری در نقاط جرم خیز و آلوده محلات
- بهره گیری از نهادهای مردمی و مذهبی همانند هیات امنای مساجد، ریش سفیدان محلی و بسیج در سطوح مختلف به صورت سازمان یافته
- گشت زنی مفید با بهره گیری از امکانات موجود در ساعات جرم خیز،
- استاندارد سازی رفتارهای سازمانی کارکنانی که با ساکنان این گونه سکونت گاه ها در ارتباط هستند،
- اختصاص پزشک رایگان به محلات مورد نظر،
- ارائه خدمات به کودکان بی سرپرست یا بد سرپرست
- برگزاری دوره های آموزشی مرتبط با کاهش رفتارهای پر خطر و آسیب های اجتماعی به صورت مداوم و دوره ای
- بهبود روشنایی معابر در جهت کاهش جرم و جنایت در شب
- بهبود وضعیت کف سازی معابر،
- ایمن سازی تمامی پنجره های رو به خیابان
- برقرار کردن واحدهای اورژانس اجتماعی

مجموعه خدماتی که توسط این مراکز ارائه می شود عبارتند از:

- ۱- معرفی خدمات سازمان بهزیستی به تماس گیرندگان
- ۲- اعزام واحد سیار اورژانس اجتماعی به محل مورد نیاز
- ۳- ارائه راهنمایی لازم به مراجعان
- ۴- ارجاع مراجعان به مراکز تابعه سازمان (توان بخشی، پیشگیری و اجتماعی)
- ۵- ارجاع افراد به مرکز مداخله در بحرانهای فردی، خانوادگی و اجتماعی

(اورژانس اجتماعی)

راهکارهای عملیاتی در حوزه آموزش:

- برگزاری دوره های آموزش شهروندی به منظور آشنایی شهروندان با حقوق شهروندی
- ارائه آموزش های ایمنی به شهروندان
- آموزش مردم در گروه های مختلف سنی برای تغییر نگرش نسبت به بافت های فرسوده

- مبدل ساختن شهروندان به تسهیلگران
- بهبود کیفیت آموزش فنی و حرفه ای از طریق: بازنگری در نیازسنجی های آموزشی کاربردی بودن آموزش ها

- انعطاف پذیری و تنوع بخشی به آموزش ها
- ایجاد مراکز مهارت آموزی در کنار تحصیل
- آموزش اعضای شوراها با ماهیت مشکل مدار
- تأسیس خانه کتاب در سطح محلات (تصاویر ۱ تا ۳)

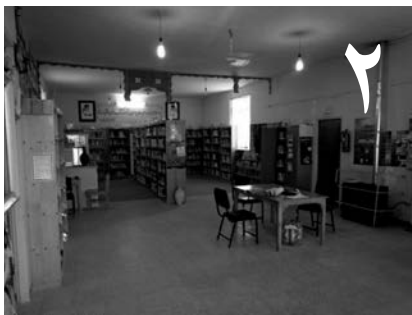
خانه کتاب با این اهداف پیش می رود:

- ۱- نهادینه شدن کتاب خوانی در میان شهروندان
- ۲- رشد کمی و کیفی شاخص های مطالعات و موارد اطلاع رسانی در محله
- ۳- قرار گرفتن کتاب در سبز هزینه شهروندان محلات
- ۴- رشد و ارتقای فرهنگ کتاب خوانی و افزایش علاقه و انس به کتاب در خانواده

تشکیل و احداث خانه فناوری اطلاعات (IT) در سطح محلات:

خانه های IT می توانند دارای کانون های زیر باشند:

- ۱- کانون بازی های یارانه ای؛
- ۲- کانون وبلاگ نویسی؛
- ۳- کانون برنامه نویسی موبایل؛
- ۴- کانون توسعه مهارت های رایانه ای؛

۵- کانون طراحان گرافیک؛

۶- کانون رسانه های دیجیتال؛

۷- کانون ربایک؛

راهکارهای عملیاتی در حوزه بانک پذیری:

- تشکیل گروه های کارآفرین و آموزش بانک پذیری
- ایجاد صندوق های محلی (مالیه خرد): صندوق های مالی محلی به عنوان سازمان دهنده و جمع کننده توان مالی خرد و پس اندازهای اعضا ایجاد می شود تا بنیه مالی محلی برای بانکداری پیوندی را تحقق بخشند. بایستی ابتدا پیش نیازهای لازم برای تشکیل صندوق های محلی فراهم آید و سپس این صندوق های ایجاد گردند.
- اجرای بانکداری پیوندی و ارائه خدمات توسعه کسب و کار

راهکارهای عملیاتی در حوزه جلب مشارکت مردمی:

- واگذاری نگهداری از اموال عمومی و فضاهای شهری به ساکنان سکونت گاه های غیر رسمی
- واگذاری مکان های عمومی مانند پارک محله یا ساختمان های محلی مانند خانه محله به داوطلبان محلی که زیر نظر شوراییاری ها فعالیت کنند و مورد تأیید آنها باشند
- افزایش شاخصهای آموزش از طریق بهره گیری از نیروهای محلی و ساماندهی آنان در فضاهای آموزشی محلی
- احترام به عقاید جوانان در عرصه مشارکت و تصمیم گیری برای محلات
- برگزاری جلسات رسیدگی به اعتراضات مردمی
- توجه به گروه های بازنده پروژه های عمرانی و شهری و اخذ تصمیمات مناسب
- ارائه توضیحات کامل و جامع در مورد پروژه در حال انجام به مردم
- پیاده ساختن پروژه های کوچک عمرانی برای ملموس شدن نتایج طرح ها و در نتیجه جلب اعتماد ساکنین
- استفاده از نیرو های محلی
- اطلاع رسانی در مورد فرهنگ ها و قومیت های مختلف ساکن در محلات
- جلب معتمدین محلی و کمک خواستن از آن ها
- بهره گیری از تسهیلمان زن یا وجود حداقل یک زن در شورای محلی به منظور افزایش انگیزه مشارکت در زنان
- تسهیلمان و مجریان پروژه های عمرانی می بایست در مساجد و هیئت های مذهبی که محل تجمع گروه های محلی است، جلساتی را با ساکنان محلی ترتیب دهند. از سویی دیگر کمک مالی شهرداری ها به مساجد با هدایت دفاتر تسهیلمگری سبب می شود که مساجد به عنوان مرکز فعالیت های گسترده فرهنگی مبدل شوند.
- پوشش خبری گسترده برنامه ها و در جریان گذاشتن روند کار با مردم محلی

- سازماندهی امنیت محلی با مشارکت مردم و سازمان های دست اندر کار کلیدی
- هدفمند شدن تشکل های مردمی و داوطلبانه زیر نظر خانه محله
- تشکیل جلسات عمومی به صورت منظم بین مردم و مسئولین
- انجام نظرخواهی به صورت منظم و اعمال واقعی نظرات آنان
- مسابقه ایده ها برای دریافت ایده های برتر و اهدا جایزه به این ایده ها
- تشکیل گروه های مشورت با شهروندان
- برگزاری روز ملاقات با مسئولین محلی
- فراخواندن مقامات محلی برای افزایش اعتماد ساکنان به طرح ها و پروژه های اجرایی

جدول سوات در زمینه ظرفیت سازی نهادی و کالبدی			
تهدید	فرصت	ضعف	قوت
- احتمال کم شدن مراجعه کنندگان به خانه های محله به دلیل عدم اطلاع رسانی و عدم تبلیغات	- امکان ارتقا ارتباط بین سازمان ها با یکدیگر و ارتباط سازمان ها با شهروندان	- عدم وجود مراکز اقتصاد مشاغل خانگی در محلات سعدی و مهدی اباد در شیراز	- وجود خانه محله (در محلات هدف شیراز)
- احتمال کاهش یا در دسترس نبودن آمارهای مرتبط با مشاغل خانگی	- امکان تقویت نهاد شوراباری ها در مدیریت محله های هدف	- فضای کوچک خانه محله (در محله سهل آباد شیراز)	- وجود مرکز اقتصاد مشاغل خانگی (در محله سهل آباد شیراز)
- امکان کاهش مراجعه به خانه محله با توجه به قرار گیری این مکان در مکانی نا امن (محله سهل آباد شیراز)	- امکان ایجاد نهاد مدیریتی محلی قوی	- برخوردار نبودن خانه های محله از وب سایت (کرمانشاه و سنندج)	- وجود صندوق های قرض الحسنه
	- امکان ایجاد خانه های محله (در محلات سنندج و کرمانشاه)	- عدم وجود خانه های محله (در محلات هدف کرمانشاه و سنندج)	- وجود تشکیلات شوراباری در محله ها
		- ناکافی بودن همکاری بین بخشی سازمان های مرتبط بدلیل عدم وجود سازمان های محلی (در محلات هدف کرمانشاه و سنندج)	- وجود تعاونی ها (در محلات هدف شیراز)
			- تأسیس پایگاه خدمات اجتماعی (در محله دولت آباد کرمانشاه)
			- برخورداری محلات از فرهنگسرا و کتابخانه
			- وجود زمین ورزشی در محلات
			- حضور فعال معتمدان محلی در حل مسائل محله ها
			- بهره گیری از نهاد های سنتی (کرمانشاه)

جدول سوات در زمینه کاهش رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی			
تهدید	فرصت	ضعف	قوت
<p>- گرایش نوجوانان به سمت رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی به دلیل نبود محلی جهت گذران اوقات فراغت</p> <p>- احتمال تداوم عدم بهبود در وضعیت سیستم روشنایی محلات</p> <p>- تداوم عدم بهره برداری زمین های متروکه و خالی</p> <p>- احتمال تداوم در عدم شناسایی نقاط جرم خیز</p>	<p>- امکان کاهش بزهکاری و رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی</p> <p>- امکان ارتقا سطح امنیت در محلات از طریق سازمان های مربوطه</p> <p>- امکان ارتقای بهداشت محله و خانواده</p> <p>- کاهش معنادار در سطح محلات</p>	<p>- مقطعی بودن اقدامات در جهت جلوگیری از رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی (در محلات هدف کرمانشاه و سنندج)</p> <p>- نبود بودجه برای برگزاری کلاس های آموزشی مرتبط با رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی</p> <p>- عدم همکاری مناسب سازمان بهزیستی</p> <p>- عدم وجود محلی جهت گذران اوقات فراغت برای نوجوانان (در محلات هدف سنندج)</p>	<p>- وجود کلاس های مشاور خانواده</p> <p>- وجود پزشک خانواده به صورت رایگان</p> <p>- برگزاری دوره های آموزشی مرتبط با رفتارهای پرخطر و آسیب های اجتماعی</p> <p>- تربیت مربی جهت آموزش آسیب های اجتماعی</p> <p>- وجود اورژانس اجتماعی (در محله سهل آباد شیراز)</p>

جدول سوات در زمینه آموزش			
تهدید	فرصت	ضعف	قوت
<p>- کاهش متقاضیان کلاس های آموزشی بدلیل نبود تبلیغات و اطلاع رسانی دقیق</p> <p>- نا کافی بودن انگیزه بین ساکنین به دلیل تداوم نداشتن کلاس های آموزشی</p> <p>- منحل شدن کلاس های آموزشی به دلیل عدم تبلیغات و شرکت نکردن شهروندان</p>	<p>- افزایش سطح سواد و تحصیلات ساکنان</p> <p>- ارتقا سطح آگاهی مردم</p> <p>- ارتقا سطح کیفیت زندگی مردم</p> <p>- بهبود وضعیت جوانان و زمان های فراغت آنان</p>	<p>- عدم توجه به نیازسنجی آموزشی</p> <p>- محدود بودن کلاس ها برای بانوان</p> <p>- نبود فضاهای کارگاهی برای برخی از دوره های آموزشی</p> <p>- نبود کلاس های جانبی (در محله دولت آباد کرمانشاه)</p> <p>- نبود کلاس های آموزشی (در محله عباس آباد سنندج)</p> <p>- نبود بودجه برای برگزاری کلاس ها (در محلات هدف کرمانشاه)</p> <p>- عدم مستمر بودن کلاس های آموزشی</p> <p>- مدیران و تسهیگران (در محلات هدف کرمانشاه و سنندج)</p>	<p>- وجود کلاس های نهضت سواد آموزی</p> <p>- وجود دوره های آموزش فنی و حرفه ای، بهزیستی و کمیته امداد</p> <p>- هزینه های پایین دریافتی جهت کلاس های آموزشی</p> <p>- وجود سمینارها و کارگاه های آموزشی ویژه مدیران (در محلات هدف شیراز)</p> <p>- وجود دوره های آموزشی روش جلب مشارکت شهروندان در طرح های شهری (در محلات هدف شیراز)</p> <p>- وجود دوره های آموزشی مجازی (در محلات هدف شیراز)</p>

جدول سوات در زمینه بانک پذیری

تهدید	فرصت	ضعف	قوت
<p>تداوم حجم پایین نقدینگی و گردش مالی به دلیل عدم تاسیس موسسات مالی</p> <p>امکان عدم ایفای تعهدات به وسیله نهاد های خاص</p> <p>امکان افزایش تدریجی بروکراسی اداری برای گرفتن وام ها</p>	<p>اطلاع رسانی مسئولین در جهت امکان دریافت وام</p> <p>احتمال افزایش وجود سرمایه اجتماعی که باعث می شود افراد به نهادهای مالی و اعتباری محلی اعتماد کنند.</p> <p>امکان ارتباط بین آموزش ها و دریافت وام</p> <p>اعطای وام های بانکی قرض الحسنه با دوره بازپرداخت بلند مدت و کم بهره</p> <p>امکان استفاده از مدل گروه های منسجم (پرداخت وام به فرد در گروه و تعهد مشترک گروه)</p>	<p>متوقف شدن وام های قرض الحسنه (در محلات هدف کرمانشاه)</p> <p>کوتاه مدت بودن مهلت باز پرداخت وام ها (در محلات هدف شیراز)</p> <p>پایین بودن نرخ وام ها (در محلات هدف سنندج)</p> <p>عدم ایجاد تعاونی (در محلات هدف کرمانشاه و سنندج)</p>	<p>اعطای وام های اشتغال با بهره کم</p> <p>وجود صندوق های قرض الحسنه محلی در محلات</p> <p>فعال بودن صندوق های قرض الحسنه (در محلات هدف شیراز و سنندج)</p> <p>اعطای وام برای مصارف مختلف مسکن در محلات</p>

جدول سوات در زمینه مشارکت

تهدید	فرصت	ضعف	قوت
<p>بی اعتمادی مردم به وعده ها و برنامه های مسئولان شهر</p> <p>عدم مشارکت شهروندان بدلیل عدم اطلاع رسانی مسئولین از پروژه های اجرایی</p>	<p>ارتقای حس تعلق به مکان</p> <p>جلب مشارکت مردم در حل مشکلات اقتصادی محله</p> <p>ارتقای همکاری مردم با نهادها و سازمان های مربوطه</p>	<p>عدم توجه به نیازهای مردم محله و نظر خواهی از آنان</p> <p>عدم اطلاع رسانی مسئولین از پروژه های اجرایی</p> <p>عدم مشارکت مسئولین و مردم در طرح های توانمند سازی (در محلات هدف کرمانشاه)</p>	<p>افزایش مشارکت و مسئولیت پذیری در محلات</p> <p>وجود ارتباط نزدیک مسئولین با ساکنین محلات (در محلات هدف شیراز)</p> <p>وجود هماهنگی بین سازمان های مختلف (در محلات هدف شیراز)</p> <p>حمایت شهروندان از طرح های اجرایی در صورت اطلاع</p> <p>وجود مشارکت مالی ساکنان در فعالیت های عمرانی محله (در محلات هدف سنندج)</p>

منابع:

- ابراهیمی مجرد مانا، مجابی محمد امین، توانمندسازی و ایمن سازی ساختار اجتماعی بافت های شهری، دانشگاه علم و صنعت ایران، مقاله پژوهشی، ۱۳۸۹.
- آخوندی، عباس و همکاران، نیازسنجی آموزشی شهرداری ها به منظور بهسازی سکونتگاه های غیررسمی در ایران؛ مطالعه موردی: بندرعباس، تبریز، زاهدان، سنندج و کرمانشاه، نشریه مدیریت شهری و روستایی، شماره ۲۷، سال نهم، ۱۳۹۰.
- آشنایی با برنامه عمران سازمان ملل متحد در جمهوری اسلامی ایران، بی تا، تهران، ۱۳۸۸.
- اسماعیلی، نازنین، بررسی و ارزیابی تاثیر کیفیت محیط بر میزان جرایم شهری، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، راهنما: دکتر محمد شیخی، مشاور: دکتر نوید سعیدی رضوانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ۱۳۸۸.
- اعظمی، طاهره، «بررسی ساز و کارهای توسعه بانک پذیری زنان روستایی شهرستان کرج»، دانشگاه تهران، بهمن ماه ۱۳۸۹.
- آمارتیا سن، توانمندی و رفاه، ترجمه حمیدرضا فرشیدورد، راهبرد یاس، شماره ۱۳، بهار ۱۳۸۷.
- ایروانی، محمد جواد، «ظرفیت سازی نهادی نقطه اهرم تحقق اهداف تحول اقتصادی»، آبان ماه ۱۳۸۸.
- ایراندوست، کیومرث، سکونت گاه های غیررسمی و اسطوره حاشیه نشینی، سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
- برک پور، ناصر، «ظرفیت سازی و ترتیبات نهادی مدیریت شهری برای ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی»، مجمع تشخیص مصلحت نظام، گزارش هم اندیشی، شماره ۶، دی ۱۳۸۸.
- بوچانی، محمدحسین، دموکراسی محلی، انتشارات قدیانی، ۱۳۹۱.
- بهمن پور، ثریا و ایمن سادات «توانمندسازی جوامع محلی و توسعه پایدار سکونتگاه غیررسمی نوده» موسسه همیاران غذا

- بینقی، تقی و محمود سعیدی رضوانی، مخاطب شناسی آموزش های ایمنی، مجله شهرداری ها، شماره ۱۰، سال اول.
- پلامر، جانل، کانون تمرکز شراکت ها، ترجمه: حمید خادمی، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، ۱۳۹۰.
- پریسکولی، جرولی، مشارکت مردمی در برنامه ریزی شهری، ترجمه مرجان شرفی و فاطمه رشیدی فر، شهرداریها، شماره ۱۲، ۱۳۸۶.
- رفیعیان، محسن و دیگران، «شناسایی پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق بافت های فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه ریزی شهری، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، مدیریت شهری، شماره ۲۵، بهار و تابستان ۸۹.
- سازمان بهداشت جهانی، کار با کودکان خیابانی، ترجمه دکتر محمد زاهدی اصل و دیگران، انتشارات دانشه، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸.
- سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، نیازسنجی آموزشی شهرداری ها، شرکت اساتیرا داده، تهران، ۱۳۸۹.
- سعیدی رضوانی، محمود، مدیریت، دانشی برای شوراها، مصاحبه ثبت شده در کتاب دموکراسی محلی به کوشش محمد حسین قوچانی، انتشارات قدیانی، چاپ اول، ۱۳۹۱.
- سعیدی رضوانی، نوید، لوح فشرده شهرسازی مشارکتی توانمند سازی و ظرفیت سازی تجربه ساماندهی فیزیکی محله ای در اسلامشهر، ۱۳۹۰.
- سعیدی رضوانی، نوید و زهرا ششپری، مرکز اجتماعی محله (سرای محله)، ماهنامه معماری و شهرسازی سعیدی رضوانی، نوید، روشهایی برای مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، مجموعه مقالات و سخنرانیهای همایش شورای اسلامی، وزارت کشور، ۱۳۸۲.
- سعیدی رضوانی، هادی، شهرسازی مشارکتی برای قلعه آبکوه مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
- سعیدی رضوانی نوید، احمدی علی، نکاتی در باب تسهیل گری در نوسازی بافت های فرسوده، نشریه اینترنتی نوسازی، سال دوم، شماره ۱۳، تیر ماه ۱۳۹۰.
- سند توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاههای غیررسمی، مصوبه هیات وزیران جمهوری

اسلامی ایران، مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۲۶.

- شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، «طرح توسعه مهارت‌های پایه در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر کرمانشاه»، مهندسان مشاور آمایش و توسعه البرز، در حال اجرا.

- شیخی، محمد، مشارکت مردمی در طرح‌های اسکان غیررسمی و بافت‌های فرسوده شهری از تخیل تا واقعیت، ۱۳۸۸.

- صالحی، اسماعیل، برنامه ریزی و طراحی محیطی امنیت در محیط زیست شهری، وزارت کشور، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، چاپ اول، ۱۳۹۰.

- صرافی، مظفر، ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی کشور در پرتو حکمروایی خوب شهری، هفت شهر، شماره ۲۳ و ۲۴، بهار و تابستان ۱۳۸۷.

- طوسی، محمدعلی، مشارکت (در مدیریت و مالکیت)، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۸۰.

- علوی تبار، علیرضا، الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها یافته‌های تجربی و راهبردها، جلد دوم، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، ۱۳۸۰.

- فاضلی، محمد و همکاران، ارزیابی تأثیرات اجتماعی طرح تفکیک زباله از مبدأ در منطقه ۲۲ شهرداری تهران، معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۹۰.

- فراش خیابانی، مریم و دیگران، تدوین الگوی ترکیبی مشارکتی در طراحی شهری، همایش بین‌المللی طراحی شهری در ایران از تئوری تا عمل، کردستان، اردیبهشت ۱۳۹۱.

- فرید طهرانی، سایه، احساس ترس در فضای شهری، فصلنامه جستارهای شهرسازی، شماره ۳۷ و ۳۸، بهار ۱۳۹۰.

- قرخلو مهدی، میره محمد، توانمندسازی اجتماعی، راه حلی برای حاشیه نشینی، فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، شماره سوم، بهار ۱۳۸۶.

- کوثری، مسعود، بررسی آنومی اجتماعی در شهرهای اطراف تهران، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، اسفند ۱۳۸۸.

- کیانی ماوی، رضا و مسعود احمدزاده، مدیریت موثر امنیت، انتشارات اندیشه زرین،

چاپ اول، قزوین، ۱۳۹۱.

- مدنی قهفرخی، سعید، جماعت گرایی و برنامه های جماعت محور، نشر یادآوران،

چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹.

- ملکی، حسن، کودکان و نوجوانان خیابانی، انتشارات آبیژ، چاپ اول، ۱۳۸۵.

- معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، مجموعه کتاب های دستورالعمل ها

و آیین نامه های ساماندهی مشارکت های اجتماعی در محلات شهر تهران، تهران، ۱۳۹۱

- منطقی، مرتضی، کتاب کار جوان (کار آفرینی)، انتشارات تیس، تهران، ۱۳۹۱.

- منگن، اس. پی.، طرد اجتماعی و پهنه های مسئله دار اروپا، ترجمه عارف اقوامی

مقدم، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۰.

- موسی پور، حیدر، مشارکت شهروندان در تهیه طرحهای شهری، پایان نامه کارشناسی

ارشد شهرسازی، ۱۳۸۴.

- موسسه کار و تامین اجتماعی، مجموعه کتاب های مشاغل خانگی، سازمان چاپ و

انتشارات، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۰.

- نمازی، باقر و شهلا اختری، بررسی وضعیت تشکل های مردمی داوطلب در جمهوری

اسلامی ایران، انتشارات سازمان شهرداری های کشور، تهران، ۱۳۸۱.

- یاری حصار، ارسطو، شورایاری رویکردی نوبه مدیریت محلی، انتشارات آستان

قدس رضوی، مشهد، ۱۳۹۰.

- **Driskell, David, ۲۰۰۲, Creating Better Cities with Children and Youth, A Manual for Participation, London and New York, EARTHSCAN publication.**

- **Plummer, Janelle, Municipalities And Community Participation, A Sourcebook For Capacity Building , Earth Scan, Newyork,2000**

منابع الکترونیک:

- سایت رسمی موسسه همیاران غذا: (<http://www.hamyaran.org>)
- پایگاه اطلاع رسانی شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی ایران (www.udro.org.ir).
- پایگاه اطلاع رسانی شرکت عمران و مسکن سازان استان فارس (www.msfans.com).
- پایگاه اطلاع رسانی اداره کل مسکن و شهرسازی استان کردستان (www.krd-mhud.gov.ir).
- پایگاه اطلاع رسانی شهرداری شیراز (www.eshiraz.ir).
- پایگاه اطلاع رسانی دانشگاه علوم پزشکی مشهد (www.mums.ac.ir).
- پایگاه اطلاع رسانی مردم سالاری (www.mardomsalari.com).
- www.unhabitat.org
- www.who.org

نقد و بررسی

با تشکر از توجه شما. در اینجا ضروری است از تمامی افرادی که در پیشبرد اهداف طرح پژوهشی "بررسی و ارائه راهکارهای توانمندسازی اجتماع محور با تاکید بر مشارکت مردمی در ساماندهی و توانمندسازی بافت های فرسوده و سکونتگاه های غیررسمی" همکاری نمودند تقدیر و تشکر می نمایم.

نقد و بررسی

مهندس قلیزاده:

با تشکر از آقای دکتر که با حوصله و دقت بالایی مطالب را ارائه کردند در خدمت عزیزان هستیم که نقطه نظرات و موضوعاتی که مد نظر دارند انشاء الله در جلسه طرح کنند. این نشست تخصصی در راستای طرح پژوهشی بود که انجام شد و قطعاً ما خواهان ارائه نظرات بزرگواران هستیم که انشاء الله بتوانیم یک طرح خوبی را نهایی کنیم و در اختیار جامعه هدف خودمان قرار دهیم.

دکتر اعتماد:

با سلام خدمت همگی و خیلی ممنون برای برگزاری این نشستها ما همیشه پروژه های زیادی را تهیه می کنیم ولی در بخش ارزیابی و معرفی اش به جامعه حرفه ای کمتر اقدام می شود. بارها می شود که اشتباهاتی که خودمان کرده ایم دوباره تکرار می کنیم به هر حال من ممنون هستم از این سازمان که اقدام برای ارزیابی کرده است. سئوالی که من داشتم این است که در طرح های دفاتر محلی و طرح های توانمند سازی یکی از مسائل، مسئله کاغذ بازی و بخش اداری است، مثلاً ما الان در زینیه در حال کار هستیم، حدود یکسال است مشکلی که آنها دارند که در جاهای دیگر و محله های دیگر اسکان غیر رسمی هم می باشد، این است که اینها فاقد سند هستند. مثلاً زینیه بین بافت فرسوده و سکونت گاه های غیر رسمی است و خیلی تلاش کردیم که با ثبت و ادارات مختلف تماس گرفتیم که اینها مسئله سندشان را حل کنند. اداره برق و آب و ... چون پولشان را می گیرند

یک جورى با اين بى سندی و سندهای قول نامه ای کنار آمدند. ولی متأسفانه شهرداری هنوز این مسئله را حل نکرده. مسئله سند را هنوز نتوانسته ایم حل کنیم و چند سالی طول می کشد. خواستم ببینم شما وارد این مقوله شده اید یا نتیجه ای گرفته اید؟

دکتر رضوانی:

نه ما به این نپرداختیم اما پیشنهاد خوبیست که در این سه شهر بررسی کنیم چه راهبردها و چه راهکارهایی بوده است. در بحث مطالعات جهانی مقداری داشتیم اما به عنوان یک محور این موضوع را ندیدیم حتماً بررسی می کنیم.

مهندس روستا:

عرض سلام و ادب و احترام دارم خدمت دوستانی که زحمت کشیدند در این فرصت هم اندیشی که شرکت ایجاد کرده، حضور پیدا کردند من سه نکته را می خواهم به عرایض آقای دکتر اضافه کنم، اول تشکر می کنم از دکتر رضوانی، این کار بیش از یکسال طول کشید و با یک حساسیت خاص انجام شد. بحث خانه محل سهل آباد شیراز که اتفاق افتاد، چون ما یک پروژه با بانک جهانی داشتیم کار می کردیم در شهرهای بندرعباس، زاهدان، کرمانشاه، سنندج و تبریز. اولین بار در بندرعباس و زاهدان اتفاق افتاد و هر دو تایش با اینکه تجربه پروژه بانک بود و تحت نظر کارشناسان بین المللی بود بنا به دلایلی با شکست مواجه شد. مثلاً در زاهدان بحث قومیت ها طوری شد که تنش اجتماعی ایجاد کرد. در بندرعباس نتوانست استمرار پیدا کند، چون دلایل این کار را می دانستیم، در شهر شیراز منابع دیگر منابع ملی خودمان بود و دیگر پروژه بانک جهانی هم وجود نداشت، کمی با وسواس بیشتری کار کردیم همانطور که عنوان این پژوهش توانمند سازی اجتماع محور است و توانمند سازی افراد نیست، یعنی توانمند سازی اجتماع محور مخاطبش جامعه محلی است یا ساکنین. در سهل آباد شیراز مهم ترین اتفاقی که افتاد، ساخت خانه محله نبود. ایجاد نهاد مدیریت محلی بود که این نهاد مدیریت

محلّه نه اسمش شورایار بود نه شهرداری نه شورای شهر بود که با انتخاب مردم ایجاد شود، در این یک نهاد محلی، صرفاً معتمدترین محلی نبودند. در این نهاد محلی که مادر سهل آباد ایجاد کردیم، فرمانده نیروی انتظامی هم عضو این نهاد محلی شد یعنی در کنار مردم قرار گرفت و چون مرکز خدمات درمانی یکی از ناحیه های شیراز هم در آنجا قرار گرفته بود، رئیس این مرکز هم عضو این نهاد محلی شد، یعنی در واقع آن ظرفیت های مدیریت محله ای عضو این نهاد محله ای شدند و اینگونه هم مردم می توانستند نظراتشان را بدهند و مطالباتشان را به نسبت مدیریت شهری بدهند و هم مدیریت شهری بهتری می توانست برنامه های مردم را به صورت پروسه ای در دستور کار قرار دهد، چون در کنار هم بودند علت این که متراژ خانه محلّه شهر شیراز خیلی کوچک ساخته شده به خاطر این است که واقعاً ما نمی دانستیم چه متراژی بسازیم که اینها بتوانند نگهداری و بهره برداری کنند. خانه محلّه چون آن نهاد محلی در آن استقرار پیدا کرد آن نهاد محلی با دستگاه مدیریت شهری مبادله تفاهم نامه کردند، یعنی آن نهاد محلی یک مطالباتی به مدیریت شهری داد و یک مسؤلیتهایی هم برای خودش تعریف کرد یعنی همان واژه مذاکره که الان خوشبختانه در کشور باب است. یعنی واقعاً بحث مذاکره بود نه بحث مطالبه و یک معامله برد برد بود. این بود که در مجموعه این اتفاقاتی که افتاد بحث خانه محلّه شیراز اتفاق افتاد. در کرمانشاه نهاد محلی، نهاد مذهبی بود، یعنی یک مسجدی بود به نام نورحسینی که نهاد مذهب می آمد آنجا جای نهاد محلی نشست بود. علی رغم اینکه کارهای خیلی خوب در حوزه های ورزش، آموزش، بحث های امنیتی و مشارکتهای اجتماعی و... می کردند یک مشکل عمده که نهاد مذهب داشت این بود که متأسفانه مورد قبول هم نبود و در شهر کرمانشاه که از محل منابع بانک جهانی که در واقع اعتباراتی بود که ما آمدیم مدرسه، کانون پرورش فکری و مجموعه ورزشی ساختیم، مدیریت شهری، دستگاه بهره بردار دولتی توان بهره برداری و تجهیز را نداشتند، همین نهاد محلّه نورحسین آمد در ستاد درخواست داد که من می خواهم این را بهره برداری کنم و عملاً

مدرسه ای که برای بحث آموزش و پرورش ساخته شده و کانون پرورش فکری و مجموعه ورزشی، همین نهاد مذهب یعنی همین معتمدین که در غالب تشکلات نورحسینی بودند، ما اتفاقاً بهره برداری از اینها را دادیم به اینها و به آموزش و پرورش ندادیم. اما اتفاق بدی که افتاد، چون اینها توان مالی نداشتند و نگاه‌هاشان به مسائل آموزش خیلی سنتی بود و مبتنی بر آموزش جدید نبود، محیط این مدارس جزو بهترین مدارس از نظر فضا بودند، الان خیلی خوب از تمام ظرفیت‌هایش استفاده نمی‌شود. که من این را به عنوان ضعف این موضوع می‌دانم که ما در واقع این نهادهای محلی را یکدفعه نباید وارد جریان‌های بزرگ کنیم و مسئولیت‌های بزرگ نباید به آنها بدهیم. نکته پایانی که خدمتتان می‌گویم این است که موضوع توانمندسازی اجتماع محور از لحاظ اصول و روش، این مباحثی که آقای دکتر گفتند به همه شهرهای ایران صادق است. در حال حاضر خانه محله نقش شش نهاد دستگاه رسمی را در شهر شیراز بازی می‌کند، یعنی الان فنی حرفه‌ای، کمیته امداد، نهضت سواد آموزی، دانشگاه علوم پزشکی در قالب بحث سازمان بهزیستی، نیروی انتظامی، شهرداری شیراز همه دارند کار می‌کنند. یعنی به جای اینکه ما به سمت توسعه فضاهای کالبدی باشیم برای ارائه خدمات متفاوت، خدمات متفاوت را در فضاهای مشترکی جایگزین کردیم. موضوع توانمندسازی اجتماع محور مهمترین بحثش این است که خود اهل محل را به چه صورت ما می‌خواهیم در طراحی برنامه به کارشان بگیریم.

دکتر صرافی:

من خیلی تشکر می‌کنم از آقای دکتر سعیدی برای زحماتی که کشیدند به اتفاق تیمی که داشتند.. اول از همه مایلم یاد آوری کنم کار پیشکسوت‌هایی که این تفکر را پیش کشیدند. آقای دکتر کاظمی به اتفاق خانم دکتر اعتماد اولین افرادی بودند که در دهه پنجاه مباحثی را تحت عنوان حاشیه نشینی و ضرورت نگاه متفاوتی را طرح کردند که این ادای احترام را نسبت به این خط فکری به نوبه خودم می‌کنم. دوم اینکه از شرکت عمران و بهسازی شهری متشکرم که برای این

عده مردم تهیدست که باید سازمان تامین اجتماعی، بهزیستی، بهداشت و درمان و کمیته امداد و ... این جور بحث ها را بیشتر داشته باشند، با یک مأموریت کاملاً کالبدی وزارت راه و شهرسازی به این مباحث توجه می کند و آن نقدی که همیشه به مهندسی می شود که در نگاهی که دارند یک نگاه فیزیکی و کالبدی است را بایک نگاه وسیعتری جبران می کنند و اگر انتظار می رود از شرکت عمران و بهسازی شهری که یک بیلان مالی درخشانی داشته باشد، حتماً این جور چیزها برایش هزینه است و در تفکر شرکتی باید این چیزها را حذف کرد و من خیلی استقبال می کنم از یک نهاد دولتی که شرکتی فکر نمی کند و دست توی جیب مردم نمی کند و به فکر گروهی از هموطنان بی صدای ماست. در وهله سوم از آقای دکتر سعیدی تشکر ویژه می کنم سالها با نحوه کار ایشان آشنا هستم و چقدر خوشحالم که یک نسلی از پژوهشگران شهری بوجود آمده است. ایشان همیشه کارهایشان همیشه اجتماع محور بوده و برای بنده خیلی آموزنده است. در این دورانی که روزانه تولید انبوه استاد داریم که انواع مقاله ها را چاپ می کنند و روی انواع مسائل با چرخاندن تکنیک های کامپیوتری و نرم افزارهای مختلف فکر می کنند، تولید دانش می کنند اما در زندگی حقیقی مردم هیچ اتفاقی نمی افتد درحالیکه ایشان همیشه متمرکز روی یکی بحثی ایشان را گلی کرده است و همراه با جمع حرکت کرده است. برای بنده خیلی آموزنده بود.

من چند تا سؤال هم دارم. البته یک مقدار توضیحات مهندس روستا به من کمک کرد، یعنی در واقع این عنوانی که زحمت کشیدید و اجتماع محور گذاشتید و بدون شک در زحمتتان خیلی بیشتر وجود دارد را در معرفی کار در مورد چگونگی تشکیل این اجتماع کمی راهنمایی بفرمایید و بگویید چه تجاربی به دست آوردید؟ به درستی اشاره می کنید که از موانع این طور جمع ها برای اینکه تبدیل به اجتماع بشوند، مشکل تنوع قومی است که می تواند مشکل نباشد و اتفاق خوبی باشد مهاجرت ها، موقتی بودن ها و اجاره نشین ها (مفلوک ترین گروه این جمع ها) بودند. سؤال من برمی گردد به اینکه اگر قرار است اجتماع تشکیل بدهیم، این مسئله

ای که اگر مشترک داشته باشند باید بتوانند سرنوشت مشترک را باهم حفظ کنند همه شان گرسنگی را خوب می فهمند، تیغ بولدوزر را خوب می فهمند. می فهمند اگر یکی بچه اش مریض بود و مادر نتوانست در آن روز برای خانه های بالای شهر کار بکند، این یعنی آن روز نان ندارند، براحتی همسایه آن روز بچه را نگه می دارد تا او برود کارش را بکند چون باهم بده بستان دارند.

سرنوشت مشترک را اینها احساس می کنند که در تعریف اجتماع دنبالش هستیم. دوم ارزش مشترک که بتوانند با همدیگر کاری را انجام دهند. این دومی یک مقدار به دلیل فقری که دارند، کار کردن با همدیگر دچار مسائل قومیتی می شوند. می خواهیم بگویم در این زمینه، آن ذهنیت خانه محله که شما داشتید، در ذهنتان چطور کار می کند؟ مثلاً در خیلی از این محلات که آدم کار می کند یک مشکلمان این است که آدمهای سالمندی هستند که قدیمی هستند و حالا به هر دلیلی در شرایط مالی نبودند که این محله های فرسوده را ترک کنند، اینها خودشان را مالک آن محل می دانند و دلشان هم می خواهد آن محل آباد شود و یک گروه هم آن گروه مهاجران جوانی هستند که اغلب هم اجاره نشینند. اجتماع را برای این دوتا چگونه ایجاد کنیم، چطور اینها را کنار هم بگذاریم. اینها در صف نانوایی هم که هستند همدیگر را قبول ندارند. شما بدرستی می فرمایید برای اینکه محلات را متحول کنیم باید اجتماع شکل بگیرد بصورت فرد که می رویم بسیار خطرناک است، موسسات خیریه و نوع دوستانه که خیلی هم انگیزه های عالی داشتند و در کشور ما هم کم نیستند، وارد این محلات که شدند، بصورت فردی برخورد کردند، روحیات بسیار بدی را در این جمع راه انداختند و آن روحیه رقابت حذفی. برای اینکه یک امکان کمی که می آمده، غوغا سالارها و گردن کلفتها آن امکان را می گرفتند. بقیه اتفاقاً سرمایه اجتماعی را می پاشاندند. این نوع کمک های فردی حتی سرمایه های اجتماعی را پاشانده، اگر چه به نیت خیرخواهانه بوده، این قوتی را که این گروه دارند که بصورت اجتماع است. عرض کردم که فقط یک دوگانگی است که در این زمینه با تجارب زیادی که

آقای دکتر سعیدی و همکارانشان دارند، اگر در این زمینه نکته ای دارند بفرمایند. من عرایضم را قطع می کنم با این سؤال که آیا آن خانه محله می تواند این نقش را بازی کند؟ آن خانه های متعددی هم که شما اسم بردید از امکانش، که همه در یک فضا همدیگر را قطع بکنند، برای اینکه این ایده مرکز توسعه محله اینها از هم جدا نیستند. به اصطلاح کارگروه یا خانه محیط زیست یا آموزشش یا بهداشتش و درمانش فنون ساختمانش، ... همه اینها می تواند در یک محل باشند و اینها همدیگر را قطع کنند ولی یک چیز را نادیده نگیریم که وظیفه خاصی که ما و شرکت عمران و بهسازی و همه حرفه مهندسی دارند این هست که این اجتماعات برای این توانمند سازی دچار یک رمانتیزم هم نشویم، که فکر کنیم همه چیز درخشان و عالی است و مردم خودشان کار خودشان را می کنند نه! تا بخواهد راه برود باید دست را بگیری. در این کار وقتی که آقای دکتر می فرمایند افراد شریفی مثلاً از نظام پزشکی ما هستند که می توانند داوطلبانه بروند آنجا خدمات ارائه بدهند، چرا در حرفه های دیگر ما این کار را نمی کنیم؟ چرا یک خانه یا یک دکه یک شبه سازی شده که مصالحش هم موجود است و براحتی قابل انجام است نداریم؟ که از جامعه مهندسان آنجا بروند داوطلبانه کار کنند؟ مهندسان بروند داوطلبانه آنجا خدمات دهند. با این کار در حقیقت به خودمان لطف می کنیم، چون فقر در هر جا، تهدید برای همه جاست. خیلی متشکرم.

دکتر رضوانی:

با تشکر از محبت و اظهار لطف جنابعالی، شما و سایر اساتید این جمع، الگوی ما بودند. اگر هم کار کوچکی انجام دادیم، نقصه‌هایش از ماست و راهنمایی‌هایش از شماست. و با تشکر از تیمی که با ما همکاری کردند. این بحث عمیق است و ما باید باز هم به آن بپردازیم روی این موضوع ما مشخصاً کار خیلی خاصی انجام ندادیم و در شرح خدمات یک مقدار ظاهری تر برخورد شده بود. اما آن چیزی که ما می توانیم جمع بندی کنیم این است که ما بیشترین مشکل را و پائین ترین رتبه بندی را در سندج داشتیم که نسبت مهاجران هم کمتر بود و

بیشتر دوستان هم به یک نژاد تعلق داشتند اما اعتماد به نفس نداشتند و نسبت به نهادها اعتماد کافی را نداشتند. آدم احساس می‌کرد یک فضایی از ناامیدی در آنجا وجود دارد که این اقدامات نتوانسته از بین ببرد. یعنی ما دو گروه پرسشگر داشتیم و بررسی کردیم اما متأسفانه آنچه که ما انتظار داشتیم نبود، اما در شیراز اتفاقاً مهاجر خیلی وجود داشت اما همکاری خیلی خوبی داشتند. یک بحثی که معما است برای همین هم من اشاره به آن نکردم و نخواستم بحث را روی آن ببرم چون شما فرمودید و آقای مهندس هم اشاره کردند، نهاد اداره کننده محله در شیراز، دموکراتیک نیست، یعنی همانطور که اشاره فرمودند ترکیبی از افراد منتخب و منتصب. مثلاً فلان مسئول هم داخل آن است و خود آن هیئت مدیره ناراضی نیستند از این بحث. با معیارهای دموکراتیک که ما داریم نمی‌خواند. اما آن افراد منتخب تسهیل گر شدند یعنی توانسته اند موانع و مشکلات را بردارند و از موضع بالا هم به قضیه نگاه نمی‌کنند. یک موقعیت تعاملی دارند این خودش یک پدیده است یعنی ادبیات متعارف می‌گوید شما یک گروه داشته باشید به نام انجمن محل و منتخب. یک رویکرد است که باید به بحث و نظر گذاشته شود که آیا این الگو درست است؟ اگر ما این الگو را بپذیریم، آیا دلیل بر این نیست که ما به هر حال سعی کردیم امتیاز بدهیم و امتیاز بگیریم. آیا به این مفهوم نیست که ساختار نهادهای دموکراتیک را زیر سؤال بردیم؟ آن چیزی که آقای دکتر احساس کردیم که باعث می‌شود موانع برطرف شود، موفقیت است. یعنی در آنجا بحث قارچ که موفق شد، یک تحولی شد و آن موفقیت بود که انسجام را افزایش داد. باید بررسی کنیم که سرنوشت مشترک چگونه تشکیل می‌شود باید داده‌ها مان را دوباره بررسی کنیم و روی آن تمرکز کنیم اما بیش از هم آن موفقیت بود که باعث این انسجام شد، یعنی برنامه‌ای که خانه محله گفت زود بازده بودن آن محله‌ها مثلاً ۱۲۳ باعث شده بود به کتک زدن خانم‌ها که رواج داشت، سریع رسیدگی شود و در آن محل ۱۲۳ را خیلی جدی می‌گرفتند، چون عملکرد آن را دیده بودند در عین حال ما این قسمت که گفتید را حتماً تکمیل می‌کنیم.

رحیمی:

با سلام و خسته نباشید خدمت حضار محترم من در پاسخ به یکی از دوستان که صحبت کردند می خواستم یک توضیحی بدهم . من کارشناس سازمان بهزیستی هستم اشاره شد به اینکه خوب بود سازمان هایی مثل بهزیستی ، کمیته امداد و ... حضور داشته باشند در این مناطق. همانطور که آقای دکتر به روشنی و زیبایی بیان کردند، کاری که در این محلات انجام شده کاری است که چند جانبه بوده، یعنی صرفاً کار، کار عمرانی یا مسکن و شهر سازی نبوده، کارهایی که انجام شده در حیطه اجتماعی آنجا، بخشی از آنرا سازمان بهزیستی انجام داده از طریق پایگاه های خدمات اجتماعی که آنجا داشته همینطور آقای دکتر اشاره کردند به خدمات تلفن ۱۲۳ و به اورژانس اجتماعی. اینها کارهایی بوده که ما توانستیم آنجا انجام دهیم علی رغم اینکه سازمان بهزیستی رسماً جزو کمیته ساماندهی سکونتگاههای غیر رسمی نیست. ولی با وجود این بنا به وظیفه ذاتی که خود سازمان دارد، آنجا وارد شدیم و پایگاههایی را راه اندازی کردیم و کارشناسان ما سعی می کنند کار اجتماع محور آنجا انجام بدهند. با اینکه حقوق بالایی ندارند بخشی از اعتماد سازی محلی هم که آنجا انجام شده از طریق پایگاه های خدمات اجتماعی بوده حالا به هر حال ما نیازمند کمک بقیه سازمانها هم هستیم. نیازمند یک مدیریت واحد هم هستیم که حالا سازمان مسکن و شهر سازی این مدیریت را به عهده بگیرد یا شهرداری یا هر ارگانی، ولی طوری شود که وقتی ما خدماتی داریم ارائه می دهیم اگر بهزیستی می آید خدمات اجتماعی یا کاهش آسیب انجام می دهد، خدمات های دیگر که سازمانهای دیگر هم انجام می دهند در کنار این قرار بگیرد و به شکلی مدیریت شود که به قول آقای دکتر، دموکراتیک باشد و طوری باشد که نتیجه مثبت بتوانیم از آن بگیریم. تشکر

دکتر رضوانی:

آقای دکتر صرافانی خودشان از نظریه پردازان این همکاری هستند در واقع اشاره ایشان نبود که همکاری نیست، اشاره ایشان این بود که یک چیزی که اسمش شرکت است یک جور باید درآمد زایی داشته باشد، یک کار اجتماعی را دارد خیلی جدی می گیرد. منظورشان این بود و خودشان همیشه از نقش شما و سایر سازمانها حمایت کردند و تشکر هم می کنیم از شما و خدمات شما هم، برای همه مشاوران مشخص است.

پیشنهاد و پرسش:

با عرض سلام خدمت همگی. با تشکر از شرکت عمران و بهسازی یک موضوعی را می خواستم مطرح کنم اگر زحمتی نیست یک پایگاهی داشته باشیم که بتوانیم اینها را قبل از جلسات به ما بدهید، ممنون می شوم. این یک پیشنهاد بود آقای دکتر خیلی تشکر می کنم از مطالعات جامع و بدون عیب و نقصی که امروز در خدمتان بودیم و استفاده کردیم. من از جایگاه پژوهشگری سئوالاتی بین فرمایشات شما در ذهن من شکل گرفت که می خواهم به قسمت هایی اشاره کنم. اینکه شما فرمودید که مشکلات اصلی بحث سکونتگاههای غیر رسمی است. من فکر می کنم که حداقل از زمانیکه ما وارد دانشگاه شدیم، همیشه به نوعی دغدغه ذهن همه بوده که چطوری می توانیم به سکونت گاه های غیر رسمی و بافت فرسوده پاسخ دهیم. اما یک پارادکس در ذهن من همیشه شکل گرفته که آیا ما باید سکونت گاه های غیر رسمی را به رسمیت بشناسیم یعنی به آنها سند بدهیم و بگوئیم اینها رسمیت دارند، یا اینکه باید راه حلی بیاندیشیم که اینها اصلاً بوجود نیاید. من همیشه یک آرمان در ذهنم دارم امیدوارم روزی برسد که شرکت عمران بهسازی شهری ایران دیگر کاری نداشته باشد مثل ستاد مبارزه با مواد مخدر یا قاچاق کالا. در صورتیکه هرچه که می گذرد، آقای دکتر صرافانی به درستی اشاره کردند ما در شهرها مان که این همه متخصص داریم متأسفانه

شهرسازی نداریم. اگر از لحاظ کالبدی محله ای و اجتماعی بخواهیم بگوئیم من فکر نمی کنم در هیچ جای شهرمان پیدا کنیم همسایه روبرو، همسایه روبرویش را نمی شناسد بعد ما چگونه انتظار داریم که دم از محل و واحد همسایگی بزنیم. باتمام این مقدمه ها می خواهیم سراغ یک سری مطالب بروم که در هشت بند به صورت تیتروار می گویم:

اینکه بهتر نیست یکبار از انتهای کار برویم اول کار؟

اینکه بیائیم ببینیم که آقای روستا بخاطر اینکه مسئولیت چندین ساله مطالعات و بررسی این طرح ها را داشتند، یک دفعه بیائیم این طرح ها را ارزیابی کنیم و ببینیم چند درصد اینها موفق شدند؟

من در وزارت مسکن وقتی در معاونت شهرسازی کار می کنم، طرح های جامع و تفصیلی را همیشه وقتی ارزیابی می کنم، می بینم ۱۰٪ و خوش بینانه ترین ۲۰٪ است پس کی جامعه تخصصی می خواهد به فکر این باشد که ما دیگر شهرساز بدون شهرسازی نباشیم؟

شما به درستی اشاره کردید. آمدید شناختید مسئله را پردازش کردید اما من به نوبه خودم چیزی تحت عنوان مکاشفه ندیدم همه اش یک سری چشم انداز بود که اهم و فی الاهم در آن ندیدم. آقای مهندس روستا به درستی اشاره کردند اینکه قوانین و مقررات ما به حکمروایی محلات چقدر بها می دهد؟ آیا اصلاً ما قانون یا ضابطه ای داریم که NGO محله را به رسمیت بشناسند؟ یا اینکه اینها را بایستی به نوعی بیاوریم در جمع هایمان و به آنها احترام بگذاریم، بعدهم وقتی از جلسه رفتیم بیرون هرچی خودمان خواستیم تصمیم بگیریم؟ من فکر می کنم که در این مطالعه جا داشت که مقداری بحث ضوابط، مقررات و چیزهایی که در بحث حقوقی در سکونتگاههای رسمی خیلی حاکم است، مورد ارزیابی قرار بدهیم شاید نیاز به بازنگری داشته باشد در مصوبات شورای عالی، در بحث شاخصه های بافتهای فرسوده، در بحث سکونتگاههای غیر رسمی. حرف آخر یا پیشنهاد آخرم این است که اینکه در خیلی از کشورها خیلی اتفاقات افتاد و موفق بود، این نشان

دهنده این نیست که ۱۰۰٪ آنها را اگر ما در ایران اجرا کنیم، مطمئناً موفق خواهد شد من فکر می‌کنم بحث **location** و بحث **culture** دو تا شاخصه اصلی است که ما از آنها غافل بودیم و در حرف‌ها همیشه گفتیم. ولی آنچه در عمل باید ببینیم متأسفانه مغفول شده است. که حالا بحث مباحث کالبدی فضایی را پیش می‌آورد که شاید خیلی از سکونتگاه‌های غیر رسمی و اتفاقاتی که در این‌ها در حال افتادن است، منشاء اصلی اش بحث کالبدی و فضایی است که دارد در آنجا اتفاق می‌افتد با تشکر از این‌که این وقت را در اختیار من قرار دادید، ممنونم.

دکتر رضوانی:

با تشکر از فرمایشات شما، به برخی از فرمایشات شما توجه شد، مثل اولویت بندی در بحث پیشنهادهایی که ما در بحث اشتغال زایی داشتیم. در بعضی از قسمت‌های دیگر، شاید الویت بندی لازم باشد. این مطالعه خیلی عمیق نیست. ما هدفمان تولید یک راهنما بوده است و بررسی ما **interval** ترتیبی بوده است نه ۱۰۰٪ کیفی بود و نه کمی. در هر صورت بحثی که شما روی الویت بندی، مکاشفه و عمیق تر شدن گفتید، در بازنگری نهایی حتماً به آن توجه می‌کنیم.

مهندس جمشیدی:

شما خیلی مرور خوبی انجام دادید و این تجربه خوبی است نکته‌ای که بنظر من می‌آید این است که وقتی شما در رابطه با توانمند سازی صحبت می‌کنید قاعدتاً آن شاخصه‌های که توانمند سازی را شکل می‌دهد اعم از استراکچر، قوانین و مقررات و ... است. در این حیطه به عقیده من مدلی که شما برای ارزشیابی استفاده کردید خیلی اهمیت دارد اینکه شما وقتی مبحث توانمند سازی را ارزشیابی می‌کنید، کاملاً وابسته به فرهنگ و **context** است بنابراین مدلی که استفاده می‌کنید برای ارزشیابی تاثیرات آن برنامه‌ها و یا فرآیند آن‌ها باید مبتنی بر روش مشارکتی باشد و اینکه متد الویت بندی برای اینکه ما چه راهکارهایی را باید استخراج کنیم که این راهکارها را این گروه‌ها هم بپذیرند. که این الویت

اول و دوم ... است و چه فرایند اجماع نظری اتفاق می افتد که آن راهکار در می آید و باید نشان دهد که ارزش افزوده ای دارد. می خواهم بگویم که ارزش افزوده ای که این کار می تواند داشته باشد، می توانست راهکاری خاص باشد برای آنجا. من عرضم این است که شاید برای من در این فاصله، متدهای استفاده شما کاملاً روشن نبود که به چه شکل است و شاید از این نظر که مفهوم توانمند سازی چند بعدی است می خواستم این را در روند کار شما بینم. ضمن اینکه آن برنامه عملیاتی که تدوین کردید، برنامه عملیاتی زمانی ارزشمند است که با خود آن افراد نوشته و نقش آنها معلوم شود چون در کشور ایران که بررسی کردند دیدند که مشکل ما در اجراست.

دکتر سعیدی رضوانی:

با تشکر و ضمن پذیرش فرمایشات شما. هدف ما انجام سه پروژه نبوده که برنامه عملیاتی برای هر سه بدهیم. مدعی برنامه عملیاتی هم نبودیم. از الویت بندی استراتژی ها استفاده کردیم هدف استخراج راهکارهای مشترک بود در بحث شاخص ها. ما با نهادهای محلی تعامل داشتیم اما با نهادهای ملی نداشتیم اگر شما اجازه بفرمایید ما یک ارتباط مستقیم با شما داشته باشیم.

مهندس استادی:

با تشکر از زحماتی که آقای دکتر و تیمشان کشیدند. ما دوبحث را در رویکرد ساماندهی و توانمند سازی سکونتگاههای غیر رسمی علاوه بر بندهای شرح خدمات دنبال می کنیم، یکی ساکنین هستند که ما به دنبال نقش آفرینی ساکنین فرایند در تهیه و برنامه ساماندهی و توانمند سازی هستیم تا در نهایت به ساماندهی این اجتماع که به صورت توده ای مشارکت می کنند و بالاتر از آن نهادسازی دست پیدا کنیم. از طرف دیگر مدیریت شهری است که ما سعی در ظرفیت سازی در مدیریت شهری داریم که چگونه به موضوع سکونت گاه های غیر رسمی و

رویکردهای مداخله در این محدوده‌ها پردازند و از طرفی دیگر این مدیریت شهری چگونه با مردم کار کنند تا به سمت مدیریت مشارکتی گام برداشته شود با توجه به نمونه‌های موردی که آقای دکتر مطالعه کردند انتظار می‌رفت که آسیب‌شناسی وضع موجود در خصوص نهادسازی و ظرفیت‌سازی و پیشنهادات انتظام بخشی نهادی سازمانی در سطوح محلی تاملی شود. از طرفی دیگر الزامات و گام‌های نخستین اجتماع محلی، ما بایستی الزامات هماهنگی با مدیریت شهری و برون داد آن الزامات تعریف پروژه‌های اجتماع محور به جای پروژه‌های اقتصاد محور و نقش اجتماع محلی است که من فکر می‌کنم بایستی به عنوان یک برون داد یا گزارش مدیریتی در انتهای این مطالعات بایستی جمع بندی شود با تشکر.

دکتر سعیدی رضوانی:

چشم این هم با مشورت شما جمع بندی بهتری ارائه خواهیم داد.

مهندس هاشم زاده:

ضمن تشکر از کار بسیار ارزشمند شما.

من دوتا سؤال داشتم یکی دلایل بوجود آمدن این جوامع است و اینکه چرا این جوامع در جاهای خاصی اسکان پیدا کردند و مشکل دیگری که وجود دارد همکاری نهادهای دولتی است. شاید ما نیازمند این باشیم که در درجه اول نهادهای دولتی را توانمند کنیم و این خودش مسئله مهمی است که دیدگاه‌ها و امکاناتشان تغییر کند و این جوامع را به رسمیت بشناسند نه اینکه آنها را طرد کنند.

دکتر سعیدی رضوانی:

باتشکر موضوع اول در حیطه کار ما نبوده، بحث دوم شما مورد توجه قرار گرفته یعنی در هر سه شهر روی توانمندسازی و آموزش نهادهای دولتی کار شده است منتها پیشنهادات باید کامل تر شود که ما این کار را انجام خواهیم داد.

دکتر اعتماد:

جواب سؤال اول مهندس را خواستم روی مواردی که خودمان کار کردیم بدهم. مثلاً در شهر ساوه بیش از ۶۰٪ جمعیت، از خود شهر ساوه آمدند و دلیل آنها هم تورم و افزایش اجاره بها بود و آمدند در حاشیه شهر زندگی می کنند. اینکه در چه زمین هایی می آیند در کشورهای خارجی بیشتر می روند زمینهای دولتی را تصاحب می کنند اما در ایران معمولاً زمین را می خرند که اغلب این زمین ها قول نامه ای و ارزان هستند.

مهندس قلیزاده:

با تشکر از آقای دکتر سعیدی رضوانی و تیم شان. همه عزیزان را به خدای بزرگ می سپارم.

